

1982 ANAYASASINDA MİLLETVEKİLLİĞİNİN DÜŞMESİ

Doç. Dr. Erdal ONAR^(*)

I. GENEL OLARAK

1. Milletvekilliğinin düşmesi terimi

Yasama meclisleri, günümüzde sayıları çok azalan bazı istisnalar dışında, halk tarafından belirli bir süre için seçilen temsilcilerden oluşmaktadır. Ülkeden ülkeye değişen bu sürenin sonunda, yeni seçimlere katılmayan, ya da katıldığı halde seçilemeyen temsilcilerin üyelikleri sona ermekte; yeniden seçilenlerin ise devam etmektedir. İşte, iki genel seçim arasında kalan bu süreye dönem adı verilmektedir ve bilindiği gibi ülkemizde Anayasa uyarınca uzatılmadığı veya daha önce seçimlerin yenilenmesine gidilmediği takdirde, bir dönem beş yıllık bir süreden oluşmaktadır.² Kural olarak, yasama meclisi üyelerinin, seçilmiş oldukları dönem bitip yenileri seçilene kadar üyeliklerinin sürmesi beklenir. Ancak, hemen her ülkede, değişik nedenlerle bazı üyelerin üyeliklerinin, seçilmiş oldukları dönem henüz bitmeden ve diğer üyelerin üyelikleri devam ederken sona erebildiğini görmekteyiz ki, bu duruma, yasama meclisi üyeliğinin düşmesi adı verilmektedir.

Her ne kadar kimi zaman gerek doktrinde, gerek uygulamada bir ayrıma gidilmekte ve üyeliğin meclis kararı ile sona erdirilmesi-ne "düşme", böyle bir kararın gerekmediği durumlara "sona erme"

(*) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Çeşitli ülkelere baktığımızda, yasama meclislerinin görev sürelerinin birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Örneğin, A.B.D.'nde Temsilciler Meclisi 2 yıllığına; İsveç'te Riksdag, Avustralya'da Temsilciler Meclisi, Yeni Zelanda'da Temsilciler Meclisi 3'er yıllığına; Avusturya'da Milli Meclis, Danimarka'da Folketing, Federal Almanya'da Bundestag, Finlandiya'da Eduskunta, İsrail'de Knesset, Norveç'te Storting, Yunanistan'da Temsilciler Meclisi, Kanada'da Avam Kamarası, Malta'da Temsilciler Meclisi 5'er yıllığına; A.B.D.'de Senato 6 yıllığına; Fransa'da Senato 9 yıllığına seçilmektedir (Parliaments of the World, Volume I, Second Edition, Inter Parliamentary Union, 1986. s. 24-63).

2 Bilindiği gibi, Anayasanın 77., 116. ve 102. maddeleri uyarınca beş yıllık süre dolmadan seçime gidebilmek mümkündür. Buna karşılık, Anayasanın 78. maddesinde, beş yıllık sürenin dolmasına rağmen seçimlerin ertelenebilme durumu düzenlenmektedir.

denilmekteyse de;³ biz ayrıcı ölçüt olarak milletvekilliğinin, herhangi bir nedenden ötürü dönem sürerken mi, yoksa dönem bittiği ve ilgili yeniden seçilmediği için mi son bulduğunu dikkate alıyoruz ve dönem içinde, diğer milletvekillerinin görevi devam ederken milletvekilliğinin ister meclis kararı ile, ister kendiliğinden sona erdiği her duruma “düşme” demeyi tercih ediyoruz. Nitekim, hem 1961, hem 1982 Anayasalarında, dönem içinde ortaya çıkan sona erme nedenlerinden meclis kararını gerektirenler de, gerektirmeyenler de, “Milletvekilliğinin düşmesi” (1961 Anayasasında ve 1982 Anayasasının 1995 yılındaki değişikliğinden önce üyeliğin düşmesi) kenar başlıklı madde içinde toplanmış bulunmaktadır. Kaldı ki, zaman zaman aynı neden için düşme ve sona erme terimlerinin birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin, TBMM İçtüzüğü’nün 16.05.1996 tarihinde değişikliğe uğramış 135. maddesinde “seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyme” bir “düşme” nedeni olarak öngörülürken, hemen bir sonraki 136. maddesinde yine aynı neden için bu kez “sona erme” sözcükleri kullanılmaktadır.⁴

- 3 Örneğin, Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasasının milletvekilliğinin düşmesini düzenleyen 84. maddesinin 1995 yılındaki değişiklikten önceki şekliyle ilgili olarak, “... Anayasa’nın 84. maddesinin birinci fıkrasındaki ‘üyeliğin düşmesi’ ile üçüncü fıkrasındaki ‘üyeliğin sona ermesi’ birbirinden ayrı durumlardır. Düşme kararını TBMM verir. Anayasa Mahkemesi böyle bir karar veremez. Ancak, bir siyasal parti kapatılınca, sözleri ve eylemleriyle buna neden olan milletvekilinin üyeliği, Anayasa Mahkemesi’nin partiyi kapatma kararını TBMM’ne tebliğ etmesiyle kendiliğinden sona erer. Bunun için Anayasa Mahkemesi’nin ya da TBMM’nin ayrı bir kararına ve işlemine gerek yoktur” demektedir (Bkz. 14.7.1993 gün ve E. 1992/1-Siyasi Parti Kapatma-, K. 1993/1 sayılı Karar. AMKD, Sayı 29, 2. Cilt, s. 1180).

GÖZÜBÜYÜK de benzer bir ayrım yapmakta ve milletvekilliğinin sona ermesini, düşme yoluyla sona erme ve diğer sona erme nedenleri olarak iki başlık altında ele almaktadır. Ancak, bir milletvekilinin partisinin temelli kapatılmasına neden olma durumunu, yazar hem düşme nedenleri, hem de diğer nedenler içinde görmektedir (GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref: *Anayasa Hukuku*, 6. Baskı, Ankara 1997, s. 178-181).

DAL da, üyelik sıfatının kendiliğinden sona ermesi ve TBMM kararı ile düşmesi ayrımını yapmaktadır (DAL, Kemal: *Türk Esas Teşkilât Hukuku*, Ankara 1984, s. 239-241).

- 4 Anayasada 1995 yılında yapılan değişiklik teklifini inceleyen TBMM Anayasa Komisyonunun 5.6.1995 tarihli Raporunda da, “sona erme” ve “düşme” terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Gerçekten, Komisyon, milletvekili üzerinde aynı etkiyi doğuracak olan kısıtlılık durumunda “sona erme”den; seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyme durumunda ise “düşme”den söz etmektedir. Aynı şekilde, yine Komisyon, kendiliğinden üyeliği sona erdiren, bir partinin Anayasa Mahkemesince kapatılmasına neden olma durumunu da “düşme” olarak adlandırmaktadır (TBMM’nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı: 861, s. 37-38, TBMMTD, Dönem 19, C. 88).

2. Çeşitli ülkelerde görülen düşme nedenleri

Çeşitli ülkelere bakıldığında, yasama meclisi üyeliğinin düşmesi nedenlerinin ve bu nedenlerin ortaya çıkması durumunda izlenmesi gereken yöntemlerin ülkeden ülkeye değişen önemli farklar içerdiği görülmektedir.

Örneğin, kimi ülkelerde bir yasama meclisi üyesi dilediği zaman üyelikten istifa edebilirken ve istifası meclisin kabulüne bağlı değilken, kimilerinde istifa meclisin kabulüne bağlanmıştır.⁵ Bu bağlamda, Finlandiya'da bir parlamenter, Finlandiya'nın yasama organı Eduskunta'dan ancak üyeliğin devamını engelleyen hukukî veya kabule değer başka bir nedenin varlığı durumunda istifa edebilir.⁶ Fonksiyonel temsilin görüldüğü eski Yugoslavya'da ise, istifa üyeyi yasama meclisine seçmiş olan meslekî kuruluşun kabulüne bağlıdır. İstifa konusunda daha çarpıcı bir örnek İngiltere'den getirilebilir. Gerçekten, bu ülkede Avam Kamarası üyeliğinden istifa mümkün değildir. Avam Kamarasının her üyesi, seçildiği dönem sona erene kadar görevi sürdürmek zorundadır. Ancak, uygulamada Avam Kamarasından ayrılmak isteyen üye, Taç'a bağlı bir görev kabul etmekte ve Yasama meclisi üyeliği ile bağdaşmayan bu görevden ötürü milletvekilliği sona ermektedir.⁷

Seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyme, sık görülen bir başka düşme nedenidir. Ancak, böyle bir hüküm giyme, kimi ülkelerde kendiliğinden düşmeye yol açarken, kimilerinde yasama meclisinin kararı gerekmektedir. Örneğin, Finlandiya'da bir üyenin bu tür mahkûmiyetten ötürü üyeliğinin düşmesi için, Meclisin (Eduskunta) 5/6 çoğunlukla karar vermesi gerekir.⁸

Rastlanabilecek bir başka düşme nedeni, akıl hastalığıdır. Örneğin, İngiltere'de bir parlamenterin, akıl hastalığı nedeniyle hastaneye yatması gerektiğinde, bu durum meclisi başkanına bildirilir ve altı ay sonra parlamenter aynı hastalıktan ötürü hâlâ hastanede kalmak mecburiyetinde ise, üyeliği düşmüş olur.¹⁰

5 *Parliaments of the World* (1996): s. 105-106.

6 *Parliaments of the World* (1986): s. 106.

7 BOULTON, C.J. (Editor): *Erskine May's Treatise on The Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament*, Twenty-first Ed., London 1989, s. 50-52; TEZİÇ, Erdoğan: *Anayasa Hukuku*, İstanbul 1996, s. 224, dipnot 8.

8 *Parliaments of the World* (1986): s. 104-105.

9 *Parliaments of the World* (1986): s. 116-117.

10 DE SMITH, S.A: *Constitutional and Administrative Law*, Third Ed., Penguin Books, Middlesex 1978, s. 242.

Yasama meclisi çalışmalarına izinsız veya özürsüz katılmamak da üyeliğin düşme nedenleri arasındadır. Düşmeye yol açacak olan devamsızlık süresi, kuşku yok ki, ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu süre, Avustralya'da 2 ay iken, Avusturya'da 30 gün, Tanzanya'da ise 3 birleşimdir.¹¹

Yasama meclisi üyeliği ile bağdaşmayan bir başka görevde bulunmak da sık görülen düşme nedenleri arasında yer alır. Bağdaşmayan görev kavramı, herşeyden önce kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Gerçekten, yasama meclisi üyelerinin, yürütme organı içinde bir görev almaları, onları hem ekonomik, hem idarî açıdan hükûmete bağımlı hale getirebilir ki; bunun yasama meclislerinin yürütme organını denetleme işlevini olumsuz bir biçimde etkileyeceği açıktır.¹² Bir başka deyişle, bağdaşmazlık ilkesi ile, yasama meclisi üyelerinin işlevlerini yerine getirirken bağımsızlıklarının korunması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, yasama meclisi üyelerinin yürütme organı içindeki herhangi bir idarî birimde veya yargı organında görev almamaları istenmektedir.¹³ Ancak, bazı ülkelerde yasama meclisi üyeliği ile yerel yönetim temsilciliğinin bağdaşabildiğini görüyoruz.¹⁴ Buna karşılık, kimi ülkelerde ise yasama meclisi üyeliği, bakanlar kurulu üyeliğiyle bile bağdaşmamaktadır. Bu tür bir bağdaşmazlık, Amerika Birleşik Devletleri gibi başkanlık sisteminin söz konusu olduğu bir ülkede, sistemin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilirse de; aynı değerlendirmeyi, benzer bağdaşmazlığın görüldüğü, parlamenter sistemle yönetilen ülkeler için yapabilmek kolay değildir. Örneğin, parlamenter sisteme sahip olan Hollanda, Norveç ve İsveç'te parlamenterlik ile bakanlık bağdaşmamaktadır.¹⁵ Buna karşılık, parlamenter sistemin tipik örneğini oluşturan İngiltere'de ise gelenekler uyarınca, başbakan ve bakanların mutlaka parlamenter olmaları gerekmektedir.¹⁶ Bir yarı-başkanlık sistemi örneği olan

11 *Parliaments of the World* (1986): s. 104, 108-109.

12 *Parliaments of the World* (1986): s. 67.

13 Çeşitli ülkelerde hangi işlerin yasama meclisi üyeliği ile bağdaşmadığını gösterir bir tablo için, bkz. *Parliaments of the World* (1986): s. 68, 70-101. Ayrıca, İngiltere'de Avam Kamarası üyeliğiyle bağdaşmayan işler için, bkz. House of Commons Disqualification Act 1975; POLLARD, David-HUGHES, David: *Constitutional and Administrative Law, Text and Materials*, Butterworths, 1990, s. 159-161.

14 *Parliaments of the World* (1986): s. 69.

15 *Parliaments of the World* (1986): s. 69.

16 DE SMITH (1978): S. 243.

Fransa'ya gelince, bu ülkede de bir parlamenterin, bakan olduğu takdirde parlamenteliği sona ermektedir.¹⁷ Nihayet, daha farklı bir bağdaşmazlık nedeni, çift meclis sisteminin bulunduğu ülkelerde görülmektedir. Bu ülkelerde, 1961 Anayasası döneminde bizde de görüldüğü gibi,¹⁸ bir kişi aynı anda iki meclis üyeliğine birden sahip olamamaktadır.¹⁹

Ülkelerin çoğunda rastlanan bu düşme nedenlerinin yanında, daha az karşılaşılan başka bazı düşme nedenleri de söz konusu olabilir. Örneğin, Portekiz'de bir milletvekilinin partisinden istifa ederek başka bir partiye geçmesi, milletvekilliğinin düşmesi nedeni olarak öngörülmüştür.²⁰ Tayland'da ise, bir milletvekilinin, mensup olduğu siyasal parti üyeliğini herhangi bir nedenle kaybetmesi ve 60 gün içinde yeni bir parti üyeliğine sahip olamaması durumunda milletvekilliği düşmektedir.²¹ Federal Almanya'da Anayasa Mahkemesince kapatılan bir siyasal parti üyesi olmak, milletvekilliğinin düşmesine yol açmaktadır.²² Yeni seçilen bir yasama meclisi

17 1958 tarihli Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası, Madde 23.

18 1961 Anayasasının, üyelle bağdaşmayan işleri düzenleyen 78. maddesinin ilk fıkrasında, iki meclis üyeliğinin bir kişide birleşmeyeceği öngörülmüştü. Bu nedenle, milletvekili iken senatör, senatör iken milletvekili olanların eski görevlerinden istifa etmeleri gerekiyordu. Örneğin, Malatya Milletvekili İsmet İnönü, 1961 Anayasasının 70. maddesinin verdiği hakkı kullanıp eski Cumhurbaşkanı sıfatıyla Cumhuriyet Senatosu üyeliğine geçince, 15. 11. 1972 tarihinde milletvekilliğinden istifa etmişti (MMTD; Dönem 3, C. 29, s. 40-41). Aynı şekilde, Cumhuriyet Senatosunun Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerinden Sadı Koçtaş, 12 Ekim 1969 tarihinde Konya'dan milletvekili seçilince, Cumhuriyet Senatosu'ndan istifa etmişti (CSTD, 1969, C. 53, s. 606).

19 Bu tür bağdaşmazlık, yakın zamana kadar İngiltere'de ciddi bir soruna yol açabilmekteydi. Gerçekten, babası Lordlar Kamarası üyesi olan bir milletvekili, babasının ölümü ile otomatik bir biçimde Lord ünvanını kazanınca, Avam Kamarası o kişinin milletvekilliğini düşürüyordu. Bu nedenle, bu tür babadan çocuğa geçen Lordluk ünvanını reddetmenin mümkün olmadığı yıllarda, Lord olmak istemediği halde babasının ölümüyle Lord olan bir milletvekili için yapacak bir şey kalmıyordu. Nitekim, böyle bir durumla karşı karşıya kalınca milletvekilliği düşürülen, fakat katıldığı ara seçimde yeniden seçilen Bristol Milletvekili Anthony Wedgwood Benn, ancak isteyene Lordluk ünvanını reddetme hakkını tanıyan 1963 tarihli bir Kanunun (Peerage Act) kabul edilmesinden sonradır ki, bu Kanunun getirdiği söz konusu yeni imkânı kullanmış ve Avam Kamarası üyeliğini koruyabilmiştir (DE SMITH-1978- : s. 346, dipnot 52).

20 Bkz. Portekiz Anayasasının 163. maddesinin 1. fıkrasının (C) bendi.

21 *Parliaments of the World* (1986): s. 105, 130-131

22 Federal Almanya Cumhuriyeti Seçim Kanununun 46/4 maddesi uyarınca, Federal Anayasa Mahkemesince kapatılan bir siyasal partinin, kapatma davasının açıldığı tarihle, kapatma kararının açıklandığı tarihler arasında üyesi olan milletvekillerinin milletvekillikleri kendiliğinden sona erer.

si üyesinin göreve başlarken usulüne uygun ant içmemesi veya içtiği anda bağlı kalmaması da bazı ülkelerde üyeliğin düşmesi nedenleri arasında yer almıştır.²³ Nihayet, Japonya'da yasama meclisinin çalışma düzenini bozma da bir düşme nedeni olarak öngörülmüştür.²⁴

Buraya kadar değinilen değişik düşme nedenlerinin ortaya çıkması durumunda izlenecek yöntem de, doğaldır ki ülkeden ülkeye değişen bir nitelik göstermektedir. Milletvekilinin seçilmeye engel bir suçtan hüküm giymesi veya kısıtlanması gibi bazı nedenler, kimi ülkelerde kendiliğinden milletvekilliğinin düşmesine yol açarken, kimilerinde üyeliğin düşmesi için her durumda mutlaka bir meclis kararı gerekmektedir. Meclis kararının gerektiği durumlarda, üyeliğin düşmesi için aranan yeter sayı da ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin, bu yetersayı, Finlandiya'da 5/6, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail, Japonya ve Filipinler'de 2/3'dir. Üyeliğin düşürülmesinde daha farklı bir yöntem örneği Avusturya'dan getirilebilir. Gerçekten, bu ülkede bir parlamenterin düşürülmesini yasama organı basit çoğunlukla karara bağlarsa da, bu kararın Anayasa Mahkemesi'nce onanması gerekir.²⁵ Federal Almanya'da da nisbeten farklı bir yöntemin uygulandığı söylenebilir. Çünkü Almanya'da yasama meclisi üyeliğinin düşürülmesine Federal Meclis Bundestag'ın bir organı olan Yaşlılar Konseyi (Ältestenrat) karar vermektedir.²⁶ Bu Konsey, Meclis Başkanı, Başkan Vekilleri ve Federal Meclisin 23 üyesinden oluşan sürekli bir organ olup, Federal Meclis Başkanı ile parti grupları arasında bir tür iletişimi sağlar. Meclis çalışmalarında ortaya çıkan, özellikle usule ilişkin çekişmeleri de çözüme kavuşturur.

II. 1982 ANAYASASININ İLK ŞEKLİNE GÖRE MİLLETVEKİL-LİĞİNİN DÜŞMESİ

Çeşitli ülkelerde görülen ve yukarıda değindiğimiz düşme nedenlerinin çoğuna 1982 Anayasasında da yer verilmiştir. Ancak, 1982 Anayasasında 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler sırasında, milletvekilliğinin düşmesini düzenleyen 84. maddede de geniş ölçüde değişikliğe gidilerek, bazı düşme ne-

23 Örneğin, Avusturya'da andiçme töreninde yer almayan, Kanada'da içtiği anda sadık kalmayan bir üyenin üyeliği düşürülebilmektedir (*Parliaments of the World*-1986: s. 108-109, 110-111).

24 *Parliaments of the World* (1986): s. 120-121.

25 *Parliaments of the World* (1986): s. 105, 108-109, 118-119.

26 *Parliaments of the World* (1986): s. 105, 108-109, 118-119.

denleri Anayasadan tümüyle çıkarılmış, bazılarının ise düşmeye yol açma yöntemi değiştirilmiştir. Gerçekten, 1982 Anayasasının milletvekilliğinin düşmesini düzenleyen 84. maddesinde, söz konusu değişiklikten önce,

"İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen, kısıtlanan, partisinden istifa ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükûmetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayanların üyeliğinin düşmesine, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilir.

Partisinden istifa eden milletvekilli bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarınınca aday gösterilemez.

Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılması-na eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekilli-nin üyeliği ile temelli olarak kapatılan siyasi partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğ-er milletvekillerinin üyeliği, kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona erer"

denilmekteydi.

Sözü edilen değişiklikte, "bir milletvekilliğin partisinden istifa ederek, başka bir partiye girmesi veya seçim hükûmetleri hariç Ba-kanlar Kurulunda görev alması" durumu, milletvekilliğinin düşme-si nedenleri arasından çıkarılmıştır. Böylece, Anayasanın çok eleş-tirilen noktalarından birine son verilmiş bulunmaktadır.

1982 Anayasasının ilk şeklinde yer alan bu düşme nedeni ile, Anayasa koyucunun, yasama dönemi içinde milletvekilleri'nin çe-şitli nedenlerle parti değiştirmeleri yüzünden iktidardaki partinin çoğunluğu kaybetmesini ve buna bağlı olarak hükûmet krizlerinin ortaya çıkmasını önlemek istediği anlaşılmaktadır. Nitekim madde-nin gerekçesinde,

"Ayrıca 1961 Anayasasının 1980 yıllarından önceki uy-gulamalarında topluca bir partiden istifa ederek bir başka partiye girme ve bu suretle iktidar değişikliklerine neden ol-ma göz önünde bulundurularak bu gibi dalgalanmaların ön-lenmesi için partisinden istifa eden milletvekilli'nin üyeliklerini bağımsız sürdürebilecekleri esası getirilmiştir"

denerek, bu husus açıkça belirtilmekteydi.²⁷ Madde metninin Danışma Meclisinde görüşülmesi sırasında bazı üyelerin daha da katı bir düzenleme istediklerini ve partisinden istifa etmiş olan milletvekillerinin başka bir partiye girmemiş olsalar bile, milletvekilliklerinin düşmesini önerdiklerini görüyoruz.²⁸ Ancak, Danışma Meclisi, istifa eden üyenin başka partiye girmesini veya Bakanlar Kurulunda görev almasını yasaklamakla yetinmiş ve

"Partisinden istifa eden milletvekili, o seçim dönemi içinde ancak bağımsız olarak üyeliğini sürdürebilir; bir başka partiye girmesi veya Bakanlar Kurulunda görev alması hallerinde üyeliği sona erer"

hükmünü getirmişti.²⁹ Daha sonra Millî Güvenlik Konseyinin madde metninde yaptığı değişiklik üzerine, 1982 Anayasasının ilk şeklindeki düzenleme ortaya çıkmış oluyordu. Böylece, partisinden istifa eden milletvekili başka bir partiye girer veya seçim hükûmetleri hariç, Bakanlar Kurulunda görev alırsa,³⁰ milletvekilliği TBMM'nin kararıyla düşürülebilecek demektir.

Kanımızca, 1982 Anayasasında böyle bir düşme nedeninin yer alması isabetli olmamıştır. Her ne kadar, günümüzde özellikle parlamenter sistemin söz konusu olduğu ülkelerde siyasal partilerin önemi inkâr edilemez ve seçmenlerin oylarını adaylardan çok, onların listesinde yer almış oldukları siyasal partilere verdikleri bilinenden bir gerçek ise de; bu durum, milletvekillerinin, partinin bir neferi oldukları, her koşulda seçildikleri partide kalmaları ve bir başka partiye geçememeleri anlamına gelmemelidir. Gerçekten, bir milletvekili zaman içinde, partisinden izlediği politikayı beğenmeyebilir ve ortaya çıkan çeşitli olaylardan sonra kendi düşüncelerinin bir başka partiye daha yakın olduğunu farkedebilir. Böyle bir du-

27 Danışma Meclisi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu, 1/463, s. 84.

28 Bu konudaki öneriler için, bkz. Danışma Meclisinin 31.8.1982 tarihli 139. Birleşim Tutanağı, DMTD, C. 9, s. 205-222.

29 Bkz. Danışma Meclisinin kabul ettiği Anayasa Metni, madde 92. Danışma Meclisi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu, 1/463, s. 131-132.

30 1982 Anayasasında böyle bir kurala yer verilmesi, büyük ölçüde, 1977 yılının sonlarında Adalet Partisinden ayrılan 11 milletvekilinin, Demirel Hükûmetinin 31.12.1977 tarihinde gensoru sonucu 218'e karşı 228 oyla düşürülmesinde dönemin Anamuhalefet Partisi CHP ile birlikte hareket etmeleri ve daha sonra biri hariç hepsinin Ecevit tarafından kurulan Hükûmette bakan olmalarına karşı Anayasa Koyucunun bir tepkisi olarak değerlendirilebilir.

rumda, milletvekilinin partisinden istifa edip, düşüncelerine daha yakın bulduğu o siyasal partiye geçmesini yasaklamamanın, demokratik olmayacağı açıktır. Ayrıca, unutulmamalıdır ki, Anayasanın 80. maddesi uyarınca *"milletvekilleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler."* Bu nedenle, bir milletvekilinin partisinden istifa edip başka bir partiye geçtiği zaman üyeliğinin düşürülmesini, kendisine oy vermiş olan seçmenlere karşı vefasızlığının bir yaptırımı olarak açıklayabilmek de mümkün değildir.

Kaldı ki, sözkonusu düzenleme, ister daha önceki düşünceleri değiştirdiği için, ister daha iyi bir politik gelecek beklediği için, ister partisinden izlediği politikayı benimsemediği için, hatta isterse bazı menfaatler sağlandığı için olsun, partisinden ayrılıp başka partiye geçmeye kararlı milletvekillerinin, bu kararlarını gerçekleştirmelerini önlemeye yeterli de değildi. Herşeyden önce, bir milletvekilinin bir başka parti ile birlikte hareket edebilmesi için, mutlaka o partinin üyesi olmasına gerek yoktu. ÖZBUDUN'un da işaret ettiği gibi, bu işbirliğini, pekala kendi partisinden ayrılmadan veya ayrılıp bağımsız bir milletvekili olarak da sürdürülebilirdi.³¹ Ayrılmadan başka bir parti ile söz konusu olabilecek böyle bir işbirliği üzerine, partinin yapabileceği en ağır uygulama, o milletvekilini ihraç etmektir.³² Ne var ki, bu yaptırım, bir bakıma milletvekilinin işine yaracaktı; çünkü, Anayasanın 84. maddesinde, partisinden ihraç edilmiş bir milletvekilinin başka bir partiye girmesini engelleyen hiç bir hüküm yoktu.³³ Aynı şekilde, partisinden ayrılan ve hukuken bağımsız olan bir milletvekilinin, fiilen bir başka partinin

31 ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 1993, s. 254.

32 Bir milletvekilinin partisinden istifa etmediği halde bir başka partiyi destekleme durumuna, Anayasa Tasarısının Danışma Meclisinde görüşülmesi sırasında Anayasa Komisyonu adına konuşan Kemal Dal da değiniyor ve *"Bir partiye mensup olup da bir başka partiyi devamlı destekleyen, mecliste onun lehine oy kullanan milletvekilli için parti içi bir disiplin vardır. Kendi partisi gerekli disiplin kovuşturmasını yapacaktır..."* diyordu (DMTD, C. 9, s. 218).

33 Nitekim, TBMM Başkanlık Divanı ve TBMM Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon, 1.11.1985 tarihinde Halkçı Parti'den kesin ihraç edilmiş olan Kırklareli Milletvekili Şükrü Babacan'ın 20.1.1986 tarihinde DSP'ye üye olmasının 84. madde kapsamına girmediğine karar vermişlerdir (bkz. TBMM Dönem 17, S. Sayısı 546, s. 10. -Komisyon Raporu TBMM Genel Kurulunda görüşülmediği için, adı geçen S. Sayısı 546, Tutanak Dergisinde yer almamıştır-).

üyeymiş gibi, her oylamada o partiyle birlikte hareket etmesini engelleyecek bir hüküm de mevcut değildi.³⁴

Anayasa, "partisinden istifa ederek" dediğine göre, partinin kendisini feshetmesi (22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 109. maddesindeki ifade ile "kapanması"na karar vermesi) durumunda, bir istifa söz konusu olmayacaktı ve bu nedenle, kapanma kararı almış olan bir partiye mensup milletvekillerinin başka bir siyasal partiye geçmelerine de engel kalmayacaktı. Nitekim, T.B.M.M.'nin 17. Döneminde mevcut siyasal partilerden Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), 4.5.1986 tarihinde kapanma kararı aldığı için hukukî varlığı sona erince, bu partiye mensup olan bazı milletvekilleri, başka siyasal partilere geçmişlerdi.³⁵ Aynı şekilde, MDP'nin kapanması üzerine bazı milletvekillerinin 9.5.1986 tarihinde kurdukları Hür Demokrat Parti (HDP) de 30.11.1986 tarihinde kapanma kararı alınca, bu partiye mensup milletvekillerinin bir kısmı da başka siyasal partilere girmişlerdi.

84. maddede dikkat çeken bir başka husus, üyeliğin düşmesine yol açan olayın, bir milletvekilinin partisinden istifa edip başka bir partiye girmesidir. Böyle olunca, istifa etmiş olan milletvekili (veya milletvekilleri) mevcut bir başka partiye girmiyor da, yeni bir parti kuruyorsa, bu durumun üyeliği düşürmemesi gerekirdi. Gerçekten, bu söylediklerimizde, bir partinin, şu veya bu nedenlerle bir başka partiye mensup milletvekillerini kendi saflarına çekme çaba-

34 Partisinden istifa edip bağımsız olan bir milletvekilinin, başka bir partiyi desteklemesini önlemek amacıyla, Anayasa Tasarısının Danışma Meclisinde görüşülmesi sırasında, üyelere Kâzım Öztürk

"Partisinden istifa eden milletvekil, o seçim dönemi içinde ancak, bağımsız olarak ve bütün oylamalarda çekimsiz oy kullanması şartıyla üyeliğini sürdürebilir..." şeklinde bir değişiklik önermekteydi (DMTD, C.9, s. 206). Ancak, milletvekilinin oyuna bu tür bir ipotek koyup, onun işlevini sınırlandıranın, temsili sistemle bağdaşmayacağı açıktı. Nitekim, Anayasa Komisyonu da bu gerekçeyle, söz konusu önergeye katılmamıştı (DMTD, C. 9, s. 218).

35 T.B.M.M. Başkanlık Divanı ve TBMM Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon, kapanma kararı alan MDP'nin bağımsız hale gelen üyelerinin, partilerinden istifa etmeleri söz konusu olmadığından, 84. madde kapsamına girmediklerine karar vermişlerdir (bkz. TBMM Dönem 17, S. Sayısı 547, s. 2, 20-23. -Komisyon Raporu üzerinde TBMM Genel Kurulunda görüşme açılmadığı için, adı geçen S. Sayısı 547, Tutanak Dergisinde yer almamıştır-).

si değil; siyasal hayatta o ana kadar mevcut olmayan yepyeni bir partinin kurulması söz konusudur. Bu nedenle, bir partinin başka bir partinin milletvekillerini kendi partisine çekmesini önleme amacını güden 84. madde hükmünden, bir partiden ayrılmış olan milletvekillerinin yeni bir parti de kuramayacakları anlamını çıkarabilmemiz mümkün değildi.³⁶

84. maddenin, bir siyasal partinin bir başka partiye katılmasını veya iki siyasal partinin birleşerek yeni bir parti oluşturmalarını da engellememesi gerekirdi. Çünkü, böyle bir durumda, bir partinin bazı milletvekilleri partilerinin hukukî varlığı devam ettiği halde, ondan ayrılıp başka bir partiye geçmemekte; aksine, partinin yetkili organları kendi varlıklarına son verip, başka bir partiye katılma kararı almaktaydı. İki partinin birleşip, yeni bir parti oluşturmaları halinde de aynı şey söz konusuydu. Nitekim, TBMM'nin 17. Döneminde mevcut siyasal partilerden Halkçı Parti'nin, tüzük, program, isim ve amblem değiştirerek, kendisine Sosyal Demokrat Parti (SODEP)'in de katılımıyla 3.11.1985 tarihinde Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) haline dönüşmesini, TBMM Başkanlık Divanı, TBMM Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon ve Genel Kurulu, Anayasanın 84. maddesinin kapsamı içinde görmemişlerdi.³⁷

36 Nitekim, bu sorun Anayasa Tasarısının Danışma Meclisinde görüşülmesi sırasında üyelerden Salih İnal ve A. Avni Şahin tarafından dile getirildiğinde, Anayasa Komisyonu adına konuşan Kemal Dal da,

"Kapatılmayan bir partinin milletvekili istifa ettiği takdirde, bızın getirdiğimiz düzenlemeye göre, sadece milletvekili olduğu dönemde bir başka partiye girdiği takdirde milletvekili sıfatı ortadan kalkar. Bakan olduğu takdirde milletvekili sıfatı ortadan kalkacaktır; ama yeni parti kurmasıyla ilgili bizim getirdiğimiz düzenlemede bir önlem yoktur" diyordu (DMTD, C.9, s. 214-215).

TBMM Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon da, Halkçı Parti'den istifa ederek Demokratik Sol Parti (DSP)'nin kurucuları arasında yer alan milletvekillerinin 84. madde kapsamına girmediklerine karar vermişti (bkz. TBMM Dönem 17, S. Sayısı 546, s. 4-9. -Komisyon Raporu üzerinde TBMM Genel Kurulunda görüşme açılmadığı için, adı geçen S. Sayısı 546, Tutanak Dergisinde yer almamıştır-).

37 Bkz. TBMMTD, Dönem 17, C. 32, s. 538-543 ve 543. sayfafein sonuna ekli S. Sayısı 472, SHP'nin oluşumuna 84. maddenin uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin TBMM Genel Kurulunda daha önce yapılan görüşmeler için bkz. TBMMTD, Dönem 17, C. 20, s. 135-136; TBMMTD, Dönem 17, C. 25, s. 12-13; TBMMTD, Dönem 17, C. 27, s. 24-26.

Partisinden ayrılan milletvekillerinin yeni bir parti kurması, kapanma kararı alan bir partiye mensup milletvekillerinin başka bir partiye girmesi ve bir partinin başka bir partiyle birleşmesi, 84. madde kapsamında görülmeyince; partilerinden ayrılıp mevcut başka bir partiye girmekte kararlı olan milletvekillerinin, 84. madde kapsamı içinde görülmeyen bu yolları izleyerek, istedikleri sonuca ulaşabilmeleri de mümkün olabilmekteydi. Gerçekten, uygulamada parti değiştirmek isteyen milletvekillerinin, partilerinden ayrılıp, önce bir "ara-parti" kurdukları; çok kısa bir süre sonra da, ya bu partiyi feshedip bağımsız milletvekili sıfatıyla istedikleri partiye girdikleri, ya da kurdukları ara-partinin girmek istedikleri partiyle birleşmesine karar verdikleri görülmekteydi. Örneğin, TBMM'nin 17. Döneminde, aralarında SHP'den ayrılan 20 milletvekilinin de bulunduğu 36 kurucu üye, 26.12.1986 tarihinde "Halk Partisi" adında yeni bir parti kurmuşlar, 29.12.1986 tarihinde ise söz konusu kurucular, partinin kapanmasına karar verince, kapanan partinin bağımsız hale gelen milletvekilleri, 30.12.1986 tarihinde DSP'e katılmışlardı.³⁸ Gerek milletvekillerinin partilerinden ayrılıp yeni bir parti kurmaları, gerek kapanan partinin milletvekillerinin başka bir partiye girmeleri, 84. madde kapsamında sayılmadığından, bu olayda herşey görünüşte yasalara uygun bir biçimde gelişmişti. Her ne kadar, Cumhuriyet Başsavcılığı bu olayda kanuna karşı hile olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurup, söz konusu ara-parti konumundaki Halk Partisi'nin tüzel kişilik kazanmamış sayılmasının tesbitini istemişse de; Anayasa Mahkemesi,

"... partilerin kurulma ve kapatılma esaslarının Anayasa ve kanunlarla belirtilmiş olması, Anayasa'nın parti kuruluşunda bildirim sistemini benimsemesi, belli objektif koşulların gerçekleşmesi durumu gözönüne alındığında kurucularının, kuruluş bildirisini İçişleri Bakanlığı'na verdikleri 26.12.1986 gününde Halk Partisi tüzel kişilik kazanmıştır"

38 AMKD, Sayı 23, s. 454-455.

gerekçesiyle, bu istemi reddetmişti.³⁹ Basında "hülle partisi" denen⁴⁰ bu tür ara-partiler kurmak yoluyla milletvekilllerinin parti değiştirmeleri sonraki yıllarda da, artarak devam etmişti.⁴¹

Bir milletvekilinin partisinden istifa ederek başka bir partiye girmesi ile ilgili son bir soruna gelince; 84 maddede, böyle bir durumda TBMM'nin üyeliğin düşmesine üye tam sayısının salt ço-

39 Anayasa Mahkemesinin, 2.6.1987 gün ve E. 1987/1 (Müteferrik), K. 1987/2 sayılı Kararı, AMKD, Sayı 23, s. 444-461.

40 Bu konuda bkz. Milliyet Gazetesi köşe yazarlarından Yavuz DONAT'ın "Anayasal Zorunluluk Partisi (AZAP)" başlıklı yazısı, Milliyet Gazetesi, 26 Eylül 1992, s. 2. SOYSAL, Mümtaz: 100 Soruda Anayasanın Anlamı, 10. Baskı için 1995 Anayasa Değişikliklerine İlişkin Parasız Ek, s. 13.

41 Örneğin, 18. Dönemde, Anavatan Partisinden çeşitli tarhlerde ayrılmış olan 5 milletvekili 14.11.1990 tarihinde kurulan Demokratik Mücadele Partisinin kurucuları arasında yer almış ve bu milletvekilleri, 7.12.1990 tarihinde Demokratik Mücadele Partisinin, Doğru Yol Partisine katılma kararı alması üzerine, 8.12.1990 tarihinde DYP'e girmişlerdi.

19. Dönemde, 15.11.1991 tarihinde Refah Partisinden istifa eden 19 milletvekili 25.12.1991 tarihinde Demokratik Hareket Partisini kurmuşlar, 27.12.1991 tarihinde bu partinin kapanma kararı alması üzerine 19 milletvekili Milliyetçi Çalışma Partisine geçmişlerdi. 24.1.1993 tarihinde de MÇP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) adını almıştır. MÇP'den ayrılan 6 milletvekili bağımsız olmuşlar; 29.1.1993 tarihinde de Büyük Birlik Partisinin kurucuları arasında yer almışlardı.

SHP'den ayrılan bazı milletvekilleri 26.6.1992 tarihinde Özgürlük ve Eşitlik Partisini kurmuşlar, 4.7.1992 tarihinde bu partinin kapanma kararı alması üzerine, 18 milletvekili 7.7.1992'de Halkın Emek Partisine katılmışlardı.

Refah Partisinden istifa eden 3 milletvekili 5.6.1992 tarihinde Birlik ve Barış Partisini kurmuşlar, daha sonra bu parti, Bayrak Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi, "Millet Partisi" adı altında birleşmişlerdi. SHP'den ve DSP'den ayrılan 16 milletvekili 24.9.1992 tarihinde Bütünleşme Partisini kurmuşlar, 25.9.1992 tarihinde Bütünleşme Partisini kurmuşlar, 25.9.1992 tarihinde bu partinin kapanma kararı alması üzerine aynı gün Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) geçmişlerdi.

DSP'den ve ANAP'tan ayrılan iki milletvekili 5.3.1993 tarihinde Demokratik Katılım Partisini kurmuşlar, bu partinin 15.3.1993 tarihinde kapanma kararı alması üzerine SHP'e girmişlerdi. Doğruyol Partisinden istifa eden bazı milletvekilleri 5.1.1994 tarihinde Türkiye için Birlik Partisini kurmuşlar; 6.1.1994'te bu Partinin kendini feshetmesiyle, ANAP'a katılmışlardı.

CHP'den istifa eden bazı milletvekilleri 18.3.1994 tarihinde Sosyal Demokrat Partiyi kurmuşlar; 19.3.1994'te bu Parti fesholununca, SHP'ye katılmışlardı.

ANAP'tan istifa eden 1 milletvekili, 14.6.1994 tarihinde Demokratik Hedef Partisinin kurucu üyesi oldu. 15.6.1994'te bu Parti kendisini feshedince, milletvekili MHP'ye katıldı.

SHP'den istifa eden bazı milletvekilleri 27.9.1994 tarihinde Solda Katılım Partisini kurdular; 29.9.1994'te bu Parti kendini feshedince, DSP'ye katıldılar.

ANAP'tan ve SHP'den istifa eden birer milletvekili, 10.10.1994'te Milli İrade Partisini kurdular. Bu Parti aynı gün kendini kapatıp DYP'ye katılma kararı aldı (Kaynak: TBMM kayıtları).

ğunluğu ile karar verebileceği öngörüldüğünden, yasama çoğunluğunu elinde bulunduran bir partiden ayrılıp başka bir partiye geçen milletvekili için bu karar kolaylıkla verilebilecek; buna karşılık, çoğunluk partisine geçen bir milletvekili söz konusu olduğunda, düşme kararı büyük bir ihtimalle verilmeyecekti.⁴²

ÖZBUDUN'un da dediği gibi, bu tür bir uygulama, kuşkusuz ki demokratik rejimin saygınlığına milletvekili transferlerinden çok daha fazla gölge düşürecekti.⁴³ Benzer sakınca, partisinden istifa edip, Bakanlar Kurulunda görev alan milletvekilleri için de geçerli olabilirdi. Kaldı ki, TEZİÇ'in de işaret ettiği gibi, maddede "*partisinden istifa edip*" dendiğine göre, partisinden istifa etmeden Bakanlar Kurulunda görev alan bir milletvekili için bu maddeyi işletilebilme zaten mümkün olamayacaktı.⁴⁴

Değinilen bütün bu sakıncalardan ve söz konusu düzenlemenin parti değiştirmeyi engelleyemediğini de gördükten sonra, 1995 yılında Anayasada yapılan değişiklikler sırasında, bu düşme nedeninin Anayasadan çıkarılması yerinde olmuştur diyebiliriz.⁴⁵

84. maddenin ilk şeklinde yer alan, ancak 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla geniş ölçüde değişikliğe uğrayan bir başka düşme nedeni ise, Anayasa Mahkemesince kapatılmış bir siyasal partiye mensup olan milletvekilleri ile ilgilidir. Maddenin değişiklikten önceki şeklinin son fıkrasında,

"Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekillinin üyeliği ile temelli olarak kapatılan siyasi partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğer milletvekillertinin üyeliği, kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona erer"

denilmekteydi. Maddenin, yukarıda sözü geçen kanunla değiştirildikten sonra halen yürürlükte olan yeni şeklinde, bu düşme nedeninin, sadece partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriy-

42 Böyle bir ihtimale, anılarında EVREN de işaret etmekteydi. Bkz. Kenan Evren'in Anıları, Milliyet Gazetesi, 10 Ocak 1991, s. 7.

43 ÖZBUDUN (1993): s. 255.

44 TEZİÇ, Erdoğan: *Anayasa Hukuku*, İstanbul 1991, s. 99, dipnot 1.

45 Aynı görüş için bkz. ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara 1995, s. 253; SABUNCU, Yavuz: *Anayasa'ya Giriş*, Ankara 1996, s. 121.

le sebep olduğu, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilleriyle sınırlandırıldığı dikkate alındığında; eski düzenlemede yer alan düşme nedeninin, yenisine göre çok daha geniş olduğu açıktır. Gerçekten, eski düzenlemeye göre bir siyasal partinin kapatılmasına ilişkin karar TBMM Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte, sadece eylem ve sözleriyle partinin kapatılmasına neden olan milletvekilinin veya milletvekillerinin değil, Anayasa Mahkemesinde kapatılmaya ilişkin davanın açıldığı tarihte parti üyesi olan bütün milletvekillerinin milletvekilliği kendiliğinden düşüyordu.⁴⁶ Oysa, 1982 Anayasası hazırlanırken Danışma Meclisinin kabul ettiği metinde, Anayasa Mahkemesince kapatılan bir partinin, sadece, eylem ve sözleriyle partinin kapatılmasına neden olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşeceği; partinin kapatılmasında sorumluluğu bulunmayan milletvekillerinin ise, bağımsız olarak TBMM üyeliğini sürdürebilecekleri öngörülmüştü.⁴⁷ Ancak, Millî Güvenlik Konseyince maddenin kapsamı genişletilmiş ve kapatılan bir partinin, kapatılmaya ilişkin davanın açıldığı tarihte üyesi olan milletvekillerinin de milletvekilliklerinin sona ereceği hükme bağlanmıştı. Kanımızca, maddenin kapsamının Millî Güvenlik Konseyince genişletilmesi ve Anayasa Mahkemesince kapatılan bir siyasal partinin, sadece kapatılmada sorumluluğu bulunan milletvekillerinin değil; kapatılmaya ilişkin davanın açıldığı tarihte üyesi olan diğer milletvekillerinin de milletvekilliklerinin düşeceğinin öngörülmesi isabetli olmamıştı. Her ne kadar, milletvekillerinin partilerine sahip çıkıp onun faaliyetlerini yakın-

46 Yukarıda, çeşitli ülkelerdeki düşme nedenlerine değinilirken işaret edildiği gibi, 1982 Anayasasının değişiklikten önceki şeklinde öngörülen bu düşme nedeni, Federal Almanya'da halen mevcuttur. Bkz. yukarıda, dipnot 22.

47 Danışma Meclisinin kabul ettiği Anayasa metnin "üyeliğin düşmesi"ni düzenleyen 92. maddesinin son fıkrasında, *"Anayasa Mahkemesince kapatılan partinin, eylem ve sözleriyle kapatma kararında sorumlu görülen milletvekillerinin de üyelikleri, kapatma kararının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte sona erer; sorumlu görülmeyen milletvekilleri hakkında ikinci fıkra hükmü uygulanır"* denilmekteydi. Maddenin yollama yapılan ikinci fıkrasında ise, *"Partisinden istifa eden milletvekili, o seçim dönemi içinde ancak, bağımsız olarak üyeliğini sürdürebilir; bir başka partiye girmesi veya Bakanlar Kurulunda görev alması hallerinde üyeliği sona erer"* hükmü yer almıştı (Danışma Meclisi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu, 1/463, s. 132).

dan izlemeleri, kapatılmasına yol açacak tutumlardan kaçınılmasını sağlamaya çalışmaları, eğer sağlayamıyorlarsa partiden ayrılmaları, aksi halde sorumluluğu paylaşmaları gerekeceği ileri sürülebilirse de;⁴⁸ bir siyasi partinin kapatılmasına yol açabilecek nedenleri dikkate aldığımızda, bu düşüncenin her zaman doğru olmayacağı ortaya çıkacaktır. Gerçekten, 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu" incelendiğinde, bir partinin kapatılması hakkında dava açılmasına neden olabilecek olayların tümünün milletvekillerince daha önceden bilinmesinin beklenemeyeceği görülecektir. Örneğin, bu Kanunun 102. maddesinde

"Siyasi partilerin denetimi ve faaliyetlerinin takibi hususlarında Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri, belli edilen süre veya belli edilmemesi halinde makul süre içinde vermeyen siyasi partiye Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ıktıncı bir yazı tebliğ olunur... Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesinde resen dava açabilir"

denilmektedir. Parti yönetiminde yer almayan milletvekillerinin, Cumhuriyet Başsavcılığının partiden bazı bilgi veya belgeleri istediğini ve parti yetkililerinin bu isteği karşılamakta geciktiklerini mutlaka bilmeleri gerekeceği, sanırız savunulamaz. Buna rağmen, böyle bir durumda Anayasa Mahkemesi bu partinin kapatılmasına karar verirse, bu yazışmalardan hiç haberi olmayan milletvekillerinin de, dava açıldığı anda parti üyesi oldukları için, milletvekillikleri düşecek demektir. Aynı şekilde, Siyasi Partiler Kanununun 101. maddesinin 1. fıkrasının 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı Kanunla de-

48 Nitekim, Millî Güvenlik Konseyinin, maddede, kapatılan siyasi partiye kayıtlı milletvekillerinin de TBMM üyeliklerinin düşmesi yönünde yaptığı değişikliğin gerekçesinde,

"... Anayasa Mahkemesince kapatılmasına karar verilen siyasi parti üyesi olan milletvekillerinin de üyeliğinin düşeceği hükmü getirilmek suretiyle parti üyesi olan milletvekillerinin parti yönetimi ile görevli olanlara, partinin kapatılmasına neden olabilecek davranışlardan kaçınmaları için uyarıda bulunmaları ve bu yönde daha dikkatli ve titiz davranmaları amaçlanmıştır"

denilmekteydi (bkz. M.G.K.'nin 18.10.1982 tarihli 118. Birleşim Tutanağı sonuna ekli, S. Sayısı 450, s. 78, MGKTD, C. 7).

gişik (d) bendinde, siyasal partinin bir üyesinin Siyasal Partiler Kanununun 4. Kısımında yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giymesi halinde Cumhuriyet Başsavcısının o üyenin partiden kesin olarak çıkarılmasını isteyebileceği; bu istek yerine getirilmezse, Cumhuriyet Başsavcısının söz konusu siyasal partinin kapatılması için dava açacağı öngörülmektedir. Parti yönetiminde yer almayan milletvekillerinin, partinin binlerce üyesinden birisi hakkında bu tür bir mahkûmiyet kararı verildiğini ve bunun üzerine Cumhuriyet Başsavcısının o üyenin partiden kesin ihracını istediğini mutlaka bilmeleri gerekeceği de sanırız ileri sürülemezdi.

Kaldı ki, parti yönetiminin partinin kapatılmasına yol açabilecek olan tutumlarından haberdar olsalar bile, milletvekillerinin, partide kalmakla mutlaka bu tutumları benimsedikleri anlamını çıkarabilmek de kanımızca kolay değildir. Bazı milletvekillerinin, parti yönetiminin faaliyetlerini benimsemedikleri halde, partiden hemen istifa etmek yerine, yönetimi değiştirmek için çaba harcamak yolunu tercih edebileceklerini de gözden uzak tutmamak gerekir.⁴⁹

Ayrıca, GÖZÜBÜYÜK'ün de değindiği gibi, Anayasanın 84. maddesinin bir yandan milletvekillerinin parti değiştirmelerini yasaklıyor olması, öte yandan kapatılan bir siyasal partinin milletvekillerinin, partinin kapatılmasında sorumlulukları bulunmadığı halde, sadece dava açılmadan önce partiden ayrılmadıkları için milletvekilliklerinin düşeceğini öngörmesi, bir tür çelişkiye yol açmaktaydı.⁵⁰

Milletvekilliğinin bir partinin Anayasa Mahkemesince kapatılması nedeniyle düşmesi, süreç açısından da bazı sorunları davet eder nitelikteydi. Gerçekten, maddede, kapatma davasının açıldığı tarihte partisi üyesi olan bütün milletvekillerinin milletvekilliklerinin kapatma kararının TBMM Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona ereceği öngörülmüştü. Bu durumda, milletvekilliğinin düşmesi için Meclis'in bir karar almasına gerek olmadığı, yani üyeliğin kendiliğinden düşeceği, tartışmaya yer vermeyecek bir şekilde açık-

49 GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref: *Anayasa Hukuku*, Ankara 1991, s. 184.

50 GÖZÜBÜYÜK (1991): s. 184. Aynı doğrultuda ÖZBUDUN (1993): s. 256.

ti.⁵¹ Ancak, TBMM Başkanlığına tebliğ edilecek olan kapatma kararının niteliği tartışmaya yol açabilirdi. Bir başka deyişle, üyeliğin düşmesi için Meclis Başkanlığına gerekçeli kararın mı tebliğ edilmesi beklenenecekti, yoksa sadece hükmü içeren bir kısa karar da bu sonucu doğurabilecek miydi? Anayasanın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olacağı belirtildiğinden, Meclis Başkanlığına tebliğ edilecek parti kapatma kararının da gerekçeli karar olması ve üyeliğin ancak bu tür bir karar üzerine düşebilmesi gerekir. Anayasanın 84. maddesinin incelediğimiz eski şeklinde, kararın Resmî Gazetede yayımlanmasından söz edilmediğine göre, kanımızca böyle bir şartın aranması da gerekmeyecek, henüz Resmî Gazetede yayımlanmamış olsa bile, gerekçeli karar Meclis Başkanlığına tebliğ edildiğinde milletvekilliği kendiliğinden düşecekti.⁵² Ancak, kısa kararın bu tür bir sonuç doğuramaması gerekirdi.

Maddedeki *"davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan... milletvekilleri"* ibaresi de bazı sorunlara yol açabilecek nitelikteydi. Gerçekten, hakkında kapatma davası açılan siyasal partinin, davanın açılmasından bir iki gün gibi çok kısa bir süre önce istifa etmiş bazı milletvekillerinin istifalarını işleme sokmakta gecikmesi veya tam aksine siyasal partinin dava açıldıktan sonra yapılan bazı istifaları

51 Ancak, Anayasa Mahkemesinin 14.07.1993 tarihinde Halkın Emek Partisini kapatmasından sonra, TBMM Başkanı Cindoruk, Anayasa Mahkemesinin kararında, eylem ve sözleriyle partinin kapatılmasına neden olduğu bildirilen Fehmi İşıklar'ın milletvekilliğinin kendiliğinden düşmeyeceğini, buna Meclisin karar vermesi gerektiğini savunuyordu (Bkz. Milliyet Gazetesi, 3 Eylül 1993, s. 9; Milliyet Gazetesi 3 Ekim 1993, s. 17). TBMM Başkanı Cindoruk, aynı doğrultuda 17.09.1993 tarih ve A.01/635 sayılı Başkanlık yazısı ile mukteza tayini için Anayasa Komisyonuna başvurmuştu. Buna karşılık, Anayasa Komisyonu 11.11.1993 tarih ve A.01/635-66 E., 1 K. sayılı Raporu ile *"Anayasa'nın 84 ncü maddesinin son fıkrası gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı'nun sözü edilen Anayasa hükmü çerçevesinde, kendisine tebliğ edilen muhkem kazıye niteliğindeki Anayasa Mahkemesi kararlarının tenfizinde, takdir yetkisine değil sadece bağlı bir yetkiye sahip olduğu cihetle; böyle bir kararla milletvekilliği sona eren kişinin, milletvekilliği sıfatından doğan hak ve yetkilerinin ortadan kalkmasını sağlayıcı bütün işlemleri... Anayasa Mahkemesi kararı kendisine tebliğ edilir edilmez derhal yapmak zorunda olduğuna, bu konuda Anayasa Komisyonunun herhangi bir mukteza tayin etmesinin de... mümkün olmayacağına"* karar vermişti.

52 TBMM Başkanı Cindoruk, bu tür bir kararın Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra kesinlik kazanabileceğini (Milliyet Gazetesi, 25.07.1993, s. 11) ve ondan sonra üyeliğin düşmesine Meclis'in karar vereceğini savunuyordu (Milliyet Gazetesi 3.09.1993, s. 9). Buna karşılık, Anayasa Mahkemesi Başkanı Özden ise, kısa kararın yeterli olduğunu belirtmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 05.07.1994, s. 13).

eski tarihle işleme koyup, kapatılma kararı verildiği takdirde o milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşmesinin önüne geçebilmesi mümkün olabirdi. İlk ihtimal milletvekillerinin çok olumsuz bir duruma sokulmasına, ikincisi ise kayırlmalarına yol açabilir, en azından tartışma nedeni olabirdi.⁵³ Ayrıca, maddede, "*partinin kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte parti üyesi olan diğer milletvekilleri*" dendiğine göre; davanın açılmasından sonra bazı milletvekillerinin partiden istifa etmeleri durumu değiştirmeyecek ve parti kapatılırsa, onların da milletvekilliği düşecekti.

Nihayet, 84. maddede kapatılan bir siyasal partinin, kapatılma davasının açıldığı tarihte üyesi olan bütün milletvekillerinin milletvekilliklerinin sona ereceği öngörüldüğü halde; 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 95. maddesinde, temelli kapatılan siyasal partilerin, kapatılma tarihinde üyeliği devam eden milletvekillerinin başka bir siyasal partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları belirtilmekteydi.⁵⁴ Böylece, kapatılma davası açıldığı tarihte parti üyesi olan, ancak daha sonra partiden istifa eden bir milletvekilinin Anayasa uyarınca milletvekilliği yine de sona ereceği halde; aynı kişi, kapatılma tarihinden önce partiden istifa ettiği ve bu nedenle kapatılma tarihinde parti üyesi olmadığı için, Siyasî Partiler Kanununa göre başka bir partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olabilecekti. Böylece, Anayasanın öngördüğü yaptırım, kapatılma davasının açıldığı tarihte parti üyesi olan milletvekillerine uygulandığı halde; Siyasî Partiler Kanununun öngördüğü yaptırım, kapatılma kararının verildiği tarihte parti üyeliği devam eden milletvekillerine uygulanıyor demektir. Bunun da çelişkili bir durum yaratacağı açıktı.

İşte, bütün bu hususlar dikkate alındığında, 84. maddenin eski şekline göre bir siyasal partinin kapatılması durumunda, sadece kapatılmaya neden olanların değil, partiyeye kayıtlı bütün millet-

53 Bu tür bir tartışma için bkz. Anayasa Mahkemesinin, Demokrasi Partisinin kapatılmasına ilişkin 16.6.1994 gün ve E. 1993/3 (Siyasî Parti Kapatma), K. 1994/2 sayılı Kararında yer alan, iki milletvekilinin dava açılmadan partiden istifa ettikleri, iki milletvekilinin de partiye kayıtlı olmadıkları tespitine karşı, H. Kılıç'ın Kargıoy Gerekçesi (AMKD, Sayı 30, 2. Cilt, s. 1215, 1227-1229).

54 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 95. maddesinin birinci fıkrasında,

"Temelli kapatılan siyasî partilerin kapatılma tarihinde üyeliği devam eden; kurucuları, genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile her kademedeki yönetim ve disiplin kurulu üyeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi siyasî parti grubu üyeleri başka bir siyasî partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamazlar..."

denilmektedir.

vekillerinin milletvekilliklerinin düşüyor olması, kanımızca isabetli bir düzenleme değildi. Bu nedenle, söz konusu duruma son veren ve sadece beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşeceğini öngören 1995 değişikliğini yerinde buluyoruz.

84. maddenin ilk şeklinde yer alan diğer düşme nedenlerine gelince, bunların "istifa", "Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyme", "kısıtlanma", "üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul etme" ve "devamsızlık" olduklarını görüyoruz. Ancak, Anayasa uyarınca, anılan nedenlerden ötürü bir milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, TBMM'nin, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla karar vermesi gerekiyordu ki, bu yetersayısının sağlanabilmesinin kolay olmadığı açıktı. Aynı düşme nedenlerine 84. maddenin yeni şeklinde de yer verilmişse de, hemen aşağıda görüleceği gibi, bunların milletvekilliğinin düşmesine yol açma yönteminde eskisine göre önemli değişikliklere gidilmiş bulunmaktadır.

III. 1982 ANAYASASININ YENİ ŞEKLİNE GÖRE MİLLETVEKİLLİĞİNİN DÜŞMESİ

1982 Anayasasında milletvekilliğinin düşme nedenleri, esas itibarıyla 84. maddede düzenlenmektedir. Bu maddenin 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı kanunla yapılan değişiklikten sonraki şeklinde,

"İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.

Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyile olur.

82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmet sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.

Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.

Partinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarih-

te sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine getirip Genel Kurula bilgi sunar".

denilmektedir.

Görüldüğü gibi, maddede, istifa, kesin hüküm giyme, kısıtlanma, milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar etme, devamsızlık ve partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemlerle sebep olma, milletvekilliğinin düşme nedenleri olarak öngörülmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı seçilmek, Anayasanın 101. maddesi uyarınca milletvekilliğinin bir başka düşme nedenini oluşturmaktadır. Nihayet, düşme nedenleri arasında yer almasa da, milletvekili seçilme yeterliğini düzenleyen 76. maddede öngörülen Türk vatandaşı olma koşulundan hareketle, bu koşulun milletvekilliyken sona ermesi durumunun da, milletvekilliğinin sona erme nedeni olarak değerlendirilmesi gerekir.

Şimdi bu nedenleri ayrı ayrı ele alalım:

1) İstifa

Bir milletvekili, bazı kişisel veya siyasal nedenlerden ötürü milletvekilliğinden istifa etmek isteyebilir.⁵⁵ 1982 Anayasasından önce

55 Örneğin, Seyhan Milletvekili S. Çam, "sıhhi durumunun yüksek yerlerde ve bu meyanda Ankara'da otumamakiğini icabettirmesi yüzünden" 12 Aralık 1945 tarihinde milletvekilliğinden istifa etmişti (TBMMD, Dönem VII, C. 20, s. 125). Edirne Milletvekili Mustafa Harmancı, "Üniversitedeki öğretim üyeliği görevine dönmeyi uygun bulduğu" için 31 Ağustos 1970 tarihinden geçerli olmak üzere milletvekilliğinden istifa ettiğini bildiriyordu (MMTD, Dönem 3, C. 9, s. 4). Siyasal tarihimizde "Dörtü Önerge" olarak anılan ve 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu Başkanlığına sunulan önergede imzası bulunanlardan, Adnan Menderes, Refik Koralan ve Fuat Köprülü'nün Meclisteki tutum, davranış ve konuşmalarından ötürü CHP'den çıkarılmaları üzerine, önergeyi imzalayan dördüncü kişi olan İzmir Milletvekili Celal Bayar, milletvekilliğinden istifa ediyordu (TOKER, Metin: **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Üçüncü Basım, Ankara 1990, s. 66-74; GOLOĞLU, Mahmut: **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, İstanbul 1982, s. 34-36).

1961 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra yapılan ilk Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde, adı Cumhurbaşkanlığı adayları arasında geçen Samsun Senatörü Ali Fuat Başgil, gerekçe göstermeksizin senatörlükten istifa ettiğini bildiriyordu (TBMM Birleşik Toplantı Tutanak Dergisi, C. 1, s. 3). Bu istifanın arkasında, kendisine Cumhurbaşkanlığı adayı olmaması için yapılan telkinlerin yer aldığı savunulmaktaydı (ŞENER, Erman: Çankaya'ya Çıkan Yol, Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1986, s. 10).

Urfa Milletvekili Necati Aksoy, "gerek Hükümetin güvenoyu alabilmesi için Hükümeti oluşturan milliyetçi cephe partilerinin, gerekse Hükümetin güvenoyu alamaması için diğer partilerin giriştikleri milletvekilli transferi kamuoyunda bu müesseseye karşı duyulan saygınlığı tamamen sarsmıştır" gerekçesiyle 16 Nisan 1975 tarihinde milletvekilliğinden istifa ediyordu (MMTD, Dönem 4, C. 11, s. 476).

18. Dönem Hatay Milletvekili Murat Sökmenoğlu, Özal'ın Cumhurbaşkanlığı seçilmesini protesto etmek için milletvekilliğinden istifa etmekteydi (TBMMD, Dönem 18, C. 38, s. 506-508. Ayrıca bkz., TBMMD, Dönem 18, C. 33, s. 12-14; Milliyet Gazetesi, 1 Kasım 1988, s. 12).

bir milletvekilinin istifası kendiliğinden sonuç doğururken, bir başka deyişle Meclisin istifayı kabul etmesi gibi bir koşul aranmazken;⁵⁶ 1982 Anayasası ile birlikte farklı bir düzenlemeye gidilmiş ve istifa nedeniyle milletvekilliğinin düşmesi, o istifayı TBMM Genel Kurulunun kabul etmesi koşuluna bağlanmıştır. Üstelik, 1982 Anayasasının ilk şeklinde bu yetersayı, TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğu gibi, sağlanması kolay olmayan bir nitelik göstermekteydi. 84. maddenin yeni şeklinde *"İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu TBMM Başkanlık Divanınca tesbit edildikten sonra, TBMM Genel Kurulunca kararlaştırılır"* dendiğine ve nitelikli bir yetersayidan söz edilmediğine göre, istifanın kabulü için, Anayasanın 96. maddesinde öngörülen basit karar yetersayısı, yeterli olacaktır.⁵⁷

84. maddenin yeni şeklinde, milletvekilliğinden istifanın kabulü için eski düzenlemenin aradığı TBMM üye tamsayısının salt ço-

56 1961 Anayasasının 80. maddesinde,

"Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği bir üyenin üye seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin hüküm giymesi, çekilmesi, kısıtlanması, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul etmesi veya Meclis çalışmalarına izinsiz veya özürsüz ve aralıksız olarak bir ay katılmaması yüzünden üyeliğinin düşüşünün kendi Meclisince karara bağlanması hallerinde sona erer"

denilmekteydi. Bu ifadeden, Meclislerce karara bağlanmanın, maddede belirtilen nedenlerin hepsi için gerektiği anlamı çıkarılabilirse de; Meclislerin kararının, sadece devamsızlıktan ötürü üyeliğin düşmesinin söz konusu olduğu hallerde aranacağı da ileri sürülebilir (bkz. Cumhuriyet Senatosunun 14.12.1961 tarihli 14. Birleşiminde, üyelere Amil Artus'un konuşması. CSTD, Toplantı 1, C. 1, s. 193-194). Nitekim, maddenin Temsilciler Meclisinde görüşülmesi sırasında, Anayasa Komisyonu Sözcüsü Turan Güneş, Meclislerin sadece üyenin iki ay devam etmemiş olduğunu karara bağlayacaklarını, diğer nedenlerden ötürü üyeliğin düşmesi için Meclislerin kararının gerekmediğini bildiriyordu (ÖZTÜRK, Kâzım: **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, C. III, Ankara 1966, s. 2529). 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden çok kısa bir süre sonra istifa eden iki senatörün (C. Madanoğlu ve A.F. Başgöl) istifalarının sonuç doğurabilmesi için, Anayasanın 80. maddesi uyarınca Cumhuriyet Senatosunca karara bağlanması gerektiği ileri sürülmüşse de; Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulu, 80. maddedeki karara bağlama gereğinin, istifa halini kapsamadığına karar vermişti (bkz. CSTD, Toplantı 1, C. 1, s. 185-194).

Nitekim, daha sonra 27 Aralık 1963 tarihli Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü'nün 161., 5 Mart 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün ise 112. maddelerinde, istifanın Başkanlıkça Genel Kurula bildirildiği tarihte üyeliğin sona ereceği öngörülmüştü. Bu konuda ayrıca bkz. ÖZBUDUN (1993): s. 253.

57 96. maddenin I. fıkrasında

"Anayasada başkaca bir hüküm yoksa, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz"

denilmektedir.

ğunluğundan vazgeçilip, basit karar yetarsayısı ile yetinilmekle kısmi bir kolaylık sağlanmış bulunmaktadır. Ancak, istifaya yine de kendliliğinden sonuç doğurmayacak ve meclisin kabulü gerekecektir. Her ne kadar, maddeye ilişkin değışiklik teklifinde meclisin kabulü koşulu kaldırılmakta ve istifanın Meclis Başkanlığınca Genel Kurulun bilgisine sunulduğu anda milletvekilliğinin son bulması öngörölmekte idiyse de,⁵⁸ Anayasa Komisyonu bu öneriyi benimsemiş ve sadece daha önce istifanın Genel Kurulca kabulü için aranan TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunu, basit karar yeter sayısına düşürmekle yetinmiştir.⁵⁹ Anayasa Komisyonunca yapılan bu değışiklik, TBMM Genel Kurulu tarafından da kabul edildiğinden,⁶⁰ 84. maddenin istifaya ilişkin bugünkü düzenlemesi gerçekleşmiştir.

Anayasada 1995 yılında yapılan değışiklikten sonra, istifanın yine Meclisin kabulüne bağı tutulması, kanımızca isabetli olmuştur. İstifanın tek taraflı bir trade açıklaması olduğunu dikkate aldığımızda, Meclisin onu kabul etmeme gibi bir yetkiye sahip olmaması gerekirdi.⁶¹ Her ne kadar Anayasa Komisyonunun gerekçesinde, sistemin muhafaza edilmesi, "gereksiz ve yüzeysel tarzda" ara seçim yapılması ihtimallerinin önüne geçilmesi lüzumuna dayandırılmakta idiyse de,⁶² biz bu görüşe katılamıyoruz. Bilindiğı gi-

58 Anayasanın 84. maddesinin değıştirilmesine ilişkin teklifte,

"İstifa eden milletvekilinin üyeliğı, Meclis Başkanlık Divanınca bu hususun Genel Kurulun bilgisine sunulduğu tarihte düşer."

denilmekteydi (TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 56, TBMMTD, Dönem 19, C. 88).

59 25 Nisan 1995 tarihli Anayasa Komisyonu Alt Komisyon Raporu, s. 39. Alt Komisyonun görüşünü benimseyen Anayasa Komisyonu Raporu için bkz. TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 37 (TBMMTD, Dönem 19, C. 88).

60 TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 564, 600; TBMMTD, Dönem 19, C. 93, s. 247, 253.

61 ÖZBUDUN (1993): s. 253.

62 Anayasa Komisyonunun Raporunda bu konuda,

"Teklif, istifanın Başkanlık Divanınca Genel Kurulun bilgisine sunulduğu anda milletvekilliğinin son bulmasını öngörmüştür. Komisyonunuz, istifanın önce - tabiatıyla hukukun genel ilkelerine göre- geçerlilik açısından Başkanlık Divanınca incelenmesi zorunluluğunu getirmekte ve istifa işleminin yine de Genel Kurulca kabul edilmesini şart koşturmaktadır. Bu sistemin muhafaza edilmesinin gerekçesi, gereksiz ve yüzeysel tarzda ara seçim yapılması ihtimallerini kapatmak lüzumudur. Bununla beraber, istifanın Genel Kurulca kabulü basit çoğunlukla olacak ve şimdi olduğunun aksine üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmayacaktır"

denilmekteydi (TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 37, TBMMTD, Dönem 19, C. 88).

bi, Anayasanın 78. maddesi uyarınca TBMM'nde boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, üç ay içinde ara seçim yapılması zorunludur ve kimi durumlarda bazı milletvekillerinin sırf söz konusu yüzde beş oranında boşalmayı sağlayabilmek için istifa etmeleri öngörülebilecek bir ihtimaldir. Ancak, bunun tam aksi bir durumla karşılaşılma ihtimalini de gözden uzak tutmamak gerekir. Gerçekten, Meclis çoğunluğu herhangi bir nedenle ara seçime gitmek istemiyorsa, boşalan üyeliklerin sayısını yüzde beşe çıkarma amacına yönelik olmayıp, bambaşka nedenlere dayanan bir istifayı dahil, sırf boşalan üyeliklerin sayısını yüzde beşe çıkarmamak için reddedebilir. Böyle bir tutumun ise yasama organının saygınlığını zedeleyeceği açıktır. Kaldı ki, hangi istifanın sadece boşalan üyeliklerin sayısını Meclis üye tamsayısının yüzde beşine ulaştırma amacına yönelik olduğunu saptayabilmek de kolay değildir. Öte yandan, böyle bir amacın güdüldüğü sezilse bile, bu nedenden ötürü istifanın niçin reddedilmesi gerekeceği sorusunun da sanırız sorulması icabeder. Gerçekten, ortaya çıkan bir siyasal sorunun çözümünü yapılacak ara seçimde bulan bir milletvekili, yasama çoğunluğunun bir türlü ara seçim kararı almadığını görüp, boşalan üyeliklerin sayısını yüzde beşe çıkararak Meclisi Anayasa uyarınca bu kararı almak zorunda bırakmak için istifa etme özverisini gösterirse, bu davranış "gereksiz ve yüzeysel" olarak mı değerlendirilmelidir?

84. maddeye ilişkin değişiklik teklifinin TBMM'nde görüşülmesi sırasında, istifanın Meclisçe kabul edilmesi koşulunun korunmasının gerektiği, çünkü böylece baskı altında yapılmış olan istifaların engellenebileceği de savunulmuştur.⁶³ Ancak, bız bu görüşe pek katılmıyoruz. Herşeyden önce, yasama meclisi üyeliği gibi çok önemli bir görevi sürdüren milletvekillerinin, kendileri istemedikleri halde sadece baskı altında bırakıldıkları için istifa edebilecekleri bize inandırıcı gelmiyor. Eğer daha önce kendilerinden alınmış tarihsiz istifa dilekçelerinin işleme konmasının söz konusu olabileceği düşünülüyorsa,⁶⁴ sanırız istifanın geçerli olduğunun Başkanlık Divanınca saptanması yoluyla böyle bir olasılığın önüne geçilebilir. Yok eğer, kendisi istemediği halde baskı altında bırakıldığı için is-

63 Örneğin, değişiklik teklifinin TBMM'nde görüşülmesi sırasında CHP Grubu adına konuşan Mümtaz Soysal,

"... kişi tradesi bazen ve politikada biraz sıkça bazı tazyikler altındadır ve milletvekillerinin istifaya zorlandığı durumlar olabilir... Genel Kurul, bu durumu, istifayı, gerçekten geçerli nedenlere dayanıyor mu, yoksa bir baskı sonucunda mı oluyor diye tartmak, milletvekilini dinlemek ve ondan sonra karar vermek durumunda olursa, o milletvekili daha iyi korunmuş olur diye düşünüyorum"

diyordu (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 571-572).

64 TEZİÇ (1996): s. 223-224, dipnot 8.

tifa dilekçesi veren bir milletvekili, istifanın geçerli olup olmadığının Başkanlık Divanınca soruşturulması sırasında da görüşünü değiştirmiyor, bir başka deyişle, istifadan vazgeçtiğini söylemiyor. Meclisin istifayı kabul etmeyip o kişinin milletvekilliğini sürdürmesini sağlamasında ne gibi bir kamu yararının söz konusu olabileceğini de düşünmek gerekir. İstifa etmesini isteyenlere direneme-
yen bir parlamenterin, yasama meclisinde başka konularda izlemesi gereken tutuma yönelik istemlere hiç direnemeyeceği açıktır. Böyle olunca, bu karakterde bir milletvekilinin istifa etmesinde herhalde yasama meclisinin kaybedeceği bir şey yoktur diye düşünmek gerekir.

Milletvekilinin istifasını meclisin kabul etmesi koşuluna bağlanmanın bir başka sakıncası da, milletvekillerinin samimi olmayan, göstermelik istifalara yönelmelerini cesaretlendirmesidir. Gerçekten, istifa nasıl olsa Meclise kabul edilmez diye düşünen bir milletvekili, böyle bir koşul aranmasaydı cesaret edemeyeceği bir istifa, bu durumda daha rahat kalkışabilecektir.

Nihayet, milletvekilliğinden istifa etmeye kararlı olan bir parlamenterin istifasının Meclise kabul edilmemesinden ne gibi bir yarar sağlanabileceği de sanırız sorgulanmaya değer. İstemeyen bir kişiyi, bu isteksizliğine rağmen milletvekilliği görevini sürdürmeye zorlamanın isabetli olacağını söyleyebilmek karımızda güçtür.⁶⁵ Kaldı ki, böyle bir zorlamanın sonuç vermesi de beklenemez.⁶⁶ Ger-

65 ÜSKÜL, Zafer: *Türkiye'nin Anayasa Sorunu*, İstanbul 1991, s. 87.

66 Örneğin, 27 Mart 1994 tarihinde yapılan yerel yönetim seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına aday olan ancak seçilemeyen İstanbul Milletvekili Bedrettin Dalan, sözkonusu seçimden sonra milletvekilliğinden istifa etmek istemişse de, TBMM Genel Kurulu 28 Nisan 1994 tarihli 97. Birleşiminde Dalan'ın istifasını kabul etmemiştir (TBMMTD, Dönem 19, C. 59, s. 160-161, 268-272). Buna rağmen Dalan, Meclis çalışmalarına genellikle katılmamış ve milletvekili maaşını Mehmetçik Vakfına bağlamıştır. Bu konuda Dalan, istifasının kabul edilmemesini ima ederek "benim başım bir anlamda protestodur" demekteydi (Milliyet Gazetesi, 15 Eylül 1995, s. 12). Yine, bir başka gazeteci ile yaptığı söyleşide Dalan, "Cindoruk, 6 aydır Meclis'e gelmeyen milletvekilleri olduğunu da söylüyor. Onlardan biri de benim. İstifa ettik, Meclis kabul etmedi. Bir daha edeceğiz, bir daha kabul etmeyecek. Anayasaya göre angarya suçtur. Daha doğrusu hiç kimseye angarya yaptıramazlar. Öbür tarafta 'Mecburi, gel çalış diyorlar. Bu da bir zıtlık. Ya Anayasanın 84. maddesi değiştirilmeli ya da beni salıvermeliler. Beni salıverin artık kardeşim. Meclis'de aradığım atmosferi çalışma ortamını bulamadım. Niye beni zorluyorsun kardeşim" şeklinde yakınmaktaydı (Milliyet Gazetesi, 29 Ağustos 1994, s. 14).

İstifası kabul edilmeyen Dalan'ın Meclis çalışmalarına katılmaması ile ilgili olarak, bkz. TBMM'nin 24.6.1995 tarihli 129. Birleşiminde İstanbul Milletvekili Ergüder'in konuşması (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 566-568).

çekten, istifa etmeye kararlı bir milletvekilini zorla yasama organı toplantılarına getirebilmek mümkün olmadığına ve aşağıda ayrıca ele alınacağı gibi, belirli bir süre devamsızlık, zaten milletvekilliğinin düşmesinin bir başka nedenini oluşturduğuna göre; istifası kabul edilmese bile, bir milletvekili, Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşimlerine belli bir süre katılmayınca, Meclis, bu defa devamsızlığından ötürü bu üyenin üyeliğinin düşmesine karar vermek durumunda kalacaktır. Bunun da çelişkili bir sonuca yol açacağına kuşku yoktur. Bu nedenle istifanın, Meclisin kabulüne gerek kalmadan, kendiliğinden milletvekilliğini sona erdirebilmesi, kanımızca daha uygun olurdu.

84. maddenin istifaya ilişkin birinci fıkrası düzenlemesinden anlaşılacağı gibi, bir milletvekilinin istifası durumunda TBMM Genel Kurulunun yapacağı şey, istifanın geçerli olup olmadığını saptamak değil; geçerliliği Başkanlık Divanınca saptanmış olan⁶⁷ istifayı kabul edip etmemektir.⁶⁸ Bu nedenle, yasama organının söz konusu işlemi, kurucu bir nitelik taşımaktadır. Böyle olunca da, bir istifa, hukukî sonuçlarını, istifa dilekçesinin TBMM Başkanlığına verildiği tarihten değil, onun Genel Kurulca kabul edildiği tarihten itibaren göstermeye başlar. Bir başka deyişle, istifa etmiş olan bir milletvekili, istifası kabul edilinceye kadar yasama meclisi üyeleri-ne tanınan tüm yetkileri kullanmaya devam edebilecektir. İstifa, hukukî sonuçlarını TBMM Genel Kurulunca kabul edildiği tarihten itibaren göstermeye başladığına göre, istifa eden bir milletvekilinin Meclisçe karara bağlanana kadarki süre içinde istifasını geri alabilmesini de mümkün görmek gerekir.⁶⁹ Nitekim, istifanın kabulü için meclisin kararının gerekmediği, sadece Meclis Başkanlığınca Genel Kurula bilgi verilmekle yetinildiği 1961 Anayasası döneminde bile,

67 TBMM İktüzüğünün 16.5.1996 tarihinde yapılan değişiklikten sonraki 136. maddesinde,

"Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden istifa eden milletvekilinin istifa yazısının gerçekliği Başkanlık Divanınca yedi gün içinde incelenip tespit edildikten sonra üyeliğin düşmesine Genel Kurulca görüşmesiz karar verilir" denilmektedir.

68 Bu konuda bkz. GÖZÜBÜYÜK (1997): s. 179.

69 Örneğin, Denizli Milletvekili Naci Sabuncu 6 Eylül 1994 tarihinde milletvekilliğinden istifa ettiğini TBMM Başkanlığına bildirmiş, ancak Genel Kurulca oylanacağı gün, istifasını geri almıştır (Konuya ilişkin olarak TBMM Başkanlığının Genel Kurula yaptığı açıklama için bkz. TBMMTD, Dönem 19, C. 66, s. 279-280).

henüz Genel Kurula bilgi verilmemişse, istifanın geri alınabilmesi mümkün olabilmekteydi.⁷⁰

2) Milletvekili seçilmeye engel bir suçtan kesin hüküm giyme

a. Milletvekili seçilmeye engel olan hüküm giyme halleri ve bu tür bir hüküm giymeden ötürü milletvekilliğinin düşürülmesinin yöntemi

Anayasanın 84. maddesinde yer alan bir başka düşme nedeni, "kesin hüküm giyme"dır. Kuşku yok ki, söz konusu kesin hükümden, milletvekili seçilmeye engel olacak bir hükmü anlamak gerekir.⁷¹ Başka bir deyişle, herhangi bir mahkûmiyet milletvekili seçilmeye engel olmuyorsa, milletvekilliğinin düşmesine de yol açmayacak demektir. Bu nedenle, milletvekilliğinin düşmesine yol açan hüküm giyme hallerinin neler olduğunu belirleyebilmek için, konunun düzenlendiği 1982 Anayasasının 76. maddesine başvurmamız gerekecektir. 1982 Anayasasının, "milletvekili seçilme yeterliliği" kenar başlığını taşıyan 76. maddesinde,

"takrirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere katılma

70 Kütahya Milletvekili S. Sarpaşar'ın, Meclis Başkanlığına sunduğu istifa mektubu henüz TBMM Genel Kuruluna okunmadan istifadan vazgeçmesi üzerine; Başkan, 3.4.1963 tarihli 66. Birleşimde, Millet Meclisi Genel Kuruluna şu açıklamayı yapmıştı:

"Sayın arkadaşlar, Sayın Sezal Sarpaşar, milletvekilliğinden istifa ettiği hakkında beyanını Riyasete yaptıktan sonra, istifadan vazgeçtiğine dair bir önerge ile Riyasete tekrar müracaat etmiştir.

Durumu âriz amik inceleyen Riyaset Divanımız, ekseriyetle vermiş olduğu bir karar gereğince, geçmişte buna uygun bir emsal bulunmadığından istifa mektubunun okunmasından vazgeçilmesi kararına varmıştır..."

(MMTD, Dönem I, 1963, C. 15, s. 135).

71 Nitekim, 84. maddenin ilk şeklinde "Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen" denerek, bu husus açıkça öngörülmekteydi. Aynı şekilde, maddeye yönelik değişiklik teklifinde de "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen" deniyordu (Değişiklik teklifinin metni için bkz. TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 56. TBMMTD, Dönem 19, C. 88). Teklif metni üzerinde Anayasa Komisyonunda yapılan ve anlamda farklılığa yol açmayan bu değişikliğe ilişkin olarak Anayasa Komisyonunun Raporunda bir açıklama yer almamaktadır (Bkz. S. Sayısı 861, s. 37).

ve bu gibi eylemleri tahrîk ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler"

denilmektedir.

Madde hükümünden de anlaşılacağı gibi, Anayasa koyucu, milletvekili seçilmeye engel olan hüküm giyme hallerini iki grupta düzenlemiştir. Birinci grupta, hükmolunan ceza; ikinci grupta, suçun türü dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, taksirli suçlar hariç olmak üzere, toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezası ile, süresi ne olursa olsun ağır hapis cezası⁷² milletvekili seçilmeye engel olmaktadır. Aynı şekilde, maddede tek tek sayılan suçlardan⁷³ hüküm giymek de, verilen cezanın türüne ve süresine bakılmaksızın, milletvekili seçilmeyi engellemektedir. Öyleyse, maddede belirtilen sürede hapis cezası ile süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giyen veya yine maddede ismen sayılan suçlardan biriyle mahkûm olan bir milletvekilinin milletvekilliği düşürülecek demektir.

Kuşkusuz ki, bir milletvekilinin milletvekilliği sürerken yargılanıp, hüküm giyebilmesi için, Anayasanın 83. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca dokunulmazlığının kaldırılması gerekir. Ancak, yine 83. maddenin ikinci fıkrasına göre, ağır cezayı gerektiren suçüstü halinde veya milletvekili seçilmeden önce soruşturmasına başlanılmış olması şartıyla Anayasanın 14. maddesinde belirtilen fiillerden birinin işlenmesi durumunda, dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadan da bir milletvekili hakkında yargılamanın sürdürülüp hüküm verilebilmesi mümkündür.

1982 Anayasasında, milletvekili seçilmeye engel olan hapis cezası süresinin, 1961 Anayasasındakine göre çok düşürüldüğü gözlenmektedir. Gerçekten, 1961 Anayasası döneminde beş yıldan fazla hapis cezası milletvekili seçilmeye engel olmakta iken,⁷⁴ 1982 Anayasasında bu süre, toplam bir yıla indirilmiş bulunmaktadır.⁷⁵

72 Ağır hapis cezasında sürenin dikkate alınmayacağı, 10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda daha açık bir biçimde ifade edilmektedir. Gerçekten, söz konusu Kanunun 11. maddesinde "Taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar" denilmektedir.

73 Maddede yer alan "ideolojik veya anarşik eylemlere katılma" sözcüklerinden hangi somut suçların anlaşılması gerektiği hakkında, bkz. 10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, Madde 11/f, 2,3,4.

74 bkz. 1961 Anayasası, madde 68.

75 Danışma Meclisinin kabul ettiği Anayasa metninde, iki yıllık hapis cezasının milletvekilliğine engel olacağı öngörülmekteydi (bkz. Danışma Meclisinin kabul ettiği Anayasa metni, madde 84).

Anayasada "toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezası" dendiğine göre, bu cezanın bir defada verilmiş olması gerekmeyecektir. Bir başka deyişle, bir kişi aleyhine farklı suçlardan, farklı tarihlerde hükümlenmiş hapis cezalarının toplamı bir yılı buluyorsa, bu durumda da, o kişinin milletvekili seçilebilmesi mümkün olmayacak; eğer milletvekili ise, milletvekilliği düşürülecek demektir. Bu yeni düzenlemenin isabetli olduğunu söyleyebilmek kanımızca güçtür. Her ne kadar, Anayasa koyucunun tekerrür haline önem verip, birden fazla mahkûmiyeti olan kişilerin milletvekilliklerini engellemek istemiş olabileceği düşünülebilirse de; madde düzenlemesinin, bu amaca ulaşmayı sağlayabilmesi de mümkün değildir. Gerçekten, Anayasaya göre sadece toplam bir yıl hapis cezası dikkate alınabileceğinden, onbir kez suç işlemiş ve her birinden birer ay hapis cezası almış bir milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülebilmesi, bu kişinin ancak onikinci bir suç işlemesi ve bu suçundan ötürü de bir ay hapis cezası ile hüküm giymesi halinde söz konusu olabilecektir; bu sonuncu suçu işlemezse, milletvekilliği düşürülemez. Buna karşılık, iki suç işleyen ve birinden yedi ay, diğerinden beş ay hüküm giyen bir milletvekilinin milletvekilliği düşürülebilecektir. Görüldüğü gibi, Anayasadaki bu düzenlemenin, tekerrüre engel olabilmesi mümkün değildir ve madde hükmü bu şekilde bir takım adaletsizliklere yol açmaktadır. Bu nedenle, maddedeki "toplam" sözcüğünün yer almaması ve milletvekilliğini, sadece bir defada en az bir yıl hapis cezasına mahkûm olma durumunun engellemesi, kanımızca daha isabetli olurdu.⁷⁶ Her ne kadar, 1995 yılında Anayasada yapılan değişiklikler sırasında bu konuya eğilinmiş ve 76. maddeye yönelik yeni düzenleme teklifinde "toplam" sözcüğüne yer verilmemişse de,⁷⁷ bu maddeye ilişkin değişiklik teklifi TBMM Genel Kurulunda kabul edilmediği için, söz konusu düzenleme gerçekleştirilememiştir.⁷⁸

84. maddenin yeni şekline göre, milletvekili seçilmeye engel bir suçtan kesin hüküm giyen milletvekilinin milletvekilliği, bu husustaki mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle düşecektir.

76 Nitekim, 14.7.1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun, 10.1.1991 tarih ve 3697 sayılı Kanunla değiştirilmiş olan 48. maddesinde "... 6 aydan fazla hapis" cezasının devlet memurluğuna engel olacağı öngörülürken, "toplam" sözcüğüne yer verilmemiştir. Bu nedenle, 6 aydan daha az hapis cezaları -toplamı 6 ayı geçse bile- devlet memurluğuna engel olmamaktadır.

77 TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 56 (TBMMTD, Dönem 19, C. 88).

78 TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 550; TBMMTD, Dönem 19, C. 93, s. 244.

Bu nedenle, artık maddenin eski düzenlemesinde öngörüldüğü gibi, kesin hüküm giyen bir milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülmesi için TBMM Genel Kurulunun karar vermesi gerekmeyecektir. Yeni düzenlemenin isabetli olduğunda kuşku yoktur. Gerçekten, eski düzenleme sürseydi, milletvekili seçilmeye engel bir suçtan kesin hüküm giyen bir milletvekilinin milletvekilliğini, TBMM isterse bu kesin hükme rağmen düşürebilecek demektir. Bu ise, yargı organınca verilen ve kesinleşen bir hükmü yasama organının dikkate almadığı anlamına gelecekti. Böyle bir sakıncaya maddede yapılan değişikliğin gerekçesinde de, "... yargısal bir kararın Meclisin onayına sunulması gibi kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı bir usul ortadan kaldırılmış olmaktadır" sözleriyle dikkat çekilmekteydi.⁷⁹

Gerek 84. maddenin yeni düzenlemesinde, gerek TBMM İktüzüğünün 136. maddesinin 16.5.1996 tarihinde yapılan değişikliklerden sonraki metninde,⁸⁰ kesin hüküm giyen bir milletvekilinin milletvekilliğinin bu husustaki mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle düşeceği öngörüldüğüne göre; milletvekilliği, mahkûmiyetin kesinleştiği tarihte değil, bu hükmün TBMM Başkanlığınca Genel Kurula bildirildiği tarihte son bulacaktır.⁸¹ Bir başka deyişle, üyeliğin düşmesi hukukî sonucunun doğması için hükmün kesinleşmesi yetmemekte, TBMM Başkanlığının bu hükmü TBMM Genel Kuruluna bildirmesi, yanı bir tamamlayıcı işlem yapması gerekmektedir.

79 TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 37 (TBMMTD, Dönem 19, C. 88).

80 TBMM İktüzüğünün 136. maddesinde "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin hüküm giyen ... milletvekili hakkındaki kesinleşmiş mahkeme kararının Genel Kurulun bilgisine sunulmasıyla üyelik sıfatı sona erer" denmektedir.

81 Oysa, bir mahkûmiyet halinde milletvekilliğinin düşmesi için yine Meclis kararının gerekmediği 1961 Anayasası döneminde, 1973 tarihli Millet Meclisi İktüzüğü uyarınca milletvekilliği sıfatı hükmün kesinleştiği tarihte son buluyordu. Gerçekten, 5.3.1973 tarihli Millet Meclisi İktüzüğünün 112. maddesinde, "Bir milletvekili Anayasanın 68 inci maddesinde yazılı suçlardan biri ile cezalandırılmış olursa, hükmün kesinleşmesi tarihinde milletvekilliği sıfatı düşer" denilmekteydi. Ancak bu düzenleme bazı sorunlara yol açabildi. Örneğin, bir milletvekili milletvekilliğinin düşmesine neden olacak bir kesin hükme rağmen, bu mahkûmiyet kararının Meclis Başkanlığına bildirildiği tarihten önce bazı Meclis çalışmalarına katılırsa, bu çalışmalarda alınan kararların hukukî geçerliği tartışılır hale gelecekti.

1961 Anayasasında milletvekili seçilmeye engel olan bir suçtan hüküm giyme nedeniyle milletvekilliğinin düşmesi hakkında, bkz. TEZİÇ, Erdoğan: *Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları*, İstanbul 1980, s. 127, dipnot 25.

b. Milletvekili seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyme durumuna ilişkin bazı sorunlar

Görüldüğü gibi, 84. maddenin yeni şekli, kesin hüküm giyen bir milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesini Meclis kararına bağlı olmaktan çıkararak olumlu bir düzenleme getirmiştir. Ancak, yine de, kendisine bildirilen bir mahkûmiyet hükmünün, milletvekilliğinin düşmesini gerektirip gerektirmeyeceği hususunda, Meclis Başkanlığının kuşkuyla düşebileceği haller olabilir. Bu tür, sorun doğurabilecek hususları şöyle sıralayabiliriz:

aa) Anayasada yüz kıztartıcı olarak nitelenen suçların, ismen sayılanlarla sınırlı olup olmadığı

Anayasanın 76. maddesinde ismen sayılan suçlardan "yüz kıztartıcı" olarak nitelenenlerin bir takım sorunlara yol açacak şekilde kaleme alındığı görülmektedir. Gerçekten, maddede bu suçlar,

"Zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs gibi yüz kıztartıcı suçlar..."

şeklinde ifade edilmiştir. Böyle olunca, ilk bakışta, buradaki "gibi" sözcüğünü dikkate alıp, maddede sayılanlar örnek türündendir, bunlara yüz kıztartıcı nitelikte olması koşuluyla yeni suçlar da eklenebilir diye düşünülebilir. Nitekim, gerek Milletvekili Seçimi Kanununda ve bu konuda söz konusu Kanuna yollama yaptığı için Mahallî İdareler ve Mahalle Muhtarlıkları Seçimi Hakkında Kanunda, gerek Devlet Memurları Kanununda da aynı ifade kullanıldığından,⁸² bu sorun zaman zaman çeşitli yargı organlarının önüne gelmekte ve yargı organlarının bazı kararlarında bu tür genişletici bir yoruma gidildiği görülmektedir. Örneğin, Danıştay 5. Dairesi, 17.3.1986 gün ve E. 1985/953, K. 1986/308 sayılı Kararında, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunun 48. maddesinde yer alan aynı türdeki bir düzenlemeye ilgili olarak,

"Kanun koyucu bu düzenleme ile yalnız unsurları ve oluş biçimlerini yönünden benzeyen suçları değil, niteliği itibarıyla yüz kıztartıcı olan bütün suçları amaçlamaktadır"

82 10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, madde 11-f; 18.1.1984 tarih ve 2972 sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, madde 9; 14.7.1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 10.1.1991 tarih ve 3697 sayılı Kanunla değiştirilmiş 48. maddesinin (A) bendinin 5. fıkrası.

demektedir.⁸³ Benzer şekilde, 10. Dairenin 29.12.1986 gün ve E. 1986/1946, K. 1986/2547 sayılı Kararında da, söz konusu "gibi" sözcüğünün, maddede sayılan suçlardan başka, zina, iffete saldırı, küçükleri baştan çıkarma, fuhuşa tahrik gibi suçları da yüz kızartıcı suç saymaya imkân verdiğiine işaret edilmektedir.⁸⁴ Yüksek Seçim Kurulunun da uzun yıllar, yüz kızartıcı suçları sadece kanunda belirtilenlerle sınırlı tutmadığına ve "gibi" sözcüğünden ötürü bunlara başkalarının da eklenebileceği görüşünü benimsediğine tanık oluyoruz. Gerçekten, Yüksek Seçim Kurulu, 28.2.1984 gün ve 1984/114 sayılı Kararında, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 11. maddesinde yer alan aynı ifade ile ilgili olarak

"... maddedeki gibi sözcüğünün tadadı mı yoksa tahdidî mi olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Hemen ilave edelim ki Kanunlarımızda yüz kızartıcı mahiyetteki bütün suçların bir madde içinde gösterilmesi, gerek kanun tekniği bakımından, gerekse suçlar objektif ölçüler karşısında değişik değerlendirmelere konu olabileceklerinden mümkün değildir. O sebeple gibi sözcüğü konularak maddeye geniş bir uygulama alanı bırakılmak istenmiştir. Nitekim Kurulumuzun 26.11.1963 gün ve 458, 24.12.1973 gün ve 2461, 1.1.1974 gün ve 391 sayılı kararlarında da (gibi) sözcüğünün tahdidî olmadığı ciheti vurgulandıktan sonra 'bir suçun yüz kızartıcı olup olmadığını belli etmede kullanılacak ölçü, o suçun kendi unsurları bakımından yüz kızartıcı olup olmadığıdır' denilmiştir. Yine Kurulumuz geçmişte zina suçunu da yüz kızartıcı bir suç olarak kabul etmiştir. O halde bütün bunlardan çıkartılacak sonuç maddedeki gibi sözcüğünün tadadı mahiyette bulunduğuudur"

demekteydi.⁸⁵ TBMM de, 1924 Anayasası dönemindeki bir yorum kararında, o zamanki terimlerle, *"... Kanunda sayılan cürümlerin muhıllı haystiyet ve namus olduğunun kabulü zarurî olsa dahi bu kanunda tadat edilmeyen diğer ceratm ve ef'al muhıllı haystiyet ve na-*

83 TOROSLU, Nevzat: "Ertelenmiş Mahkûmiyetin Memuriyete Etkisi", Prof. Dr. Jale G. Akipek'e Armağan, Konya 1991, s. 99.

84 TOROSLU (1991) s. 99-100.

85 Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1984 Yılı, Ankara 1985, s. 36-37. Karar içinde künyeleri verilen diğer Kararlar için bkz. sırasıyla, Yüksek Seçim Kurulu İske Kararları, Kasım 1962-Şubat 1964 Dönemi, Ankara 1964, s. 139-140; Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1973 Yılı, Ankara 1974, s. 502-503; Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1974 Yılı, Ankara 1976, s. 12-14, 91-93.

mus mefhumu içerisinde girebileceğinden muhılî haystiyet ve namus efalln yalnız bu cürümlere inhisar ettirilemeyeceğî tabîi bulunduğuna” diyordu.⁸⁶ Nihayet, kısa bir süre önce, Yargıtay Ceza Kurulu da, “gibi” edatından hareketle, yüz kızartıcı suç kavramının kanunlarda sayılı olanlarla sınırlı bulunmadığına karar vermiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2.7.1996 tarih ve E. 1996/3-144, K. 1996/171 sayılı bu Kararında,

“... GİBİ sözcüğü, benzetme edatı olup maddede örnek olarak sayılan suçların dışındaki yüz kızartıcı suçların da, sayılan suçlara ilavesi gerektiğini belirtmek amacıyla kullanılmıştır... ‘gibi yüz kızartıcı suçlar’ denildiğinde maddede sayılmamış olan diğer yüz kızartıcı suçların neler olduğu yasaları uygulamakda görevli yargı organlarınca saptanacak ve Yargıtay tarafından uygulamada birlik sağlanacak biçimde denetlenecektir. Aksi halde; yani hükmün maddede sayılı suçlarla sınırlı tutulması halinde metne aykırı olarak hem yasanın tek tek sayma yöntemini yeğlediği gibi yerinde olmayan bir sonucuna ulaşılacak, hem de tüm metinlerde yer alan GİBİ sözcüğünü yasa koyucunun yersiz ve anlamsız tekrarladığı belirlenmiş olacaktır ki, buna yasal ve hukuksal imkân görülmemiştir...

‘Yüz kızartıcı suç’, yasalarda tanımlanmamış ve tek tek sayılmamıştır. Toplumun yapısına göre zaman zaman değişikliğe uğrayan bu suçların tek tek sayılması da olanaksızdır. Yasalarda, birtakım suçlar sayıldıktan sonra ‘gibi’ denilmek suretiyle diğer yüz kızartıcı suçların neler olduğu uygulamaya bırakılmıştır.

Yüz kızartıcı suç, kişiyi toplum nazarında küçük düşüren suçlardır. Küçük düşme, utanma, kişiden kişiye değişmektedir. Toplumların değer yargıları da farklıdır. Değerlendirmede subjektif değil objektif ölçüler dikkate alınmalıdır. Suçun niteliği, salık ve sonucu, suçun işlenme koşulları ve zamanı değerlendirilmelidir. Yüz kızartıcı suçlar, ahlâk düzeninin çok şiddetle reddettiği toplumun çok büyük ahlâki tepkiler gösterdiği suçlardır...”

86 TBMM’nin 12.5.1937 gün ve 991 sayılı yorum kararı için bkz. TBMMZC, Devre V, C. 18, s. 81 ve bu Tutanağın sonuna ekli S. Sayısı 159.

87 Yargıtay Kararlar Dergisi, C. 22, Ekim 1996, Sayı 10, s. 1633-1639.

demektedir.⁸⁷ Oysa, TOROSLU'nun da işaret ettiği gibi, Ceza Kanununda yüz kızartıcı suçlar diye bir ayrım yoktur ve hemen her suç-taksirli suçlar ile siyasal suçlar ve bir kısım kabahatlar hariç- zaten gayri ahlâkî bir nitelik taşıdığından, bunları bir de yüz kızartıcı olan ve olmayan diye ayrıma tâbî tutmak, bu ayrımda objektif ölçüler koymak mümkün değildir.⁸⁸ "Gibi" sözcüğünden hareket edip, maddede ismen sayılmayan başka suçları da yüz kızartıcı olarak nitelemenin (Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararında her ne kadar "değerlendirmede subjektif değil objektif ölçüler dikkate alınmalıdır" dense de) subjektif olma ihtimali gözden uzak tutulamaz. Bu nedenle, bız bu konuda TOROSLU'ya katılıyoruz ve çeşitli kanunlarda yer alan "gibi yüz kızartıcı suçlar" ibaresini, "ve benzeri yüz kızartıcı suçlar" şeklinde değil; "sadece bu nevî yüz kızartıcı suçlar" şeklinde anlamayı tercih ediyoruz.⁸⁹ Unutulmamalıdır ki, TBMM'nin değinilen 12.5.1937 tarihli yorumundan sonra çıkarılan birçok kanunda hep aynı suçların adı geçmektedir. Bunun ise bir anlamının olması gerekir. Eğer kanun koyucu bu konuda genişletici bir yorum yapılmasını isteseydi, hep sayageldiği aynı suçları tekrarlamaz, yalnızca "yüz kızartıcı suçlar" demekle yetinir; böylece yüz kızartıcı suçların değerlendirmesini tümüyle yargı organının takdirine bırakabilirdi.⁹⁰ Bu suçların, "gibi" sözcüğüne rağmen tahdidî olduğu, bir başka deyişle, kanunda belirtilenlerle sınırlandırıldığı, çeşitli yargı kararlarında da savunulmaktadır. Örneğin, Danıştay 1. Dairenin 9.11.1983 gün ve E. 1983/220, K. 1983/260 sayılı Kararında, çeşitli kanunlarda hep aynı suçların ismen sayıldığına değinilmekte ve,

"Bunun bir rastlantı sonucu olmadığı kuşku götürmez; öyleyse bu, yasa koyucunun yüz kızartıcı suçları bunlardan ibaret kabul ettiğini, hükümlerde yer alan 'gibi' sözcüğünü 'sayılan suçlardan biri' anlamında kullandığını ortaya koymaktadır..."

denilmektedir.⁹¹ Aynı şekilde, Yargıtay 4. Ceza Dairesi de 8.11.1966 gün ve 7051/5781 sayılı Kararında, "gibi edadî, sözü geçen bentte yazılı suçlara maksur ve münhasırdır" demektedir.⁹²

88 TOROSLU (1991): s. 97. Yüz kızartıcı suçlarla ilgili olarak ayrıca bkz. TOROSLU, Nevzat: "Yüz Kızartıcı Suçlar", *Denetim*, Yıl 6, Sayı 73, Ocak-Şubat 1992, s. 20-22.

89 TOROSLU (1991): s. 100-101.

90 Bu konuda bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun değinilen 2.7.1996 gün ve E. 1996/3-144, K. 1996/171 sayılı Kararına katılmayan üyelerden Türkan GÜVEN'in karşı oy gerekçesi, *Yargıtay Kararları Dergisi*, C. 22, Ekim 1996, Sayı 10, s. 1638.

91 TOROSLU (1991): s. 99.

92 *Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1985 Yılı*, Ankara 1986, s. 24.

Yüksek Seçim Kurulunun da, 1985 yılından beri eski içtihadını değiştirdiğine ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 11. maddesinde belirtilen yüz kırtartıcı suçların, bu maddede ismen sayılanlarla sınırlı olduğu, "gibi" sözcüğünden hareketle bunlara yenilerinin eklenemeyeceği görüşünü benimsediğine tanık oluyoruz. Gerçekten, 12.2.1985 gün ve 76 sayılı Kararında, Yüksek Seçim Kurulu,

"... ne Türk Ceza Kanunu ne de ceza doktrini, suçları 'yüz kırtartıcı olanlar' ve 'yüz kırtartıcı olmayanlar' biçiminde değerlendirmeye ve tasnife tabi tutmuştur. 2839 sayılı Kanun da dahil bir çok yasada rastlanan bu tür değerlendirme, yasa koyucunun, o yasanın düzenleme alanına giren konunun hususiyeti itibarıyla bazı suçlara atfettiği özel önemden ve gösterdiği duyarlılıktan ileri gelmektedir.

Bir suçun yüz kırtartıcı olup olmaması zamana, topluma ve kişisel telâkkilere göre değişen ve tamamen subjektif ölçüler içinde kalan bir keyfiyettir. Aslında Devlet ve Millet tradisine, yasal düzene ve uyulması zorunlu kurallara karşı direnişi ifade eden her suçun, az ya da çok bir yüz kırtartıcı vasfı vardır.

O halde, belli ve bilimsel kritere dayanmayan ve bu denli değişkenlik arzeden, tamamen tzaifi ölçüler içinde kalan ve fertlerin hukukuna geniş ölçüde etkili olan bir konuda yasa koyucunun, uygulamaya geniş değerlendirme ve takdir hakkı tanıdığını kabule imkan yoktur"

demektedir.⁹³

Görüldüğü gibi, konu son derece tartışmalıdır ve bu tartışmalı konu karşısında TBMM Başkanlığının tutumu önem kazanacaktır. Gerçekten, Anayasanın 76. maddesinde açıkça belirlenen suçlardan olmadığı ve 1 yıldan az bir hapis cezası verildiği halde, milletvekilinin mahkûm olduğu suç TBMM Başkanlığınca yüz kırtartıcı suç olarak nitelendirilip, bu mahkûmiyet Genel Kurulun bilgisine sunulursa, milletvekilliği düşecek; yok eğer yüz kırtartıcı suç olarak

93 **Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1985 Yılı**, Ankara 1986, s. 23-24.

Yüksek Seçim Kurulu bu görüşünü daha sonraki kararlarında da korumuştur. Örnek için bkz. 14.3.1987 gün ve 109 sayılı Karar, **Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1986-1987 Yılları**, Ankara 1989, s. 156-158; 19.5.1990 gün ve 141 sayılı Karar, **Yüksek Seçim Kurulu İlke Kararları, 1988-1989-1990 Yılları**, Ankara 1991, s. 326-327.

nitelendirilmezse, milletvekilliği sürecektir. Bir milletvekilinin hukukunu bu denli farklı ölçüde etkileyecek bir hususun yorumu, herhalde kişiden kişiye değişecek subjektif değerlendirmelere bırakılamaz.⁹⁴ Bu nedenle, Meclis Başkanlığınca sadece maddede ismen belirtilen suçların yüz kızartıcı suç olarak nitelendirilmesi, bunlara yorumla başkalarının eklenememesi gerekir.⁹⁶

bb) Hükmolunan hapis cezasının, para cezasına çevrilmiş olması

Anayasa uyarınca, milletvekili seçilmeye engel olan ceza, hapis veya ağır hapis cezasıdır. Bu durumda, para cezasının -ağır veya hafif-, milletvekili seçilmeye engel olmaması gerekir. Ancak, hükmolunan hapis cezasının, 13.7.1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun uyarınca para cezasına çevrilmesi durumunda, kişinin mahkûm olduğu ceza olarak, hapis cezasının mı, yoksa para cezasının mı dikkate alınacağı bir sorun doğurabilir. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 7.12.1988 tarih ve

94 Bu husus, 1995 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri sırasında TBMM Anayasa Komisyonunun da dikkatini çekmişti. Gerçekten, söz konusu değişiklikler sırasında 76. maddeye yönelik değişiklik teklifini de inceleyen Anayasa Alt Komisyonu, maddeye "Bu fıkra da açıkça belirtilmiş olanlar dışında hangi suçların yüz kızartıcı olduğu kanunla tespit edilir" hükmünün eklenmesini öngörmüştü (bkz. TBMM Anayasa Komisyonu Alt Komisyonunun 25 Nisan 1995 tarihli Raporu, s. 38). Alt Komisyonunun önerisini benimseyen Anayasa Komisyonunun konuya ilişkin değişiklik gerekçesinde,

"Komisyonumuz, yüz kızartıcı suçları metinde açık biçimde belirlerken Anayasanın bu maddesinde yüz kızartıcı suçlardan sadece bazılarının yazılı olduğunu ve metinde mevcut 'gibi' ibaresinin başka yüz kızartıcı suçların da mevcut olduğu anlamına geldiğini müşahade ederek, çeşitli karışıklıkları önlemek amacıyla metinde yazılı olmayan diğer yüz kızartıcı suçların kanunla tespit edileceğine dair bir hükmü metne ilave etmiştir"

deniyordu (TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 35. TBMMTD, Dönem 19, C. 88). Ancak, 76. maddeye yönelik değişiklik teklifi, TBMM Genel Kurulunda iki görüşme sonunda da Anayasanın aradığı kabul yetersayısını sağlayamadığı için, bu düzenleme gerçekleştirilememiştir (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 550; C. 93, s. 244). Eğer söz konusu değişiklik kabul edilsen, yüz kızartıcı suçlara ilişkin bu sorun çözülmüş olacaktı.

95 Ancak, yine de Meclis Başkanlığı yüz kızartıcı suç kavramının maddede belirtilenlerle sınırlı olmadığı yolundaki görüşlere katılır ve bir milletvekilinin mahkûmiyetine yol açan suçun yüz kızartıcı suç sayılması gerekliyi gerektirmediği hakkında kuşkuya düşerse, re'sen hareket etmemesi ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 402. maddesi uyarınca, hükmü veren mahkemeden bu hususun açıklanmasını istemesi düşünülebilir. Zaten, Yargıtay Ceza Genel Kurulunun yukarıda değinilen 2.7.1996 gün ve E. 1996/3-144, K. 1996/171 sayılı Kararında da, "... maddede sayılmamış olan diğer yüz kızartıcı suçların neler olduğu yasaları uygulamakla görevli yargı organlarınca saptanacak" denilmektedir (Yargıtay Kararlar Dergisi, C. 22, Ekim 1996, Sayı 10, s. 1636).

3506 sayılı Kanunla değiştirilmiş olan 4. maddesi, ağır hapis cezalarının para cezasına çevrilemeyeceğini öngördüğünden, böyle bir sorun sadece hapis cezaları için söz konusu olabilir. 647 sayılı Kanunun yukarıda değindiğimiz değişik 4. maddesinin dördüncü fıkrası, bu sorunu çözmektedir. Gerçekten, anılan fıkra hükmünde,

"Uygulamada asıl mahkûmiyet, bu madde hükümlerine göre çevrilen para cezası veya tedbirdir..."

denildiğini görüyoruz. Bu fıkra uyarınca, böyle bir çevirmenin söz konusu olduğu durumlarda, esas mahkûmiyet olarak, çevrilmeye tâbi tutulan hapis cezası değil, onun çevrildiği para cezası dikkate alınacak demektir.⁹⁶ Ancak, bu söylediğimiz, sadece herhangi bir suçtan ötürü verilmiş olup, para cezasına çevrilmiş olan hapis cezaları için geçerlidir. Yoksa, Anayasada milletvekili seçilmeye engel olduğu öngörülen ve ismen sayılan suçlardan ötürü verilen hapis cezası, daha sonra para cezasına çevrilse bile, milletvekilliğini engellemeye devam edecektir. Çünkü, Anayasanın 76. maddesinde, alınan cezanın türüne değinilmeden, bu suçlardan biriyle hüküm giymiş olmanın, milletvekili seçilmeye engel olacağı öngörülmektedir. Bir başka deyişle, bu suçlar söz konusu olduğunda, dikkate alınacak husus, cezasının türü veya miktarı değil; onlardan biriyle hüküm giymiş olup olmamaktır.⁹⁷

cc) Hükmolunan cezanın ertelenmiş (tecil edilmiş) olması

Bir milletvekilinin, milletvekili seçilmeye engel olan bir suçtan aldığı cezanın ertelenmesi durumunda, milletvekilliğinin yine düşürülüp düşürülmeyeceği de bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Ceza Kanununun 89-95. maddeleriyle hukukumuzda giren tecil kurumu, bugün 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 7.12.1988 tarih ve 3506 sayılı Kanunla değiştirilmiş olan 6. maddesi uyarınca, sınırları daha da genişletilerek uygulanmaktadır. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun söz konusu 6. maddesinde,

96 13.7.1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 4. maddesinin IV. fıkrası, 7.12.1988 tarih ve 3506 sayılı Kanunla değiştirilmeden önce, tam aksi bir düzenleme söz konusuydu ve fıkra hükmünde, *"Uygulamada asıl ceza, bu madde hükümlerine göre para cezasına veya tedbirlere çevrilen hürriyeti bağlayıcı cezadır"* deniliyordu.

97 Nitekim, Yüksek Seçim Kurulu da, daha sonra para cezasına çevrilmiş olsa bile, bu tür suçlardan hüküm giymeyi, seçilmeye engel görmektedir. Bkz. Yüksek Seçim Kurulunun 7.6.1989 gün ve 1206 sayılı Kararı, **Yüksek Seçim Kurulu İike Kararları, 1988-1989-1990 Yılları**, Ankara 1991, s. 194-196.

"Adliye mahkemelerince para cezasından başka bir ceza ile mahkûm olmayan kimse, işlediği bir suçtan dolayı ağır veya hafif para veya bir yıla kadar (bir yıl dahil) ağır hapis veya iki yıla kadar (iki yıl dahil) hapis veya hafif hapis cezalarından biriyle mahkûm olur ve geçmişteki halli ve suç işleme hususunda eğilimine göre cezanın ertelenmesi ilerde suç işlemekten çekinmesine sebep olacağı hakkında mahkemece kanaat edinilirse, bu cezanın ertelenmesine hükmolunabilir..."

denildiğini görüyoruz. Türk Ceza Kanununun 95. maddesinde de,

"I. Kabahat ile mahkûm olan kimse hüküm tarihinden itibaren bir sene içinde bir cürümden veya evvelki hükmünün verildiği Asliye mahkemesinin kazası dairesinde diğer bir kabahatten dolayı aynı cinsten veya daha ağır cezaya,

II. Cürüm ile mahkûm olan kimse hüküm tarihinden itibaren beş sene içinde işlediği diğer bir cürümden dolayı evvelce verilen ceza cinsinden bir cezaya yahut hapis veya ağır hapis cezasına mahkûm olmazsa, cezası tecil edilmiş olan mahkûmiyeti esasen vâki olmamış sayılır. Aksi takdirde her iki ceza ayrı ayrı tenfiz olunur"

hükmü yer almaktadır. Bu hükümden anlaşılacağı gibi, kabahatten mahkûm olan bir kimse, mahkûmiyetten itibaren bir yıl içinde cürümden veya aynı yargı çevresinde kabahatten; cürümden mahkûm olan bir kimse ise beş yıl içinde bir başka cürümden mahkûm olmazsa, cezası ertelenmiş olan mahkûmiyet "vâki olmamış" sayılacaktır. Bu durumda, bir milletvekili, örneğin bir yıl ağır hapis veya iki yıl hapis cezası ile mahkûm olmuş; ancak, bu cezası ertelenmişse ne yapılacağı sorusu akla gelebilir.

Soruna, memur hukukundaki benzer, düzenleme⁹⁸ nedeniyle yaklaşan Danıştay'ın, önceleri, ertelenmiş olsa dahi, devlet memurluğuna engel bir suçtan gıylen mahkûmiyetin, memurluğa devamı önleyeceği görüşünde iken;⁹⁹ daha sonra bu görüşünü değiştirdiğini¹⁰⁰ ve İçtihatları Birleştirme Kurulunun 15.11.1990 gün ve E.

98 657 sayılı Devlet Memurları Kanunun 48. maddesinin (A) bendi, taksirli suçlar hariç ağır hapis veya 6 aydan fazla hapis ile maddede ismen sayılan suçlardan mahkûmiyeti memurluğa engel görmekteydi.

99 Danıştay 2. Mürettep Dairesinin 26.5.1981 gün ve E. 1980/6091, K. 1981/2407 sayılı Kararı; Danıştay 5. Dairesinin 8.2.1985 gün ve E. 1982/6095, K. 1985/297 sayılı Kararı.

100 Danıştay 5. Dairesinin 20.4.1989 gün ve E. 1987/2477, K. 1989/698 sayılı Kararı; Danıştay 5. Dairesinin 3.5.1989 gün ve E. 1988/1903, K. 1989/777 sayılı Kararı.

1990/2, K. 1990/2 sayılı Kararıyla "Ertelenmiş bulunan bir mahkûmiyet hükmü nedeniyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu... uyarınca devlet memurunun görevine son verilemeyeceğine..." hükmettiğine¹⁰¹ tanık oluyoruz. Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun bu Kararında,

"... tecil müessesesinde esas, kişiyi cezaevine sokmadan bir süre cemiyet içinde, ailesinden ve işinden koparmadan denemek, iyi hal gösterdiği takdirde mahkûmiyetini yok saymaktır... Tecil edilmiş mahkûmiyeti bulunan memur kişi için de aynı durum söz konusudur...

İkinci olarak eşitliğe aykırı olur. Zira Türk Ceza Kanunun 95. maddesi uyarınca, deneme süresi geçmiş ve böylece mahkûmiyeti ortadan kalkmış bir memuru, idarenin sonradan farketmesi halinde artık görevine son verilemeyeceği Danıştay Beşinci Dairesinin müstakar kararlarıyla da kabul edilmekte bulunmasına göre, deneme süresinin bitmesine az bir süre kalan memurun görevine son verilmesi, bir süre sonra aynı hukukî statüde olacak kişiler arasındaki eşitliği bozar...

Ve nihayet, böyle bir işlemde kamu yararından da söz etmek mümkün değildir... görevini başarıyla sürdürmekte olan kişinin sırf mahkûmiyeti nedeniyle, bu mahkûmiyetin tecil edilmiş olduğu ve bir süre sonra büyük bir ihtimalle yok sayılacağı gözardı edilerek, görevine son verilmesinde kamu yararından sözedilemez"

gerekçesine dayanılmaktaydı.¹⁰² Bu Karardan kısa bir süre sonra, kanun koyucu da, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48. maddesini değiştirerek, "Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilâs, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, tıranıcı kötüye kullanma, dolanılı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlâk kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmi satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından" giyilen hükümler hariç, memuriyete engel olan diğer mahkûmiyet hallerinin, tecil edilmiş olmaları durumunda memurluğun devamını etkilemeyeceğini öngörmüştür.¹⁰³

101 Resmi Gazete, 25 Ocak 1991, Sayı 20766, s. 25 vd.

102 Resmi Gazete, 25 Ocak 1991, Sayı 20766, s. 31.

103 Bkz. 10.1.1991 tarih ve 3697 sayılı Kanunun 1. maddesi, Resmi Gazete, 18 Ocak 1991, Sayı 20759, s. 2.

Kanımızca, söz konusu İçtihatları Birleştirme Kurulu Kararından esinlenip, üyeliğin düşmesine neden olan bir suçtan hüküm giyen, fakat cezası ertelenmiş olan milletvekilleri için de aynı sonuca ulaşmak mümkündür. Gerçekten, öngörülen deneme süresi geçtikten sonra, cezası ertelenmiş olan mahkûmiyet, Türk Ceza Kanunun 95. maddesindeki ifade ile "esasen vakt olmamış" sayılacağına göre; TOROSLU'nun da işaret ettiği gibi, "erteleme ile mahkûmiyetin varlığı şarta bağlanmış, bir başka deyişle askıya alınmış" olmaktadır. Bu durumda, "böyle bir mahkûmiyetin... diğer hukuk alanlarında... sonuçlar doğurması da mümkün değildir", diye düşünülebilir. Bu nedenle, ertelenmiş bir mahkûmiyet, kanımızca milletvekilliğinin düşmesine yol açmamalıdır. Ancak, burada Anayasada ismen sayılan suçlardan mahkûmiyet durumunun ayrıca ele alınmasının gerekip gerekmediği sorusu akla gelebilir. Hatırlanacağı gibi, Anayasanın 76. maddesinde ismen sayılan suçlardan mahkûmiyet de milletvekilliğini engellemekte ve gerek Anayasanın 76. maddesinde, gerek onu izleyen 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 11. maddesinin (f) bendinde, bu suçlardan mahkûm olanların, affa uğrasalar bile milletvekili seçilemeyecekleri öngörülmektedir. Söz konusu düzenleme ile Anayasa koyucunun ismen belirlediği bu suçlara ayrı bir önem verdiği ve bu yüzden bunları işleyenlerin, mahkûmiyeti bütün sonuçlarıyla ortadan kaldıran genel affa uğrasalar bile milletvekili seçilmelerini istemediği anlaşılmaktadır. Ancak, "erteleme", "af"tan farklı bir kurumdur. Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun anılan Kararında belirtildiği üzere,

"... maddede sayılan suçlardan biri ile mahkûm olup, affa uğramış kişi ile, aynı suçtan mahkûm olup cezası tecil edilmiş kişi arasında fark olduğu açıktır. Bu fark, kişilere uygulanan (af) ve (tecil) müesseseleri arasındaki farktan doğmaktadır.

*Af... gerçi mahkûmiyeti, onun neticelerini hatta suç vasfını kaldırır ama affa nazara alınan, fail değil (suç) tur. Kanunla bazı suçlar ve bunlara ilişkin mahkûmiyetler ve sonuçları bir âtîfet olarak affedilmiştir. Tecilde ise esas olan kişidir. Hâkim, tecil kararı verirken, fail hakkındaki subjektif şartları incelemiş, yani faili incelemiş, onun tesadüfi suçlu olduğunu tesbit etmiş... ve cezasını tecil etmiştir.*¹⁰⁷

104 TOROSLU (1991): s. 95.

105 TOROSLU (1991): s. 95.

106 EREM, Faruk: **Türk Ceza Hukuku, Cilt II. Genel Hükümler**, Onikinci Baskı, Ankara 1985, s. 284-285.

107 **Resmî Gazete**, 25 Ocak 1991, Sayı 20766, s. 32. Bu Kararla ilgili olarak, ayrıca bkz. TOROSLU (1991): s. 94-95.

Bu nedenle, ismen sayılan suçlardan biriyle mahkûm olup cezası ertelenen bir milletvekilinin de milletvekilliğinin düşürülemediği savunulabilir.¹⁰⁸ Bu suçlardan mahkûmiyetin, ertelemeye rağmen milletvekilliğine son verebilmesi için, kanımızca 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun ilgili maddesine bir fıkra eklenecek, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48. maddesinin 10.1.1991 tarih ve 3697 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten sonraki şeklinde olduğu gibi, açık bir hükme yer verilmesi gerekir.

dd) Yabancı bir ülke mahkemesi tarafından verilen ceza mahkûmiyetlerinin etkisi

Bir milletvekili hakkında yabancı bir ülke mahkemesi tarafından verilmiş olan mahkûmiyet kararının bu milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine yol açıp açmayacağı da bir sorun doğurabilir. Bu sorunun çözümü için, öncelikle yabancı ülke mahkemeleince verilen mahkûmiyet kararlarına Türkiye Cumhuriyeti tarafından hukuki değer tanınıp tanınmayacağı hususuna bakmamız gerekir.

Doktrinde ifade edilen şekliyle, bir mahkûmiyet kararına değer tanıma iki biçimde gerçekleşir: i) yerine getirme, ii) gözönünde tutma.¹⁰⁹ Yerine getirmede, yabancı bir ülke mahkemesince verilen bir mahkûmiyet kararının Türkiye'de infazı söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, verilen ceza hapis ise çektirilmekte, para cezası ile

108 DÖNMEZER ve ERMAN da, ertelemenin, mahkûmiyetin diğer kanunlar gereği husule getireceği başka ehliyetlilikleri önlemesi gerektiğini ileri sürmekte ve "Söz gelimi, 1580 sayılı Belediye Kanununun 24. maddesinde belediye meclisine üye seçilmeye engel bazı suçlar gösterilmiştir. Bizce bu suçlardan dolayı ertelenen mahkûmiyet seçilmeye engel etki yapmamak gerekir" demektedirler (DÖNMEZER-ERMAN: *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C. III, İstanbul 1983, s. 29, dipnot 51). Belediye Kanununun, söz konusu 24. maddesinin, 18.1.1984 tarih ve 2972 sayılı Kanunla kaldırılmadan önceki hükmü uyarınca, Belediye Meclisine üye seçilebilmek için, "ağır hapis cezasına mahkûm olmamak, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti sulustimal, iflâs gibi muhlîli haystiyet suçlarla mahkûm bulunmamak" gerekiyordu. Buna karşılık, Yüksek Seçim Kurulu, ismen sayılan bu suçların birinden mahkûm olan ve cezası ertelenen bir belediye başkan adayının adaylığını, söz konusu kişi, ertelenen cezasının deneme süresini suç işlemeyen geçirdiği halde kabul etmemiştir. Yüksek Seçim Kurulu, 16.6.1987 gün ve 235 sayılı bu Kararına gerekçe olarak, anılan suçlardan mahkûm olanların, affa uğramış olsalar bile seçilme yeterliklerinin bulunmamasını göstermekteydi (bkz. *Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1986-1987 Yılları*, Ankara 1989, s. 186-188).

109 KUNTER, Nurullah: *Muhakeme Hukuku Dah Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Sekizinci Bası, İstanbul 1986, s. 272-273; YENİSEY, Feridun: *Milletlerarası Ceza Hukuku: Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve Mevzuat*, İstanbul 1988, s. 77-78.

ödetilmektedir. Gözönünde tutma dendiğinde de, bir yargı kararına, ondan ayrı bazı sonuçların bağlanması anlaşılmaktadır. Bir mahkûmiyetin tekerrüre esas alınması, gözönünde tutmanın bir örneğini oluşturur.¹¹⁰ Yeni bir olay ve ona ilişkin yargılama yapılmaksızın, bir mahkûmiyet kararına bağlanan sonuçlar şeklinde tanımlanabilen "ekleme sonuçlar" da; KUNTER'in belirttiği gibi, bir yabancı mahkeme kararına değer tanıma söz konusu olduğunda, "gözönünde tutma"nın bir türü olarak ele alınmaktadır.¹¹¹ Bu bağlamda, bir ceza mahkûmiyetinin milletvekilliğinin düşmesine yol açması, bu yargı kararının "ekleme sonucu" dur ve söz konusu mahkûmiyet yabancı bir ülke mahkemesince verilmişse bu ekleme sonucu, gözönünde tutma olarak görmek gerekir. Öyleyse sorun, bu tür ekleme sonuçların gözönünde tutulup tutulmayacağı; bir başka deyişle, yabancı mahkemelerce verilen mahkûmiyet kararlarına hukuki değer tanınıp tanınmayacağıdır.

Sorunu, bu konuya ilişkin kanunlar ve milletlerarası sözleşmeler açısından ele almamız gerekir. Türk vatandaşları hakkında yabancı mahkemelerce verilen ceza mahkûmiyetlerinin yerine getirilmesi, 8.5.1984 tarih ve 3002 sayılı "Türk Vatandaşları Hakkında Yabancı Ülke Mahkemelerinden ve Yabancılar Hakkında Türk Mahkemelerinden Verilen Ceza Mahkûmiyetlerinin İnfazına Dair Kanun"la düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu Kanunda, yabancı bir mahkemece verilen ceza mahkûmiyetinin Türkiye'de yerine getirilmesini söz konusu yabancı ülke talep ederse, bu talebin Adalet Bakanlığınca inceleneceği ve yerine getirilmesine Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilebileceği; yabancı mahkeme ceza ilâmına Türkiye'de uygulanacak müeyyidenin tayin edilmesi konusunda karar vermeye, yabancı mahkûmiyet ilâmına esas teşkil eden suçun niteliği veya cezanın miktar ve mahiyetine göre görev yönünden tekabül eden Ankara mahkemesinin yetkili olduğu öngörülmektedir. Ayrıca yine Kanuna göre, yabancı mahkeme kararında sübutu kabul edilen suça, Türk kanunlarına göre verilmesi gereken ceza müeyyidesi veya bu suça en yakın ceza müeyyidesi tayin olunacaktır. Ancak, bu suretle tayin edilecek ceza miktarı yabancı mahkeme kararındaki ceza süresini geçeme-

110 KUNTER (1986): s. 273; YENİSEY (1988): s. 77-78.

111 KUNTER (1986): s. 272-273. Ancak, KUNTER, yabancı devlet bakımından ekleme sonuç olanların, aynı devlet bakımından "yerine getirme" sayılacağına dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle, yabancı bir ülke mahkemesince değil, millî bir mahkemece verilen ceza mahkûmiyetinde, ekleme sonuçlar "gözönünde tutma" olarak görülemez (KUNTER-1986-: s. 273).

yeceği gibi, fiilin Türk hukukuna göre daha hafif cezayı gerektirdiği hallerde, müeyyide buna göre belirlenecektir. Bir milletvekili hakkında yabancı bir ülke mahkemesince verilen ceza mahkûmiyetinin anılan Kanun uyarınca Türkiye'de "yertne getirilmesine" karar verilirse, aynı hükmün "gözönünde tutulmasına" da karar vermek gerekir. Bir başka deyişle bu hükmün "ekleme sonuçlarının" da dikkate alınması icabeder. Ancak, ekleme sonuç açısından dikkate alınması gereken ceza, yabancı mahkeme kararında sübutu kabul edilen suça, sözü geçen Kanun uyarınca Türk adli makamlarınca tayin edilecek ceza olmalıdır.

Bir yabancı ülke mahkemesince hükmolunan ceza mahkûmiyetinin, milletvekilliğinin düşmesine yol açmasında dikkate alınabilecek bir başka yasal dayanak "Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi"dir. Ülkemizce de onaylanmış olan¹¹² bu sözleşme ile, taraf devletlerden birince hükmolunan bir ceza mahkûmiyetinin, sözleşmenin tarafı bir diğer devletçe yerine getirilmesi ve gözönünde tutulması düzenlenmektedir. Bu bağlamda, gözönünde tutulmaya ilişkin olarak, sözleşmenin 57. maddesinde,

"Sözleşen Devletler, yüze karşı yapılan muhakeme sonunda verilen Avrupa ceza yargılarını gözönünde tutup kendi kanunlarının kendi ülkelerinde verilen yargılara bağladıkları yasaklamaların hepsini veya bir kısmını onlara bağlayabilmelerini sağlayacak uygun tedbirleri alacaklar ve bu yargıların hangi şartlarla gözönünde tutulacağını tayin edeceklerdir"

denilmektedir. Ülkemiz, Sözleşme ile yüklendiği bu görevi, 1.3.1977 gün ve 2081 sayılı "Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesinin Onaylanması ve Uygulanması Hakkında Kanun" ile yerine getirmiş bulunmaktadır. Anılan Kanunun 7. maddesinde,

112 Türkiye Cumhuriyeti tarafından 26.6.1974 tarihinde imzalanan ve 1.3.1977 tarih ve 2081 sayılı Kanunla onaylanması uygun görülen bu sözleşme, Bakanlar Kurulunca 19.9.1977 gün ve 7/14157 sayılı Kararname ile onaylanarak, Onay Belgesinin, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine tevdi edilmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti için 16.1.1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir (bkz. YENİSEY-1988-: s. 69-70. Bu sözleşme ile ilgili olarak bkz. KUNTER, Nurullah: "Ana Çizgileriyle Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi", *İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.XXXVI, Sayı 1-4, 1971, s. 79-92). Sözleşme metni için bkz. *Resmî Gazete*, 14.12.1977, Sayı 16139; YENİSEY (1988): s. 768-789.

“Türk mahkemeleri tarafından verilen hükümlerin sonucu olan yasaklamalar, sözleşen devletlerin ceza mahkemeleri hükümlerine de uygulanır”

düzenlemesi yer almaktadır. Böylece, sözleşen devletlerden birince yüze karşı yapılan yargılama sonunda verilen bir ceza mahkûmiyeti kararına, yeni bir olay yargılaması yapmadan, yurt içinde “ekleme sonuçlar” bağlanabilecektir.¹¹³ Bu nedenle, sözleşen devletlerden birince bir milletvekili hakkında verilen ceza mahkûmiyeti, milletvekilliğinin düşmesine yol açacak nitelikte ise, yeni bir olay yargılaması yapmadan, söz konusu yabancı hükme ekleme sonuç bağlanabilecek, yani üyelik düşürülebilecek demektir. Ayrıca, ısrar etmek isteriz ki, ekleme sonuç bağlamada yeni bir olay yargılaması yapılmayacağından, bu tür bir uyarlamaya milletvekili dokunmazlığının da engel olamaması gerekir.

Avrupa Sözleşmesi dışında, başka ülkelerle yapılan ceza mahkûmiyetlerinin yerine getirilmesine ilişkin ikili sözleşmeler varsa; bu sözleşmelerin tarafı diğer ülke yargı organlarınca verilecek hükümlere de, ekleme sonuç bağlanacağı, bir başka deyişle, bu tür hükümlerin de milletvekilliğinin düşmesinde dikkate alınacağı doğaldır.

Yabancı ülke mahkemelerince verilen ceza mahkûmiyeti kararlarına hukukî değer tanımaya dolaylı bir biçimde de olsa izin verir gibi görünen bir diğer yasal dayanağı, Türk Ceza Kanunun 87. maddesinin 4. fıkrasında bulabileceğimiz düşünülebilir. Gerçekten, anılan hükümde,

“Bu kanunun 6 ncı babının birinci faslındaki 316,317,318,319,320,321 ve 331 inci maddeleri ile ikinci faslındaki 332 ve 333 üncü ve 7 inci babın üçüncü faslındaki 403 ve 404 üncü maddelerde yazılı hususlardan dolayı verilen hükümler müstesna olmak üzere yabancı memleket mahkemelerinde verilen hükümler; tekerrüre esas olamaz”

denilmektedir. Anlaşılabacağı gibi, fıkranın öngördüğü ana kural, yabancı memleket mahkemelerince verilen hükümlerin tekerrüre esas olamayacağıdır. Ancak, görüldüğü gibi düzenleme, bu kurala bazı istisnalar getirmiştir. Türk Ceza Kanununun söz konusu fık-

113 Bu konuda bkz. YENİSEY (1988): s. 251-254.

rada tek tek sayılan maddelerinde yazılı hususlardan dolayı verilen hükümler, yabancı memleket mahkemelerince verilmiş olmasına rağmen, tekrerrü'e esas alınabilecektir. Böylece, değinilen düzenleme, Ceza Kanununun tek tek sayılan maddelerinde belirtilen suçlara ilişkin olarak verilen yabancı mahkeme hükümlerinin gözönünde tutulacağını, yani bu hükümlere hukukî değer tanınacağını öngörmektedir. Buradan bir adım ileri gidip, Türk Ceza Kanununun 87. maddesinin 4. fıkrası, gözönünde tutmanın, doktrinde "rastlantılı sonuçlar" olarak adlandırılan bu türünü¹¹⁴ benimsediğine göre, aynı suçlar için yabancı mahkemelerce verilen ceza hükümlerine, gözönünde tutmanın diğer türünü oluşturan "ekleme sonuçlar" bağlamaya da izin vermektedir, diye düşünülebilir. Bu durumda, bir milletvekili aleyhine Türk Ceza Kanununun 87. maddesinin 4. fıkrasında sayılan maddelerin düzenlediği suçlardan ötürü verilmiş yabancı bir mahkeme hükmü söz konusu olursa, bu hükmün, milletvekilliğinin düşmesine yol açabileceği savunulabilir. Nitekim, İtalya'dan Fransa'ya geçerken özel otomobilinde baz morfin bulunduğu için Fransız mahkemelerince onbeş yıl hapis cezasına mahkûm olan Niğde Senatörü Kudret Bayhan'ın üyeliğini, Cumhuriyet Senatosu 11.7.1974 tarihinde söz konusu yabancı mahkeme hükmünden ötürü düşürürken,¹¹⁵ bir bakıma bu tür bir gerekçeye de dayanmıştı. Gerçekten, konuya ilişkin olarak Cumhuriyet Senatosu Başkanlığının Genel Kurulun bilgisine sunduğu Adalet Bakanlığı yazısında, baz morfin ihraç etmek suçunun Türk Ceza Kanununun 403. maddesinde düzenlendiğine ve Türk Ceza Kanununun 87/4. maddesinde yabancı memleket mahkemelerinden verilen hükümlerin tekrerrü'e esas olamayacağı kuralı konurken, başka suçlarla birlikte 403. maddede yazılı suçtan dolayı da yabancı mahkemelerden verilmiş mahkûmiyet hükümlerinin tekrerrü'e esas tutulacağını istisna olarak kabul edildiğine dikkat çekilmekteydi.¹¹⁶ Cumhuriyet Senatosu Başkanlık Divanının, üyeliğin düşmesi eğiliminin işlendiği görüşünde de, Adalet Bakanlığının söz konusu yazısına yer verilmişti.¹¹⁷

114 KUNTER (1986): s. 272-273; YENİSEY (1988): s. 255-256.

115 CSTD, 1974, C. 17, s. 399-416.

116 CSTD, 1974, C. 17, s. 418-419.

117 CSTD, 1974, C. 17, s. 401.

Yabancı bir mahkemece hükmolunan ceza mahkûmiyetine hukukî değer tanımakla ilgili bir başka düzenleme, 22.1.1990 tarih ve 3682 sayılı Adli Sicil Kanununda yer almaktadır. Bu Kanunun, adli sicile geçirilecek bilgileri belirleyen 4. maddesinin C bendinde,

"Yabancı ülke mahkemelerince verilir, kesinleşen ve Türk Hükûmetine bildirilen;

a) Türk kanunlarına göre suç sayılan fiillerden dolayı, Türk vatandaşları hakkında tests olunan,

b) Türk Devletinin şahsiyetine karşı işlenen bir cürümden veya milletlerarası anlaşmaların kapsamına giren suçlardan dolayı hükmolunan,

mahkûmiyet kararları;"

denilmektedir. Görüldüğü gibi, söz konusu madde düzenlemesine göre, yabancı ülke mahkemelerince Türk vatandaşları hakkında verilen ve Türk hükûmetine bildirilen hükümler, Türk kanunlarına göre de suç sayılan bir fiil nedeniyle tests olunmuşsa, başka hiç bir incelemeye gerek kalmadan, örneğin bir adli otorite tarafından uyarlaması yapılmadan, doğrudan adli sicile geçirilecektir.¹¹⁸ Bu kadar geniş bir uygulama alanı getiren söz konusu düzenlemeden, Türk Devletinin, vatandaşları hakkında Türk kanunlarına göre de suç sayılan fiillerden ötürü verilen bütün yabancı ülke mahkemelerinin kararlarına hukukî değer tanımayı kabul ettiği anlamını çıkaramayız. Aksî düşünce, bütün yabancı mahkeme kararlarının gözönünde tutulacağı anlamına gelir ki; bunun, böyle bir gözönünde tutmayı bir çeşit ayrıcalık olarak sağlayan uluslararası sözleşmeleri ve belirli suçlar dışında yabancı mahkemelerce verilen ceza hükümlerinin tekerrürde dikkate alınmayacağını öngören Türk Ceza Kanununun 87/4 maddesi hükmünü anlamsız kılacağı açıktır. Bu nedenle, Adli Sicil Kanununun 4. maddesinin değinilen C bendini, bir bilgi kaydı amacına yönelik düzenleme olarak değerlendir-

118 Nitekim, 13 Kasım 1991 tarih ve 21050 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış olan Adli Sicil Yönetmeliğinin 6. maddesinin 2. fıkrasında,

"(C) bendinde belirtilen, yabancı ülke mahkemelerince verilir kesinleşen ve Türk Hükûmetine bildirilen mahkûmiyet kararları ilgili makamlarca, doğrudan Merkezî Adli Sicile ... gönderilir"

denilmektedir.

mek gerektiğini düşünüyoruz.¹¹⁹ Böyle olunca, eğer bir başka ka-
nunda veya bir uluslararası sözleşmede, gözönünde tutulacağına
ilişkin açık bir düzenleme yoksa, bir yabancı mahkeme hükmü-
nün, yalnızca adli sicile işlenmiş olması nedeniyle milletvekilliğinin
düşmesinde dikkate alınamaması gerekir.

Nihayet, yabancı mahkeme kararlarının gözönünde tutulması
ile ilgili olarak, Türk Ceza Kanununun 8. maddesine de değinmek
gerekir. Söz konusu madde uyarınca, Ceza Kanunun 3., 4. ve 5.
maddelerinde öngörülen durumlardan ötürü yabancı mahkemeler-
ce verilen ve Türk kanunlarına uygun olan hükümler, Türk kanun-
larınca da gerek aslı, gerek fer'i olarak kamu hizmetlerinden yasak-
lanmayı veya bir başka ehliyetsizliği kapsıyorsa, Cumhuriyet Sav-
cısının talebi üzerine bu hukuku bağlayıcı ceza ve sonuçlarının
Türkiye'de de geçerli olmasına Türk mahkemesince karar verilebi-
lecektir.¹²⁰ DÖNMEZER ve ERMAN'ın da belirttikleri gibi, burada
hâkime bir takdir hakkı tanınmıştır ve hâkim, yabancı mahkeme-
ce verilen hükmün siyasal nedenlere dayandığına kanaat getirirse,
bu hükmün Türkiye'de geçerli olmasına karar vermeyecektir.¹²¹
EREM, DANIŞMAN ve ARTUK'un da işaret ettikleri gibi, 8. madde
uyarınca verilecek hüküm sonuçta bir Türk mahkemesinin kararı-
dır ve bunu yabancı bir mahkeme kararı olarak değerlendirmemek
gerekir.¹²² Bu nedenle, söz konusu hükmü milletvekilliğinin düşme-
sinde dikkate almada bir sorun olmayacaktır.

119 Buna karşılık, Yüksek Seçim Kurulu 6.1.1990 gün ve 7 sayılı Kararıyla, bir
belediye başkanının tutanağını, bu kişi hakkında Danimarka'nın Kopenhag
şehri Bölge Mahkemesi tarafından verilmiş ve T.C. Adalet Bakanlığına bildi-
rilerek adli sicile işlenmiş olan iki yıllık mahkûmiyet kararı nedeniyle iptal
etmiştir (**Yüksek Seçim Kurulu İlke Kararları, 1988-1989-1990 Yılları**,
Ankara 1991, s. 290-292). Her ne kadar, Danimarka daha önce sözü edilen
"Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi"ni
imzalayan devletlerden olduğu için, bu yargı kararı ülkemizde gözönünde tu-
tulacak ve ona ekleme sonuç bağlanacak ise de, Yüksek Seçim Kurulunun
Kararında bu noktaya değinilmesi ve gerekçenin yalnızca söz konusu mah-
kûmiyetin adli sicile işlenmiş olmasına dayandırılmaması gerektirdi.

120 EREM, Faruk - DANIŞMAN, Ahmet - ARTUK, Mehmet Emin: **Hümanist
Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler**, 14. Baskı, Anka-
ra 1997, s. 191.

121 DÖNMEZER-ERMAN (1983): s. 640-641.

122 EREM-DANIŞMAN-ARTUK (1997): s. 191.

ce) Milletvekili seçilmeye engel olan bir suçtan mahkûmiyetin, ilgilinin milletvekili seçilmesinden sonra ortaya çıkması

Milletvekili seçilmeye engel olan bir suçtan mahkûmiyete ilişkin son bir sorun da, bir kişinin milletvekili seçilmesinden önce mevcut bu tür bir mahkûmiyetin, o kişinin milletvekili seçilmesinden sonra ortaya çıkması durumunda ne yapılacağıdır. Bir başka deyişle, böyle bir durumda Yüksek Seçim Kurulu tarafından o kişinin milletvekili seçildiğine ilişkin tutanağın iptali yoluna mı gidilecektir; yoksa, Türkiye Büyük Millet Meclisinin söz konusu milletvekilinin üyeliğinin düşmesine mi karar vermesi gerekecektir?

Bilindiği gibi, Anayasanın 79. maddesinde, seçimlerin yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılacağı öngörüldükten sonra, ikinci fıkrasında,

"Seçimlerin başlamasından bittimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur..."

denilmektedir. Bu denetimin milletvekili adaylığı şartlarına ilişkin kısmının ne şekilde yerine getirileceği ise, 2839 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu" ile 298 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun"da düzenlenmiş bulunmaktadır. Gerçekten, 2839 sayılı Kanunun 20. ve 21. maddeleri uyarınca partili veya bağımsız adaylar Yüksek Seçim Kurulu ve il seçim kurullarınca geçici olarak ilân edilmektedir. Söz konusu Kanunun 22. maddesi, geçici olarak ilân edilen adaylara karşı itirazların il seçim kurullarına yapılacağını, il seçim kurullarının kararlarına karşı da Yüksek Seçim Kuruluna başvurulabileceğini öngörmektedir. Ayrıca 23. maddede de, il seçim kurullarının kendi seçim çevrelerindeki adayların adaylık şartlarını taşıyıp taşımadıklarını re'sen inceleyebilecekleri, bir noksanlık veya aykırılık bulunursa, durumun il seçim kurulunca Yüksek Seçim Kuruluna bildirileceği hükme bağlanmaktadır. 24. maddede ise, kesinleşen adayların Yüksek Seçim Kurulu tarafından Resmî Gazete ve radyo ile ilân edileceği öngörülmektedir. 298 sayılı Kanuna gelince; bu Kanunun 130. maddesinin 1. fıkrasının (6) numaralı bendinde, başka konulardaki itirazların yanı sıra, "seçilme yeterliliğine" ilişkin itirazların da, seçilen kişiye

verilecek tutanağın düzenlenmesinden sonraki üç gün içinde, Yüksek Seçim Kuruluna yapılabileceği belirtilmektedir. Aynı maddenin II. fıkrasında da, siyasi partilerin il başkanlarıyla genel merkezleri veya bağımsız adaylar tarafından, "seçimin neticesine müessir olaylar ve haller sebebiyle", tutanağın düzenlenmesinden sonra yedi gün içinde itiraz edilebileceği öngörülmüştür. Nihayet, 298 sayılı Kanuna 17.5.1979 tarih ve 234 sayılı Kanunla eklenen IV. fıkra da,

"... adaylığın kestirilmesiyle, adayın Türk olmadığına, yaşının kanunda gösterilenden küçük olduğuna, okur-yazar olmadığı veya seçilme yeterliğini kaybettiği bir mahkûmiyet bulunduğuna ilişkin iddialar dışındaki nedenlerle adaylara itiraz olunamaz. Bu hüküm olağanüstü itirazlar için de geçerlidir"

denilmektedir.

Bu düzenlemelerden de anlaşılacağı gibi, seçimin yapılıp, seçilen kişiye verilecek tutanağın düzenlenmesinden sonra; Kanunda, adaylık şartlarına ilişkin olarak bir üç gün içinde yapılabilecek olan olağan, diğeri yedi gün içinde yapılabilecek olan olağanüstü itiraz yolları öngörülmüştür. Bu süreler içinde adaylık şartlarına ilişkin bir itiraz yapılmışsa,¹²³ itirazda ileri sürülen hususların kanıtlanması üzerine, Yüksek Seçim Kurulunca ilgili milletvekilinin tutanağının iptaline karar verilebileceğinden kuşku duymamak gerekir.¹²⁴ Buna karşılık, önceden mevcut olduğu halde seçimin yapılıp, kazananın tutanağının düzenlenmesinden ve hem olağan, hem olağanüstü itiraz yollarının da süresi geçtikten sonra ortaya çıkacak olan bir mahkûmiyet durumunda ne yapılacağı daha tartışmalı bir soruna yol açmaktadır. Bu konuda ne 2839 sayılı Kanunda, ne de 238 sayılı Kanunda bir hüküm yer almaktadır. Uygulamada, Yüksek Seçim Kurulu, 1961 Anayasası dönemindeki ilk kararların-

123 298 sayılı Kanuna 17.5.1979 tarih ve 2234 sayılı Kanunla eklenen IV. fıkranın açık hükmü karşısında, adaylık şartlarına ilişkin olağan ve olağanüstü itirazlarda, sadece söz konusu fıkra da yer alan dört husus ileri sürülebilecektir.

124 Nitekim, 15.10.1961 günü yapılan milletvekili genel seçiminde Muş Milletvekili seçilen K.A. hakkında milletvekili seçilmeye engel bir suçtan mahkûmiyeti olduğuna ilişkin, süresi içinde yapılan bir itiraz üzerine; Yüksek Seçim Kurulu, adı geçen milletvekilinin -Anayasa uyarınca andını içip görevine başladıktan sonra- tutanağının iptaline karar vermiştir (Yüksek Seçim Kurulunun 11.11.1961 gün ve 390 sayılı Kararı, *Resmî Gazete*, 18 Kasım 1961, Sayı 10961, s. 5839; MMTD, Dönem 1, C.1, s. 90-92. Bu milletvekili ve diğerlerinin and içtiği tarih için bkz. TBMMTD -Birleşik Toplantı- 1961, C. 1, s. 2-3.

da, seçilen bir kimsenin seçilmeye engel bir suçtan mahkûmiyeti olduğuna ilişkin itirazların süresi içinde yapılıp yapılmadığına bakıldığı halde;¹²⁵ daha sonra Yüksek Kurulun, kanunlardaki adaylık şartlarına ilişkin emredici hükümleri her zaman dikkate alabileceğine, "tam kanunsuzluk" olarak adlandırdığı bu koşulların varlığını itiraz ve şikayet sürelerine bağlı kalmaksızın inceleyebileceğine ve gerekiyorsa tutanağın iptali yoluna gidebileceğine karar verdiği ne ve bu yöndeki görüşünün yerleştiğine tanık oluyoruz.¹²⁶ Böylece, Yüksek Seçim Kurulu, seçimden önce mevcut olduğu halde, seçimden sonra anlaşılan ve seçilmeye engel olan bir mahkûmiyetin varlığını da -bu durumu "tam kanunsuzluk" olarak nitelendirdiği için- herhangi bir süreye bağlı kalmaksızın incelemekteydi.

Ancak, 1988 yılındaki bir Kararında, Yüksek Seçim Kurulunun o güne kadarki bu yerleşik içtihadını değiştirdiğini görüyoruz.¹²⁷ Gerçekten, Yüksek Seçim Kurulu, Adalet Bakanlığının 18. Dönem Bursa Milletvekili A.F.I.'nin seçilmeye engel mahkûmiyeti bulunduğu dair başvurusu üzerine verdiği kararda, geçmişte bu konudaki kararlarının biri hariç¹²⁸ hepsinin yerel yönetim seçimlerine ilişkin olduğuna, milletvekillerinin ise Anayasada başka hiçbir seçilmiş birimin üyelerine tanınmayan şekilde koruma altına alındıklarına ve dokunulmazlıklarının bulunduğu dikkat çekmekte; ayrıca, seçilmeye engel mahkûmiyetinin bulunduğu sonradan anlaşılan bir milletvekilinin tutanağının iptali yoluna gidilmekle onun milletvekili sıfatının ortadan kaldırılacağını ve böylece Türkiye Mil-

125 Bkz. Yüksek Seçim Kurulunun 23.1.1964 gün ve 1188 sayılı Kararı, **Yüksek Seçim Kurulu İlike Kararları, Kasım 1962-Şubat 1964 Dönemi**, Ankara 1964, s. 245; 4.5.1967 gün ve 85 sayılı Karar, **Yüksek Seçim Kurulu İlike Kararları, 1967 Yılı**, Ankara 1968, s. 42-43.

126 3.3.1969 gün ve 52 sayılı Karar, **Yüksek Seçim Kurulu İlike Kararları, 1969 Yılı**, Ankara 1970, s. 27-30; 3.2.1971 gün ve 19 sayılı Karar, **Yüksek Seçim Kurulu İlike Kararları, 1971 Yılı**, Ankara 1972, s. 14-16; 29.6.1972 gün ve 194 sayılı Karar, **Resmî Gazete**, 17 Temmuz 1972, Sayı 14248, s. 5; 14.11.1975 gün ve 489 sayılı Karar, **Resmî Gazete**, 8 Aralık 1975, Sayı 15436, s. 12-13; 19.11.1983 gün ve 555 sayılı Karar, **Resmî Gazete**, 30 Kasım 1983, Sayı 18237, s. 24-25.

127 26.12.1988 gün ve 311 sayılı Karar, **Resmî Gazete**, 11 Ocak 1989, Sayı 20046, s. 31-38.

128 Yüksek Seçim Kurulu, 17. Dönem Amasya Milletvekili A.S.A. hakkında, tutanağının kesinleşmesinden sonra yapılan, seçilmeye engel mahkûmiyeti bulunduğu ilişkin ihbar üzerine işin esasına girmiş; ancak, söz konusu mahkûmiyetin seçilmeye engel olmadığını belirlediği için, tutanağın iptali istemini reddetmiştir (19.11.1983 gün ve 555 sayılı Karar, **Resmî Gazete**, 30 Kasım 1983, Sayı 18237, s. 24-25).

let Meclisi üyeliğinin düşürülmüş olacağını, oysa Anayasanın 84. maddesi uyarınca üyeliğin düşürülmesi yetkisinin sadece Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olduğunu belirterek,

"... bir milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliğinin düşmesine yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilebileceğinden, seçimden önce mevcut veya sonradan vaki mahkûmiyetine dayanılarak onun üyelik sıfatının ortadan kalkması ile sonuçlanacak hiç bir uygulama yapılamaz"

demektedir.¹²⁹ Böylece, Yüksek Seçim Kurulu, bu kararıyla, yerel yönetim birimleri seçilenleriyle, TBMM üyeleri arasında bir ayırım yapmakta ve birincilerin seçimden önce mevcut mahkûmiyetlerine dayanarak tutanaklarının iptali yoluna giderken,¹³⁰ ikinciler için böyle bir yetkisinin olmadığını ileri sürmektedir. Bu tutumunun gerekçesini açıklarken, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının bulunduğunu, bu nedenle açık bir yasal kural da mevcut olmadığı için, kesinleşmelerinden sonra seçimden önce mevcut bir mahkûmiyete dayanarak tutanakları iptal edemeyeceğini, üyeliğin düşmesine yol açacak bu yetkinin sadece TBMM tarafından kullanılabilceğini belirtmektedir.

Biz, Yüksek Seçim Kurulunun bu kararına katılmıyoruz. Herşeyden önce işaret etmeliyiz ki, Anayasanın 84. maddesi uyarınca seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyildiği için TBMM tarafından üyeliğin düşürülmesi, sadece milletvekili iken kesinleşen bir mahkûmiyetten ötürü mümkün olabilir. Milletvekili seçilmeden önce seçilmeye engel bir durumun olup olmadığının denetlenmesi, Anayasanın 79. maddesi uyarınca Yüksek Seçim Kuruluna aittir. Aksi düşünce, bizi seçim tutanaklarının TBMM tarafından denetlenmesine götürür ki; Anayasa hukukumuzda daha önce mevcut olan ancak, 17.2.1954 tarih ve 6272 sayılı Kanunla kaldırılan bu sistemin¹³¹ yeniden canlandırılması anlamına gelecek uygulamaların sa-

129 **Resmî Gazete**, 11 Ocak 1989, Sayı 20046, s. 36.

130 Nitekim, Yüksek Seçim Kurulu 6.7.1989 tarihli daha yeni bir kararında, bir il genel meclisi üyesinin tutanağını, ilgilinin seçilmeye engel mahkûmiyeti olduğuna ilişkin bir ihbar üzerine, bu tutanak kesinleşmiş olduğu halde incelemeye almıştır (bkz. 6.7.1989 gün ve 1382 sayılı Karar, **Resmî Gazete**, 12 Temmuz 1989, Sayı 20223, s. 26-28).

131 TEZİÇ (1996); s. 268-269.

Seçim tutanaklarının yasama organlarıncı incelenmesi hakkında genel bilgi için, ayrıca bkz. ONAR, Erdal; **Meclis Araştırmaları**, Ankara 1977, s. 9-10; ARASLI, Oya; **Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)**, Ankara 1989, s. 133-134.

vunulması, 1961 ve 1982 Anayasalarında, seçimlerin yargı organlarının yönetim ve denetimi altında yapılacağını ve TBMM üyelerinin seçim tutanaklarının Yüksek Seçim Kurulunca kabul edileceğini belirten açık kurallar karşısında mümkün değildir. Milletvekillerinin dokunulmazlığa sahip olmalarının da, tutanaklarının Yüksek Seçim Kurulu tarafından incelenip, gerekiyorsa, iptal edilebilmesini engelleyememesi gerekir. Çünkü bilindiği gibi, dokunulmazlık, milletvekillerini ceza soruşturması veya kovuşturmasına karşı koruyan bir kurumdur. Ayrıca, burada ilgilinin milletvekilliğini kazanmış olup olmadığının incelenmesi söz konusudur. Bir sıfatın kazanılmış olup olmadığının incelenmesi sırasında, o sıfata ait bazı güvencelerin, böyle bir incelemeye engel olamaması gerekir. Bu nedenlerle, Yüksek Seçim Kurulu, yerel yönetim birimleri seçilenlerinin tutanaklarını, kesinleşmelerinden sonra, bu kişilerin seçimden önce mevcut mahkûmiyetlerinden ötürü iptal etme yetkisini kendisinde buluyorsa, aynı yetkiyi benzer durumdaki milletvekilleri üzerinde de kullanabilmesi gerekir. Yok eğer, yasalar kendisine tutanakların kesinleşmesinden sonra bu tür bir denetim yapma yetkisi vermiyor diye düşünüyorsa, o zaman aynı yetkisizliğin yerel yönetim seçimleri için de geçerli olacağından kuşku duymamak gerekir. Kanımızca, bu sorunu tümüyle çözmek için, 298 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun"a bir hüküm eklenerek, diğer tam kanunsuzluk halleriyle birlikte, kişinin seçilme yeterliğini kaybettiiren bir mahkûmiyeti bulunduğuna ilişkin iddiaların, ilgilinin tutanağının kesinleşmesinden sonra da ileri sürülebileceğinin açıkça öngörülmesi yerinde olacaktır.

3) Kısıtlanma

Kısıtlanma, milletvekilliğinin düşmesine yol açan nedenlerden bir diğerini oluşturmaktadır. Bir kişinin kısıtlanmasına yol açan nedenler ve kısıtlılık kararının alınışı Türk Medenî Kanununda düzenlendiği için, bu konuda bizim de Medenî Kanuna başvurmamız gerekmektedir.

Kısıtlılık kurumu, Türk Medenî Kanununun 355-360. maddelerinde düzenlenmiş bulunmaktadır. 355-358. maddeler kısıtlılığın nedenlerine ayrılmış ve "akıl hastalığı veya akıl zayıflığı", "israf, ayıyaşlık, sulhal ve suidare", "bir sene veya daha fazla hapis cezası" kısıtlılık nedenleri olarak öngörülmüştür.¹³² Ayrıca, "ihtiyarlığı, ma-

132 ÖZTAN, Bilge: *Şahsın Hukuku, Hakiki Şahıslar*, 5. Baskı, Ankara 1993. s. 77-78.

lûliyeti veya tecrübesizliği sebebi ile işlerini gereği gibi görmekten âciz olduğunu isbat eden her reşit, vesayet altına alınmasını talep edebilir" denerek, bir ihtiyarî kısıtlılık kurumuna da yer verilmiştir. Bu sayılanlardan, "bir sene veya daha fazla hapis cezası" zaten milletvekilliğinin düşmesine yol açan bir başka neden olduğu için, bu nedenden ötürü milletvekilliğinin düşürülmesinde mahkûmiyet kararı yetecek, kısıtlılık kararının dikkate alınmasına gerek kalmayacaktır. Buna karşılık, milletvekilliğinin kısıtlanmaya yol açan diğer nedenlerden ötürü düşürülebilmesi için, milletvekilinin kısıtlandığına ilişkin kesin mahkeme kararı gerekecektir. Bunun yöntemi de, Medenî Kanunun 359. ve 360. maddelerinde öngörülmüştür. Bunlardan, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle kısıtlanma kararının verilebilmesi için, bilirkişi raporu gerekmektedir. Kuşku yok ki, bir milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülebilmesinde, tek başına böyle bir bilirkişi raporu yeterli olmayıp; bu rapor üzerine yargı organınca verilmiş ve kesinleşmiş bir kısıtlanma kararının bulunması gerekir.¹³³ Bu nedenle, bir milletvekilinin akıl hastanesinde yatıyor olması, akıl hastalığı nedeniyle kısıtlanmadığı sürece, milletvekilliğinin düşmesine yol açmayacaktır.

Anayasanın 84. maddesinin yeni düzenlemesi, tıpkı kesin hüküm giyme halinde olduğu gibi, kısıtlılık halinde de bu husustaki kesin mahkeme kararının TBMM Başkanlığınca Genel Kurulun bilgisine sunulduğunda milletvekilliğinin düşeceğini öngörmektedir. Oysa, maddenin eski şekline göre, bu tür bir mahkeme kararının Genel Kurulun bilgisine sunulması yeterli olmayıp, ayrıca ilgili milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülmesine TBMM Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar vermesi gerekmekeydi. Eski düzenlemenin son derece sakıncalı olduğu açıktır. Gerçekten düşmeye yol açacak olan kısıtlanma durumu gerçekleştiği halde, henüz Meclisçe karar alınmadığı için ilgilinin milletvekilliği devam ediyor olacak ve hakkında düşme kararı verilmesi beklenen milletvekili, dilerse Meclis toplantılarına ve oylamalara katılabilecekti. Bu durumun ise, ciddi tartışmalara yol açacağından kuşku duymamak gerekir. Örneğin, Medenî Kanunun 355. maddesi uya-

133 Nitekim, Yüksek Seçim Kurulu da, ... Kasabası Merkez Mahallesi Muhtarlığına seçilen (...)’ın aklın malûl olduğu için tutanağının iptali istemine karşı, 4.6.1984 gün ve 1839 sayılı Kararında,

"(...)’ın kısıtlılığına dair yetkili Mahkemelerce verilmiş bir karar mevcut olmadığı anlaşıldığından itirazın reddine... oybirliğiyle karar verildi" demektedir (Yüksek Seçim Kurulu Kararları, 1984 Yılı, Ankara 1985, s. 199).

rınca akıl hastalığı nedeniyle kısıtlanmış olan bir milletvekilinin, yine Medenî Kanunun 14. maddesine göre fiil ehliyeti bulunmadığı halde, milletvekilliği (hem de üye tamsayısının salt çoğunluğu gibi kolay sağlanamayacak olan nitelikli bir yetersayı ile) düşürülene kadar meclis çalışmalarına katılması, başlı başına bir sorun doğurabilirdi. Bu nedenle, maddenin getirdiği yeni düzenlemenin çok isabetli olduğuna inanıyoruz.

4) Milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar etmek

a) Milletvekilliğiyle bağdaşmayan görev veya hizmetler

Yasama meclisi üyelerinin devletin diğer organlarında görev almaları, kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir uzantısı olarak, çeşitli ülkelerin anayasalarında olduğu gibi,¹³⁴ 1982 Anayasasında da yasaklanmış ve bu yasağa rağmen böyle bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden üyenin, üyeliğinin düşürüleceği öngörülmüş bulunmaktadır. Böylece, milletvekillerinin özellikle denetlemek durumunda oldukları yürütme organına karşı fikrî bağımsızlıklarının sağlanmasına çalışılmaktadır.¹³⁵ SOYSAL'ın dediği gibi, "... yürütmeyi denetleyecek olanlar, milletvekilleridir ve denetleyen denetlenenin emrine girince, olmayacak yoktur."¹³⁶

Hukukumuzda, yasama meclisi üyeliği ile bağdaşmayan işlerin bir kısmı doğrudan Anayasada, bir kısmı ise 31 Ekim 1984 tarih ve 3069 sayılı "Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği İle Bağdaşmayan İşler Hakkında Kanun"da düzenlenmiştir.

Anayasadaki düzenleme 82. maddede yer almakta ve bu maddede,

"Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzel kişilertinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin veya diğer kamu tüzel kişilertinin doğrudan doğruya ya da

134 Bkz. yukarıda, "1.2. Çeşitli ülkelerde görülen düşme nedenleri" başlığı altındaki açıklamalar.

135 ÖZBUDUN'un da belirttiği gibi, her ne kadar günümüz parlamenter sistemlerinde yasama çoğunluğuna sahip olan siyasal parti ile hükümet arasındaki bağın varlığı tartışma götürmezse de, bağdaşmazlık ilkesine çağdaş anayasalarda yine de yer verilmektedir. (ÖZBUDUN-1995-: s. 248). Bu yasaklama ile, yasama çoğunluğu ve hükümet arasında siyasal parti aracılığıyla zaten kurulmuş olan bağın, bir de yürütme organı içindeki herhangi bir idarî birimde doğrudan görev alıp, daha da kuvvetli hale gelmesinin önüne geçilmesi amaçlanmış olabilir.

136 SOYSAL, Mümtaz: 100 Soruda Anayasanın Anlamı. İstanbul 1990, s. 301.

dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devletten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekilli olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi, Meclisin kararına bağlıdır"

denilmektedir. Görüldüğü gibi, bu düzenleme ile yasama meclisi üyelerinin gerek merkezî, gerek yerinden yönetim idarelerinde görev alabilmeleri yasaklanmıştır. Ayrıca, aynı yasak, Devletten destek gören dernekler ve vakıflarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve sendikaların ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev almaları için de getirilmiştir. Kanunısca, milletvekillerinin siyasal sistemin çoğulcu yapısında belirli bir yeri olan kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalarda yönetim ve denetim görevi almalarının yasaklanması isabetli olmamıştır. Gerçekten, milletvekilleri avukat, doktor, mühendis, tâcir olabildiklerine göre, bu meslek mensuplarının kuruluşları olan baroların, tabip, mühendis veya ticaret odalarının yönetim ve denetiminde görev almalarının da yasaklanmaması gerekirdi.¹³⁷ Aynı eleştiri, işçi kökenli milletvekillerinin, üyesi oldukları sendikaların yönetim ve denetim kurullarında görev almalarının yasaklanmış olması için de getirilebilir. Her ne kadar, 1995 yılında Anayasada yapılan değişiklikler sırasında, özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devletten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşları ve katıldıkları teşebbüs ve ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarındaki görevlerin, söz konusu 82. madde kapsamından çıkarılması teklif edil-

miş ve bu teklife önce karşı çıkan Anayasa Komisyonu da daha sonra kısmen katılmışsa da;¹³⁸ Genel Kurulda reddedildiğinden,^{82,} maddeye yönelik bu olumlu değişiklik istemi gerçekleşmemiştir.¹³⁹ Özellikle, 1995 yılında Anayasada yapılan değişikliklerle siyasal partilerin, dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile siyasal ilişki ve işbirliği içinde bulunmalarına yönelik yasağın kaldırılmasından sonra, anılan yerlerde görev almanın milletvekilliğiyle hâlâ bağdaşmıyor olması, daha da dikkat çekici bir hale gelmiştir. Bize göre, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında görev alma, milletvekilliğiyle bağdaşmayan işler kapsamından çıkarılmalıdır. Nitekim, 1961 Anayasası döneminde, anılan işler, bağdaşmazlık içinde yer almıyordu¹⁴⁰ ve KIRCA'nın da işaret ettiği gibi, bu konuda 1961 Anayasası döneminde bir rahatsızlık söz konusu olmamıştı.¹⁴¹

Anayasada, milletvekillerinin, görev almaları yasaklanmış olan Devlet ve diğer kamu tüzel kişileriyle öteki kuruluşların herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemeyecek-

138 Teklifte, Anayasanın 82. maddesinin birinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesi önerilmekteydi:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda, Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda görev alamazlar, vekilli olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar."

(TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 56. TBMMTD, Dönem 19, C. 88). Ancak, Anayasa Komisyonu, bu değişiklik istemine önce katılmamış ve maddenin eski şeklinde mevcut bütün bağdaşmazlık nedenlerini koruyarak, sadece bazı yazım düzeltmeleri yapmakla yetinmiştir. (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 564). Fakat, daha sonra Komisyon da değişiklik isteminin bir kısmına katılarak, sendikalar ve üst kuruluşlarını, bağdaşmazlık kapsamından çıkarmıştır (Anayasa Komisyonu'nun kabul ettiği yeni metin için, bkz. TBMMTD, Dönem 19, C. 90, s. 137-138). Maddenin TBMM Genel Kurulundaki ikinci görüşülmesi sırasında ise, Komisyon, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının da yasak kapsamından çıkarılması yönündeki önerilere katılmıştır (TBMMTD, Dönem 19, C. 93, s. 242-244).

139 TBMMTD, Dönem 19, C. 90, s. 150; C. 93, s. 246.

140 1961 Anayasası Md. 78. Ülkemizde, çeşitli dönemlerde milletvekilliğiyle bağdaşmayan işlere yönelik bir yazı dizisi için, bkz. ÖYMEN, Altan: "Milletvekillerinin 'işleri", Milliyet Gazetesi, 26-29 Mart 1996.

141 1995 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri sırasında, dönemin Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun KIRCA'nın Anayasa Komisyonu Raporuna ekli "Görüş Açıklaması" için, bkz. TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonunda S. Sayısı 861, s. 42.

leri öngörülmektedir. Kanımızca, buradaki "dolaylı" sözcüğü çeşitli anlamlara çekilebilmeye müsaittir. Gerçekten, örneğin bir milletvekilinin bir yakını bu tür taahhüt işini kabul edemeyecek midir? Edemeyecekse, bu yakını kimdir? Hangi derecedeki kan veya sıhrî hısımları yakın kabul edilecektir? 3069 sayılı Kanunda da bu konuda Anayasadaki hüküm aynen tekrarlandığı ve bir açıklık getirilmediği için, söz konusu belirsizlik, varlığını sürdürmektedir.

Anayasanın 82. maddesinin ikinci fıkrasında milletvekillerinin yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemeyecekleri belirtilmektedir. Ancak, aynı fıkra da bu hükme bir istisna getirilmekte ve Meclisin uygun bulması şartıyla bir milletvekilinin altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesine imkân tanınmaktadır.

Görüldüğü gibi 1982 Anayasası, çok geniş kapsamlı bir bağdaşmazlık alanı öngörmüş bulunmaktadır. Ne var ki, Anayasa koyucu bununla da yetinmemiş, 82. maddenin son fıkrasında, milletvekilliğiyle bağdaşmayan diğer görev ve işlerin kanunla düzenleneceğini belirtmiştir. Böylece Anayasada yer almadığı halde, sonradan düşünülen bir görev veya işi, Anayasa değişikliğine kalkışmadan, kanunla, milletvekilliğiyle bağdaşmayan işler arasına sokabilmek mümkün olacaktır. Bu doğrultuda çıkarılan 31 Ekim 1984 tarih ve 3069 sayılı Kanunun 2. maddesinin, Anayasanın 82. maddesinin I. ve II. fıkralarını aynen tekrarladığı görülmektedir. Sonraki maddeler ise, milletvekillerinin görev alamayacakları belirtilmiş olan kurum ve kuruluşlarda ücret karşılığı iş takipçiliği, komisyonculuk, müşavirlik yapamayacakları; buralarda, genel sekreter, sekreter veya benzeri herhangi bir nam altında hiçbir yönetim görevinde bulunamayacakları öngörülmektedir. Kanun, milletvekillerinin, "Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar ile zimmet, ihtilâs, irtikâp, kaçakçılık ve döviz suçları gibi Devletin maddî çıkarlarıyla ilgili davalarda Devlet aleyhine vekil olamayacaklarını" hükme bağlamıştır. Bu konuda daha farklı bir yasak, 19.3.1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunun 22.1.1986 tarih ve 3256 sayılı Kanunla değiştirilmesinden önceki şeklinde öngörülüyordu. Gerçekten 1136 sayılı Kanunun 12. maddesinde,

"Milletvekilleri... Hazinenin, belediye ve özel idarelerin, il ve belediyelerin yönetim ve denetimi altında bulunan daire ve kurumların, köy tüzel kişiliklerinin ve sermayesinin yarıdan

fazlası devlete alt Şirket ve kuruluşların aleyhinde... dava ve işleri takip etmeleri yasaktır"

denilmekteydi. 22.1.1986 tarih ve 3256 sayılı Kanunla bu hüküm çıkarılmış ve yerine,

"Milletvekilleri hakkında, 3069 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği ile Bağdaşmayan İşler Hakkında Kanun hükümleri saklıdır"

diyen fıkra getirilmiştir. Her ne kadar, bu değişikliğin gerekçesinde,

"3069 sayılı Kanunda milletvekilliği ile bağdaşmayan işler ayrıntılı şekilde belirtildiğinden söz konusu Kanuna atıfta bulunulmuş(tur)"

denilmekte ise de;¹⁴² bu konuda yeni düzenlemenin çok açık ve ayrıntılı olduğu söylenemez. Gerçekten, 3069 sayılı Kanunda yer alan,

"Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar ile zimmet, ihtilâs, irtikâp, kaçakçılık ve döviz suçları gibi Devletin maddî çıkarlarıyla ilgili davalarda Devlet aleyhine vekil olamazlar"

hükümünün, milletvekillerinin Devletin maddî çıkarının söz konusu olduğu her türlü davada vekil olmalarını engelleyip engellemeyeceği sorulabilir. Kanımızca, Devlete karşı özel hukuk hükümlerine göre açılmış bir alacak davası veya idarî yargıda görülmekte olan bir tam yargı davasında da Devletin maddî çıkarı bulunuyorsa da; bu sonuncuların, Kanunda belirtilen suçlarla hiç ilgisi olmadığını dikkate aldığımızda, bu tip ceza davaları dışında kalan davalarda, Devlet aleyhine olsa bile bir milletvekilinin avukatlık yapabileceği söylenebilir. Ayrıca, 3069 sayılı Kanunda sadece "Devlet" denildiğini, diğer kamu tüzelkişilerinden söz edilmediğini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Kanun, milletvekili seçilmeden önce bu kanunla yasaklanan bir yükümlülük üstlenmiş olan milletvekillerine, durumlarını kanuna uygun hale getirebilmeleri için seçilmelerinden sonra altı aylık bir süre tanımaktadır.

Nihayet, Kanunda milletvekillerinin yabancı bir devlet veya milletlerarası bir kuruluş tarafından verilen idarî ve siyasî ücretli herhangi bir işi Meclisin kararı olmadıkça kabul edemeyecekleri de öngörülmüş bulunmaktadır.

142 Bkz. TBMM'nin 21.1.1986 tarihli 62. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 393, s. 2, TBMMTD, Dönem 17, C. 24.

b) Milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmetten ötürü milletvekilliğinin düşürülmesinin yöntemi

1982 Anayasasının 84. maddesinin yeni düzenlemesinden milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurulun gizli oyla karar vereceği öngörülmektedir. Söz konusu maddenin eski şeklinde ise, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülmesine, Genel Kurulun TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar vereceği belirtilmekte idi. Görülmektedir ki, eski ve yeni düzenleme arasında önemli farklar vardır. Herşeyden önce, yeni düzenlemede, eskisinde olduğu gibi, milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir hizmeti "*kabul eden*" milletvekilinden değil; bu tür bir görev veya hizmeti "*sürdürmekte ısrar eden*" milletvekilinden söz edilmektedir. İki ifade arasında anlam farkı olduğu açıktır. Gerçekten, birinci ifade dikkate alındığında milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir hizmeti kabul etmiş, örneğin böyle bir işte çok kısa bir süre çalışmış ancak daha sonra hemen ayrılmış olan bir milletvekilinin milletvekilliği düşürülebilecekken; ikinci ifadeye göre bu mümkün olamayacak, milletvekilliğinin düşürülebilmesi için, milletvekilinin bu tür bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar etmesi gerekecektir. Bir milletvekilinin milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar ediyor olduğunu saptamanın yöntemi ise, beraberinde bir çok tartışmayı getirecektir. Gerçekten, böyle bir saptama için, milletvekiline önce bir uyarıda mı bulunmak gerekecektir? Eğer öyle ise, o zaman bu uyarıyı kim yapacaktır? Meclis Başkanı mı, Başkanlık Divanı mı, yoksa 84. madde uyarınca düşme durumunu saptayacak olan yetkili komisyon mu? Bu tür bir uyarı gerekir dersek, milletvekiline, milletvekilliğiyle bağdaşmayan işi bırakması için bir sürenin de tanınması lazım gelir ki; böyle bir yorumun, milletvekillerini milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir iş kabul etmeye cesaretlendirmesi, en azından üyeliğin düşmesi yaptırımından çekinmemeleri sonucuna yol açması kaçınılmaz olacaktır. Uyarıya gerek yoktur diye düşünerssek, bu takdirde de karşınıza, milletvekilinin, bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar ettiği sonucuna varılabilirliği için, o milletvekilinin bu işte ne süre çalışmış olması aranmalıdır sorusu çıkacaktır. 1 gün mü, 1 hafta mı, 1 ay mı veya 1 yıl mı?

Görüldüğü gibi, konu tartışmalıdır¹⁴³ ve bu tartışmalı konuya TBMM İçtüzüğünde de bir çözüm getirilmemiştir.¹⁴⁴ Bize göre, bir milletvekilinin milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmetti sürdürmekte ısrar ettiğini saptamak için, önce o milletvekiline bir uyarıda bulunmaya, söz konusu işi bırakması için bir süre vermeye gerek yoktur. Böyle bir yöntem izleyebilmek için, Anayasada veya İçtüzükte açık bir düzenleme bulunması gerekirdi. Biz, bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar etmekten, o görev veya hizmetti, tesadüfi olmayan bir biçimde, bilinçli ve kararlı bir şekilde kabul etmiş ve bir süre de sürdürmüş olmayı anlıyoruz. Bir başka deyişle, yeni düzenleme, milletvekillerini, bağdaşmayan bir görev veya hizmeti, belki de bu tür bir iş olduğunu tam anlayamadan kabul ettiklerinde, hemen milletvekilliklerinin düşürülmesi tehlikesi ile karşı karşıya bırakmamayı amaçlamaktadır diye düşünüyoruz. Nitekim, teklifte olmadığı halde, bu ibareyi Anayasaya eklemiş olan Anayasa Komisyonunun gerekçesinde de,

143 Söz konusu Anayasa değişikliğinin Anayasa Komisyonunda görüşülmesi sırasında, Komisyon üyelerinden İstanbul Milletvekili Ali Oğuz ile Erzurum Milletvekili Lütfü Esengün, çoğunluk görüşüne karşı çıkmakta ve "... 'ısrar eden' ibaresi uygulamada tartışmalara yolaçabilecektir. İsrarın ölçüsünü tespit ihtilaflara yol açabilecektir" demekteydiler (Bkz. TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 47. TBMMTD, Dönem 19, C. 88).

144 Gerçekten, TBMM İçtüzüğü'nün konuya yönelik düzenlemesinde, bağdaşmayan bir hizmeti veya görevi sürdürmekte ısrar eden üyenin durumunun Başkanlık Divanınca inceleneceği ve sonucun Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulu Karma Komisyona gönderileceği, Karma Komisyonun hazırlayacağı rapor üzerine Genel Kurulun karar vereceği öngörülmektedir. İçtüzüğün, 16.05.1996 tarihinde yapılan değişikliklerden sonraki 135. maddesinde,

"Anayasanın 82 nci maddesinde ve kanunlarda milletvekilliği ile bağdaşmayacağı belirtilen herhangi bir hizmeti veya görevi sürdürmekte ısrar eden üyelerin durumu Başkanlık Divanınca incelenir. Sonuç, Başkanlık Divanı kararı olarak Anayasa ve Adalet Komisyonları üyelerinden kurulu Karma Komisyona gönderilir.

Karma Komisyon, yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasındaki usullere göre durumu inceleyerek bir rapor hazırlar.

Bu rapor, Genel Kurulda görüşülür. Üyelik sıfatının düşmesi söz konusu olan milletvekilli, isterse Karma Komisyonda ve Genel Kurulda kendisini savunur veya bir üyeye savunurur. Son söz her halde savunmanındır.

Üyeliğin düşmesi Genel Kurulda gizli oyla kararı bağlanır. Oylama, Karma Komisyon raporu üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından itibaren yirmi-dört saat geçmeden yapılamaz" denilmektedir.

"Komisyonumuz, ... böyle bir iş veya görevin kabulünü milletvekilliğinin düşmesi için yeterli görmemiş ve bu iş veya görevin sürdürülmesini şart koşmuştur"

denilmektedir.¹⁴⁵ Böylece, milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmet kabul etmiş olan milletvekilinin durumunun, bu işi sürdürmekte ısrar ettiği anlamına gelip gelmediğini, her olayın kendine özgü somut koşullarını da dikkate alarak, önce Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan karma Komisyon, sonra da bu Komisyonun hazırlayacağı Raporu görüşecek olan Genel Kurul değerlendirecektir.¹⁴⁶ İlgili milletvekilinin, İçtüzüğüne değindiğimiz 135. maddesi uyarınca, istediği takdirde kendisini hem Komisyon-da, hem Genel Kurulda savunabilmesi ve son sözün savunmaya ait olması, âdil bir karar verilmesine yardımcı olacaktır.¹⁴⁷

84. maddenin bağdaşmazlık nedeniyle milletvekilliğinin düşürülmesinde, eski düzenlemeye göre getirdiği bir başka yenilik, TBMM Genel Kurulunda yapılacak oylamanın gizli olmasıdır. Bu düzenlemeyi, milletvekillerinin parti disiplininden uzak, tümüyle kendi vicdanları doğrultusunda oy kullanmalarını sağlayacağı için olumlu bulmaktayız. Böylece, yasama organında muhalefete men-

145 TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 37. TBMMTD, Dönem 19, C. 88.

146 Bu değerlendirmede, nisbeten tartışmalı olan bir bağdaşmazlık nedeni ile, bu konuda hiçbir tartışılacak tarafı olmayan bir bağdaşmazlık nedeninin farklı ele alınacağı doğaldır. Eğer, bağdaşmaz işlerden sayılıp sayılmadığı tartışmalı olan bir işi milletvekili bu aşamada bırakırsa, muhtemeldir ki milletvekilliği düşürülmeyecek; buna karşılık üzerinde hiç bir tartışma olmayan biri işi sonradan bıraksa dahi, milletvekilliği düşürülecektir. 3069 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği ile Bağdaşmayan İşler Hakkında Kanun'un, milletvekili seçilmeden önce, bu Kanunla yasaklanan bir yükümlülük üstlenmiş olan milletvekilleri durumlarını Kanuna uygun hale getirmeleri için seçilmelerinden itibaren tanınan 6 aylık süre sonunda hâlâ aynı yükümlülükleri taşıyor olmaları, ısrarın, tartışmayı gerektirmeyecek bir örneği olarak gösterilebilir.

147 Anayasa değişikliğinin TBMM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında, bazı milletvekillerinin, üyelikle bağdaşmayan bir iş kabul eden milletvekilliğinin milletvekilliğinin kendiliğinden düşmesini önermeleri üzerine, CHP Grubu adına konuşan Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal,

"Bir takım suçlamalarla ya da yanlışlarla, milletvekili, kendisini o duruma düşmüş görebilir. Bunu sadece Başkanlığın bir saptamasına bırakmak yanlış olabilir. Milletvekili, o duruma niçin girdiğini, niçin bazı yasak sayılan şeyleri yapar durumda gözüktüğünü Genel Kurul önünde açıklayabilmeli, kendisinin durumunu ortaya koyabilmeli ve bunun takdirini Genel Kurula bırakabilmelidir"

demektedir (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 572).

sup bir milletvekilinin herhangi bir bağdaşmazlık nedeniyle milletvekilliğinin dürüşülmesinin daha kolay; iktidar partisine mensup bir milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülmesinin ise daha zor (hatta imkânsız) olması gibi, ikili bir uygulamadan uzaklaşabilme imkânı sağlanmıştır diye düşünebiliriz.

Nihayet, eski düzenlemenin tüm düşme nedenleri için aradığı TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğundan; yeni düzenleme, istifa yanında bu düşme nedeni için de vazgeçmiş ve basit karar yeter sayısı ile yetinmiş bulunmaktadır.

c) Bağdaşmazlık konusunda yeni bir sorun: Yerel yönetim organlarına seçilen milletvekillerinin durumu

18.1.1984 tarih ve 2972 sayılı Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 28.12.1993 tarih ve 3959 sayılı Kanunla değiştirilen 17. maddesinde,

"Milletvekilleri, belediye başkanları, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri ile muhtarlar mahalli idareler seçimlerinde adaylıklarını koyabilmek veya aday gösterilebilmek için görevlerinden istifa etmek zorunda değildirler. Milletvekilliği, belediye başkanlığı, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeliği ile muhtarlık bir şahıs uhdesinde birleşemez. Bu görevlerin birisinde bulunanlardan bir diğetine seçilenler, seçim sonuçlarının kendilerine tebliğ edildiği tarihten itibaren 15 gün içinde tercih haklarını kullanırlar. Bu süre içinde tercih haklarını kullanmayanlar seçildikleri yeni görevi reddetmiş sayılırlar."

denilmektedir. Görüldüğü gibi, söz konusu kural uyarınca, bir milletvekili, istifa etmeden yerel yönetim seçimlerinde aday olabilecek ve seçildiği takdirde 15 gün içinde tercih hakkını kullanacak, aksi halde seçildiği yeni görevi reddetmiş sayılacaktır.¹⁴⁸

Bu düzenleme ile, bağdaşmazlık konusunda karşımıza bir sorun çıkmaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetim seçimlerinde, aday

148 TBMM'nin 19. Döneminde, Ankara Milletvekili Melih Gökçek, İstanbul Milletvekili Bedrettin Dalan ve İzmir Milletvekili İşın Çelebi, söz konusu kural uyarınca, milletvekili iken 27.3.1994 tarihinde yapılan yerel yönetim seçimlerine katılmışlar ve sırasıyla Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlıklarına aday olmuşlardır. Bu milletvekillerinden, Gökçek seçimi kazanmış, diğerleri kazanamamıştır. Ancak, buna rağmen hem Dalan, hem Çelebi milletvekilliğinden istifa etmişlerse de, TBMM her iki istifayı da reddetmiştir (TBMMTD, Dönem 19, C. 56, s. 227-238; C. 59, s. 160-161).

olduğu yerel yönetim organına seçilen ve Kanunun öngördüğü süre içinde tercih hakkını kullanarak seçildiği yeni göreve başlayan bir milletvekilinin milletvekilliği, kendiliğinden mi sona erecektir; yoksa, bağdaşmazlık ilkesi gereği TBMM'nce mi düşürülecektir? Uygulamada bu soruya, milletvekilliği kendiliğinden düşmüştür, cevabı verilmiştir. Gerçekten, TBMM Başkanlık Divanı, 27.3.1994 tarihinde yapılan yerel yönetim seçimlerinde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçilen Ankara Milletvekili Melih Gökçek'in milletvekilliğinin, ¹⁴⁹ilgilinin tercih hakkını belediye başkanlığından yana kullanması ile ¹⁵⁰kendiliğinden düşmüş bulunduğu karar vermiştir. Bızce, bu uygulamanın, Anayasanın 84. maddesinin o tarihteki düzenlemesiyle de, şimdiki düzenlemesiyle de uyum içinde olduğu söylenemez. Çünkü, 84. maddenin o zamanki metninde, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülmesine TBMM'nin üye tamyasının salt çoğunluğu ile karar verileceği öngörülmekteydi. Milletvekilliğiyle bağdaşmayan işleri düzenleyen 82. maddede ise, TBMM üyeleri Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinde görev alamazlar dendiğine ve belediyeler bir kamu tüzel kişisi olduğuna göre, belediye başkanlığının milletvekilliğiyle bağdaşmayacağı açıktır. Bu nedenle belediye başkanlığına seçilen ve tercih hakkını seçildiği bu yeni görevden yana kullanan

149 Ankara Milletvekili Melih Gökçek, 22.4.1994 tarih ve 1218 sayılı dilekçesiyle, 2972 sayılı Kanunun 17. maddesine göre tercihini Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı için kullandığını, milletvekilliği maaşının ödenmemesi gerektiğini, bu nedenle hesabına aktarılan parayı kabul etmediğini, bundan böyle de hiçbir ödemenin yapılmamasını istediğini TBMM Saymanlığına bildirilmişti (Bkz. Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 2.5.1994 tarih ve 192 sayılı Raporu, TBMMTD, Dönem 19, C. 65, s. 316).

150 TBMM Başkanlık Divanı 7.9.1994 tarih ve 77 sayılı Kararıyla, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçilen Ankara Milletvekili Melih Gökçek'in durumunun, içtüzüğün milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir iş kabul etme konusunu düzenleyen maddesi kapsamında olmadığını; ancak, adı geçen milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması istemini inceleyen Anayasa ve Adalet Komisyonlarından Kurulu Karma Komisyonun Meclis Başkanlığına sunduğu 2.5.1994 tarih ve 192 sayılı Raporunda belirtilen görüşlerin hukuکی durumu açıklığa kavuşturduğunu ve başka bir işlem yapmaya gerek kalmadan Melih Gökçek'in milletvekilliğinin kendiliğinden düşmüş bulunduğu hükme bağlamıştı. Gökçek'in dokunulmazlığının kaldırılması istemini inceleyen Karma Komisyonun Raporunda ise, ilgilinin 2972 sayılı Kanunun 3959 sayılı Kanunla değişik 17. maddesi uyarınca, seçildiği Belediye Başkanlığına kabul etmesiyle ortaya çıkan fiili durum karşısında, yasama dokunulmazlığının söz konusu olamayacağı ve dosyanın TBMM Başkanlığına tadesi kararlaştırılıyordu (TBMMTD, Dönem 19, C. 65, s. 313-316).

151
bir milletvekilinin milletvekilliğini TBMM'nin düşürmesi gerekir. 2972 sayılı Kanunun değinilen 17. maddesindeki "*tercih haklarını kullanırlar*" sözlerinden, milletvekilliğinin kendiliğinden düşeceğini değil; milletvekilinin seçildiği yeni göreve başlamaya yetkili olduğu anlamını çıkarmak gerekir.¹⁵² Kanunun, milletvekilinin başlamasına yetki verdiği yeni görev, milletvekilliğiyle bağdaşmıyorsa, bunun gereğini yasama organı yerine getirecek, yani o milletvekilinin milletvekilliğini düşüreceklerdir. Bizce, Anayasanın 84. maddesinin yeni düzenlemesine göre de durum değişmemiştir. Yerel yönetim organlarından birine seçilen bir milletvekilinin, seçim sonucunun kendisine tebliğ edildiği tarihten başlayarak 2972 sayılı Kanunun tanıdığı 15 günlük süre içinde, tercihinin seçildiği yeni görevden yana yapmış olmasından, o milletvekilinin milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görevi sürdürmekte ısrar ettiği anlamını çıkarmak gerekir.

151 Nitekim, TBMM Başkanvekilli Kamer Genç, TBMM Başkanlık Divanının söz konusu Kararına muhalif kalmıştı. Genç, karşıoy gerekçesinde, Belediye Başkanlığına seçilen bir milletvekilinin milletvekilliğinin kendiliğinden düşmeyeceğine, milletvekilliğiyle bağdaşmayan görev kabul eden veya istifa eden üyenin üyeliğini TBMM'nin düşüreceğine işaret etmekte ve adı geçen milletvekilinin yeni seçildiği göreve başlayabilmesi için önce istifasının TBMM'nce usulü dairesinde kabulü gerektiğini savunmaktaydı (TBMMTD, Dönem 19, C. 65, s. 314-315). Biz, Genç'le milletvekilliğinin bu somut durumda kendiliğinden düşmeyeceğinde mutabık olduğumuz halde, milletvekilinin göreve başlayabilmesi için önce istifasının TBMM'nce kabul edilmesinin gerektiğini düşünmüyoruz. Bizce, Kanunun kendisine verdiği bu hakkı kullanıp Belediye Başkanlığı görevine başlayan Gökçek'in milletvekilliğini usulüne göre TBMM düşürmeliydi.

Kamer Genç, daha sonra TBMM Genel Kurulu, Başkanlık Divanının bu tutumuna karşı sessiz kalmakla zımni bir meclis kararı oluşturmuştur diyerek, Anayasanın 84. maddesine aykırı oluşan bu zımni meclis kararının iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Ancak, Anayasa Mahkemesi, ortada alınmış veya alınmış sayılacak bir meclis kararı olmadığı, Başkanlık Divanı kararlarının da Anayasa Mahkemesince denetlenemeyeceği gerekçeyle, bu iptal istemini, esasa girmeden ilk inceleme evresinde reddetmiştir (Anayasa Mahkemesinin 20.9.1994 gün ve E. 1994/72, K. 1994/68 sayılı Kararı için, bkz. AMKD, Sayı 30, 2. Cilt, s. 729-740).

152 Nitekim, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimini kazanan Melih Gökçek'in milletvekilliği TBMM'nce usulüne uygun bir şekilde düşürülmüştü. kendisine Belediye Başkanlığı kazandığını gösterir tutanağın verilmeyeceğine yönelik itirazları, 2.4.1994 tarih ve 151 sayılı Kararı ile Ankara İl Seçim Kurulu ve 12.4.1994 tarih ve 917 sayılı Kararı ile de Yüksek Seçim Kurul reddetmiştir (Bkz. TBMM Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon'un 2.5.1994 tarih ve 192 sayılı Raporu, TBMMTD, Dönem 19, C. 65, s. 315-316).

5) Devamsızlık

Milletvekilliğinin düşmesine yol açan bir başka neden, milletvekilinin Meclis çalışmalarına belirli bir süre katılmamasıdır. 1982 Anayasası, bu süreyi "bir ay içinde toplam beş birleşim günü" olarak belirlemiştir. 1961 Anayasası ile karşılaştırıldığında, 1982 Anayasasında üyeliğinin düşmesine yol açan devamsızlık süresinin çok kısaltılmış olduğu görülür. Gerçekten, 1961 Anayasasında TBMM üyeliğinin düşürülebilmesi için bir milletvekili veya senatörün Meclis çalışmalarına aralıksız olarak bir ay katılmaması gerekmektedir. Oysa 1982 Anayasasında bir ay içinde beş birleşim yeterli görülmüştür ve dikkat edileceği gibi, bu beş birleşimin birbirini izlemesine, bir başka deyişle aralıksız olmasına da gerek yoktur.¹⁵³ Bu durumda, bir ay içinde önce iki, sonra bir ve daha sonra iki birleşim Meclis çalışmalarına katılmayan bir milletvekilinin, diğer birleşimlere katılmış olsa bile milletvekilliği düşürülecek demektir.

84. maddenin yeni şekli uyarınca, devamsızlıktan ötürü milletvekilliğinin düşürülebilmesi için, TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun bu doğrultuda karar vermesi gerekmektedir. TBMM'nin kararını gerektiren diğer düşme nedenlerinde basit çoğunlukla karar alınabilirken, burada daha nitelikli bir çoğunluk aranmaktadır. Her ne kadar 1995 değişikliği sırasında, bazı üyeler, devamsızlığın bir karara gerek olmadan kendiliğinden milletvekilliğinin düşmesine yol açmasını önermişlerse de;¹⁵⁴ bu öneriler kabul edilmemiş, tam aksine, basit çoğunlukla bile yetinilmeyerek, üye

153 Esasında Danışma Meclisinin kabul ettiği Anayasa metninde daha uzun bir süre öngörülmüştü. Gerçekten, bu metinde bir milletvekilinin milletvekilliğinin düşürülebilmesi için, bir yasama yılı içinde izinsiz ve özürsüz olarak kırkbeş gün Meclis çalışmalarına katılmaması gerekiyordu. Daha sonra Milli Güvenlik Konseyince yapılan değişiklikler sırasında, üyeliğin düşürülebilmesi için, bir ay içinde beş birleşime katılmama yeterli görülmüştür. Bu değişikliğin gerekçesinde, "Bir yasama yılı içinde... kırkbeş gün katılmama hükmü Meclis çalışmalarını aksatacak nitelikte görüldüğünden..." denilmektedir (M.G.K. Anayasa Komisyonu Raporu, M.G.K.'nin 18.10.1982 tarihli 118. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S.Sayısı 450, s. 78, MGKTD, C. 7).

154 84. maddeye yönelik değişiklik teklifinin TBMM'nde görüşülmesi sırasında, Anavatan Partisi Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Halil Orhan Ergüder, bu doğrultudaki konuşmasında,

"...Meclis Başkanı olarak tahkikatımı yaparım... Düştü... Bilgi veririm Meclise; Orhan Ergüder 7 gün üst üste gelmediğinden müstafi addedilmiştir... Ben, böyle bir Parlamento istiyorum..."

diyordu (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 568). Yine aynı yönde, bkz. Van Milletvekili Fethullah Erbaş ve arkadaşlarının önergesi (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 585).

tamsayısının salt çoğunluğunun kararı şart koşulmuştur. Böylece, bu konuda TBMM'ne daha geniş bir takdir yetkisi tanınmış, milletvekillerine bir güvence getirilmiş olmaktadır.¹⁵⁵ Gerçekten, bir milletvekilinin devamsızlığı, Anayasada öngörülen sayıya ulaştığı halde, milletvekilliğinin düşmesi için yapılan oylamada kabul oyları üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayamazsa; bu sonuç, yasa organının o milletvekilinin devamsızlığını meşru bulduğu anlamına gelecektir.

Bir milletvekilinin bir birleşimde Meclis çalışmalarına katılmadığını belirlerken, onun sadece Genel Kurulda hazır bulunmadığını saptamak yeterli değildir. Komisyonlardaki çalışmalar da Meclis çalışmalarının bir parçası olduğundan, Genel Kurulda hazır bulunmayan, ancak o sırada bir komisyon çalışmasına katılmış olan bir milletvekilinin o birleşimde yok sayılmayacağı doğaldır. Nitekim, 1961 Anayasası döneminde Millet Meclisinin aldığı bir kararda, hangi hallerde komisyonlardaki milletvekillerinin Genel Kurula çağrılmalarının gerektiği belirlenirken

"Komisyonlarda çalışan milletvekillerinin, oylama zamanında memuru mahsusa komisyona haber gönderilmek suretiyle oylamaya katılmalarının sağlanması; böyle bir davet halinde komisyonda çalışmalarında zaruret görülen milletvekillerinin adlarının komisyon başkanlığınca rıyasete yazılı olarak bildirilmesi; nısabın teessüsü için bu milletvekillerinin de iltihakı gerektiğine Başkanlıkça karar verilerek ikinci bir davet yapıldığı takdirde bütün komisyon üyelerinin oylamaya iştirak için Genel Kurul salonuna gelmeleri"

denilmekteydi.¹⁵⁶ Aynı şekilde, İctüzüğün 151. maddesinde de,

155 Örneğin, Anayasa değişikliği teklifinin TBMM'nde görüşülmesi sırasında, Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kurca,

"Burada herkes bir görev yapıyor, bu görevin icapları var. Bu görevin icapları, bazı devamsızlıkları gerektirdiği zaman, bunu, Meclisin takdirlere bağlamak ve bu takdiri de partizan fikirlerin ortaya çıkmasını önleyecek kadar yüksek bir çoğunlukla yapmak lâzımdır"

demekteydi (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 575). Aynı konuda, CHP Grubu adına konuşan Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal da,

"... Aynı şey, izinsiz olarak belli sayıda birleşime katılamamış milletvekilleri için de söz konusudur; çünkü, böyle durumlar, belki, milletvekilinin, Başkanlığa, Meclisin yönetimine tyice anlatamadığı zorunluluklar dolayısıyla ortaya çıkmış olabilir. Bu zorunlulukların ve koşulların, burada izah edilmesi, milletvekilinin kendi durumunu bir çeşit açıklayabilmesi gerekir; bu da bir güvencedir"

diyordu (TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 572).

156 MMTD, Dönem 1, C. 11, s. 251.

"Genel Kurulda veya komisyonlarda yapılan yoklama veya açık oylamalarda özürsüz ve izinsiz olarak bulunmayan milletvekilli o birleşimde yok sayılır"

denerek, bir birleşimde milletvekilinin yok sayılabilmesi için, Genel Kurulda da, komisyonda da hazır bulunmaması gerektiğine işaret edilmektedir.

İçtüzüğün 1. maddesinde, birleşim "Genel Kurulun belli bir gününde açılan toplantısıdır" diye tanımlanmaktadır. Yine aynı maddede, "oturum, bir birleşimin ara ile bölünen kısımlarından her biridir" denerek, birleşimin, oturumlara ayrılacağı belirtilmektedir. Böyle olunca, bir birleşimin bir oturumunda hazır bulunan, fakat öteki oturumuna katılmayan milletvekilinin durumunun ne olacağı sorusu akla gelebilir. Anayasa, üyeliğin düşürülmesi için "oturum"a değil, "birleşim"e katılmamayı şart koştuğuna göre; kanımızca bir milletvekilinin "birleşim"e katılmadığını söyleyebilmemiz için, o birleşimin hiç bir oturumunda hazır bulunmaması gerekir. Bir başka deyişle, birinci oturuma katıldığı ad okunmak suretiyle yapılan yoklama ile belirlenmiş olan bir milletvekili, aynı oturumda veya sonraki oturumlarda çoğunluğun kalmadığı iddiası üzerine yapılan yoklamalarda hazır bulunmasa bile, o günkü birleşimde yok sayılmamalıdır. Her ne kadar İçtüzüğün 151. maddesinde hemen yukarıda gördüğümüz gibi,

"Genel Kurulda veya komisyonlarda yapılan yoklama veya açık oylamalarda ... bulunmayan milletvekili o birleşimde yok sayılır"

denmekteyse de; kanımızca bu hükmün Anayasanın 84. maddesinin uygulanmasında dikkate alınabilmesi için, ilgili milletvekilinin birleşim başında yapılan yoklamada da hazır bulunmaması gerekir. Nitekim, TBMM'nin 14.6.1985 tarihli 114. Birleşiminde bu konuda usul hakkında yapılan bir görüşmede, Başkanlığın da aynı eğilimde olduğu anlaşılmaktaydı. Gerçekten, Aydın Milletvekili İskender Cenap Ege'nin konuşmasındaki

"Şimdi efendim, biliyorsunuz Anayasamızın 84. üncü maddesinde yoklamayla ilgili bir husus var... 84. üncü maddede 'Beş birleşim' diye bir ifade vardır. Şimdi buradaki yoklamaların her birinin birleşimin başında yapılan yoklama gibi kabulüne imkan yok... Benim anlayışıma göre sabahleyin yapılan ilk yoklama birleşim yoklamasıdır. Ondan sonra yapılan yoklamalar arzi yoklamalardır..."

sözlerine karşı, oturumu yöneten Başkan,

"Efendim, biz de öyle telakki ediyoruz..."

diye cevap vermektedir.¹⁵⁷ Bu noktada biz bir adım daha ileri gidiyoruz ve bir birleşimin başında yapılan yoklamada bulunmadığı halde, o birleşimde daha sonra herhangi bir nedenle yapılan yoklama veya açık oylamalarda bulunan milletvekillerinin de, söz konusu birleşimde var sayılmaları gerekir diye düşünüyoruz.¹⁵⁸

Bir milletvekilinin devamsız sayılabilmesi için, Meclis çalışmalarına izinsiz ve özürsüz olarak katılmaması gerekir. Kuşku yok ki, daha önceden izin almış olan bir milletvekili, izinli olduğu sürede katılmadığı birleşimlerde yok sayılmayacaktır.

Nihayet, kanımızca Anayasanın 81. maddesinde öngörülen şekilde andıçmeyen milletvekillerinin durumu ile devamsızlık arasında bir ilişki de kurulabilir. Gerçekten, Anayasanın 81. maddesinde milletvekillerinin göreve başlarken içecekleri anttan söz edildiğine göre, bu andı içmeyen bir milletvekilinin göreve başlayabilmesine de imkân yoktur. Bu nedenle, bir mazereti olmadığı halde and içmeye gelmeyen veya gelip te Anayasada öngörüldüğü şekilde andıçmeyen bir milletvekili göreve başlamamış demektir ve bu durum 5 birleşim sürdüğünde, o milletvekilinin devamsızlıktan ötürü milletvekilliğinin düşürülebilmesi gerekir.

6) Partisinin Anayasa Mahkemesince kapatılmasına sebep olma

1982 Anayasasının 84. maddesinin son fıkrasında, partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliğinin, bu kararın Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona ereceği öngörülmüştür. Maddenin bu yeni düzenlemesi, eski şekline göre önemli farklar içermektedir. Gerçekten, 84. maddenin eski metninde, bir siyasal parti Anayasa Mahkemesince kapatıldığında, kapatma davasının açıldığı tarihte o partiye üye olan bütün milletvekillerinin milletvekillikleri düşerken; yeni düzenlemede sadece beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi söz konusudur. Böylece, yeni düzenleme ile milletvekilliği

157 TBMMTD, Dönem 17, C. 18, s. 521-522.

158 Millet Meclisinin 1973 tarihli İktüzüğünden önce, milletvekillerinin yoklamalardan birinde hazır bulunmaları halinde o birleşimde var sayılacaklarına ilişkin Millet Meclisi Başkanlık Divanının iki ayrı kararı için, bkz. MMTD, Dönem 1, C. 11, s. 251; MMTD, Dönem 2, C. 1, s. 565-566.

düşecek olanların kapsamı daraltılmış bulunmaktadır. Eski düzenlemeye yönelik daha önce getirdiğimiz eleştirileri dikkate aldığımız da,¹⁵⁹ yeni düzenleme ile, kapatılan bir siyasal partiye mensup bütün milletvekillerinin değil, sadece beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşmesinin öngörülmesinin çok yerinde olduğunu düşünüyoruz.¹⁶⁰

Maddede, Anayasa Mahkemesinin bir partinin kapatılmasına ilişkin kararında adları belirtilen milletvekillerinin milletvekilliklerinin, bu kararın Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona ereceği hükmüne bağlanmıştır. Böylece, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği kısa bir karar, milletvekilliğinin düşmesi için yeterli olmayacak, mutlaka gerekçeli karar beklenecektir.¹⁶¹ Ayrıca bir siyasal partinin Anayasa Mahkemesince kapatılmış olduğuna ilişkin yapılacak açıklamalar (Anayasa Mahkemesince yapılmış da olsa) yine milletvekilliğinin düşmesine yol açmayacak, bu kararın Resmi Gazetede yayımlanması gerekecektir. Nihayet, Resmi Gazetede yayımlanan kapatma kararında, partinin kapatılmasına beyan ve eylemleriyle neden olanlar arasında isimleri yer alan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşürülmesi için TBMM’nde bir karar alınmayacak; Anayasa Mahkemesinin kararı Resmi Gazetede yayımlandığı gün milletvekillikleri kendiliğinden

159 Bkz. yukarıda, “II-1982 ANAYASANIN İLK ŞEKLİNE GÖRE MİLLETVEKİLLİĞİNİN DÜŞMESİ”.

160 Bu yeni düzenlemeden sonra Anayasa Mahkemesince, 84. maddenin eski şekli yürürlükteyken kapatılmış olan Demokrasi Partisinin, kapatma kararında isimleri, kapatılmaya neden olanlar arasında yer almayan; ancak, maddenin o zamanki hükmü uyarınca, yine de milletvekillikleri düşmüş olan bazı milletvekilleri, Anayasa Mahkemesine müracaatla, Anayasadaki bu yeni düzenleme karşısında TBMM üyeliği sıfatını yeniden kazandıklarına karar verilmesini istemişlerdi. Söz konusu milletvekilleri, iddialarında yeni düzenlemenin lehlerine bir sonuç doğurduğunu, Türk Ceza Kanununun 2. maddesi uyarınca, lehe sonuç doğuran bu yeni düzenlemenin kendilerine de uygulanması gerektiğini ileri sürmekteydiler. Ancak, Anayasa Mahkemesi, parti kapatma davasının, bir ceza davası değil, kendine özgü ayrık bir dava türü olduğu, milletvekilliklerinin sona ermesinin bir ceza değil, bir anayasal sonuç olduğu ve Anayasa uyarınca Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesin olduğu gerekçeleriyle, bu istemi reddetmişti (Anayasa Mahkemesinin, 12.9.1995 gün, E. 1995/4-Değişik İşler, K. 1995/5 sayılı Kararı. Bu Karar Resmi Gazetede yayımlanmamış, taraflara tebliğ edilmiştir). Bu konuda biz de Anayasa Mahkemesi gibi düşünüyoruz. Karşı görüş için bkz. ALİEFENDİ-OĞLU, Yılmaz: *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara 1996, s. 231-233.

161 bkz. yukarıda, “II-1982 ANAYASANIN İLK ŞEKLİNE GÖRE MİLLETVEKİLLİĞİNİN DÜŞMESİ”.

düşmüş olan milletvekilleri hakkında, Meclis Başkanlığı TBMM Genel Kuruluna yalnızca bilgi sunacaktır. Anayasada, milletvekilliğinin partinin kapatılma kararının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte sona ereceği açık bir şekilde öngörüldüğüne göre; Meclis Başkanının bu konuda Genel Kurula bilgi sunmasının, kurucu değil, bildirici bir işlem olduğunda kuşku yoktur.

22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun, temelli kapatılan siyasal partinin mensuplarının durumunu düzenleyen 95. maddesinde, eylemleriyle bir siyasal partinin kapatılmasına neden olanların 10 yıl süreyle başka bir siyasal partiye alınamayacakları ve milletvekilliği için aday olamayacakları öngörülmüş bulunmaktadır. Buna karşılık, 1982 Anayasasının 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla değişik 69. maddesinde, bir siyasal partinin temelli kapatılmasına beyan ve faaliyetleriyle sebep olan üyelerinin 5 yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacakları hükme bağlanmıştır. Görüldüğü gibi, bir siyasal partinin kapatılmasına neden olanlar, 1983 tarihli Siyasî Partiler kanunu uyarınca 10 yıl süreyle bir başka partiye alınamayacaklar ve milletvekili aday olamayacaklarken; 1995 tarihinde değiştirilen Anayasa uyarınca, 5 yıl süreyle bir başka partinin üyesi olamayacaklardır. Burada, yeni tarihli Anayasa kuralı ile, eski tarihli kanun kuralı, bir siyasal partinin kapatılmasına neden olanların, yeni bir partiye üye olmalarını yasaklayan süre açısından çatışmaktadır. Bu konuda çok açık ve somut bir düzenleme getirdiği için, yeni Anayasa Kuralı, "*lex posterior derogat priori*" ilkesi gereği, eski tarihli Siyasî Partiler Kanunundaki kuralı değiştirmiştir diyebiliriz. Ancak, yeni tarihli Anayasa kuralında, bu kişilerin milletvekili aday olmalarını yasaklayan süreye yönelik bir düzenleme yer almadığından, bu noktada bir değişiklik söz konusu olmayacak demektir. Bu nedenle, bir partinin temelli kapatılmasına neden olan milletvekilleri, milletvekilliklerinin düşmesinin yanı sıra, Anayasanın yeni 69. maddesi uyarınca 5 yıl süreyle bir başka siyasal partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi; buna karşılık, 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 95. maddesi uyarınca da, 10 yıl süreyle milletvekili aday olamayacaklardır.

Anayasanın 84. maddesinin yeni şeklinde, partisinin "*temelli*" kapatılmasına neden olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşeceğinden söz edilmektedir. Buna karşılık, aynı maddenin eski metninde, bazen "*temelli kapatılma*", bazen "*kapatılma*" terimlerinin kullanıldığı görülmekteydi. Gerçekten, maddenin söz konusu

eski şeklinde, bir partinin *kapatılmasına* neden olan milletvekillerinin üyeliği ile *temelli olarak kapatılan* siyasal partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte parti üyesi olan diğer milletvekillerinin üyeliğinin, kapatma kararının TBMM Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona ereceği hükme bağlanmıştı. Aynı şekilde, 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununda da, partilerin *kapatılma* nedenlerinin ayrı ayrı belirlendiği Beşinci Kısımda, partilerin yalnızca *kapatılmasından* söz edilmiş, *temelli kapatılma* terimi hiç yer almamıştır. Buna karşılık, yine aynı Kanun, 95. maddesinde *temelli kapatılma* kavramını kullanmaktadır. Bu maddede, *temelli kapatılan* siyasal partiler mensuplarının durumu düzenlenmiştir. Anayasanın, siyasal partilerin uyacakları esasları düzenleyen 69. maddesinin hem eski, hem yeni şeklinde ise, siyasal partilerin, o maddede öngörülen nedenlerden ötürü *temelli kapatılacağı* hükme bağlanmış, *kapatılma* diye ayrı bir yaptırım belirtilmemiştir. Nihayet, Anayasanın 149. maddesinin yeni şeklinde de bu iki farklı terime yer verilmiş bulunmaktadır. Gerçekten, söz konusu maddenin son fıkrasında, Anayasa Mahkemesinin, “*Siyasî partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda*”, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra *kapatılması* istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinleyeceği hükme bağlanmıştır. Bütün bu kurallar dikkate alındığında, bizim sistemimizde siyasal partiler için biri “*temelli kapatılma*”, diğeri “*kapatılma*” diye adlandırılan iki farklı yaptırımın olup olmadığı sorusu akla gelebilir. En son değinilen 149. madde hariç, kanımızca böyle bir farkın varlığı savunulamaz. Gerek Anayasada, gerek Siyasî Partiler Kanununda bu iki kavramın birbirinin yerine kullanıldığı, bir başka deyişle kapatılan bir partiden söz edildiğinde, bunun o partinin temelli kapatılmış olduğu anlamına geleceği ileri sürülebilir. Nitekim bazı kararlarından, Anayasa Mahkemesinin de bu şekilde düşündüğü anlaşılmaktadır. Yüce Mahkeme, 16.6.1994 tarihinde, E. 1993/3, K. 1994/2 sayılı Kararıyla, Anayasanın 84. maddesinin o zaman yürürlükte olan düzenlemesi uyarınca Demokrasi Partisinin KAPATILMASINA karar verdiğinde, aynı maddenin son fıkrası gereği, davanın açıldığı tarihte bu partiye üye olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düştüğünü de kararlaştırmıştı.¹⁶² Eğer Anayasa Mahkemesi, Anayasanın, *kapatılma* ile *temelli kapatılmayı* birbirinden farklı iki yaptırım ola-

162 AMKD, Sayı 30, 2. Cilt, s. 1216.

rak öngördüğünü düşünseydi, söz konusu partinin TEMELLİ KAPATILMASINA karar vermeden, ona üye olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düştüğünü kararlaştırmazdı. Çünkü, yukarıda değindiğimiz gibi, 84. maddenin son fıkrasının o zaman yürürlükte olan metninde, üye milletvekilleri için bu tür bir sonuç, parti temelli kapatıldığında söz konusu olmaktadır. Bu nedenle, bize göre Anayasada veya Siyasi Partiler Kanununda açıkça *"belirli bir süre için kapatılma"* yaptırımını öngörülmedikçe, bir siyasal partinin Anayasa Mahkemesince kapatılmasından, temelli kapatılmayı anlamak gerekir. Zaten, Anayasanın 69. maddesinde de, yalnızca *temelli kapatılmadan* söz edilmiştir. Bu nedenle, şimdiki mevzuatımızda, siyasal partilerin Anayasa Mahkemesince belirli bir süre kapatılmasına yetki veren bir düzenleme olmadığından, *"temelli"* teriminin önem taşımadığını ileri sürebiliriz. Ancak, ileride bir yasal düzenleme yapılır ve siyasal partilere karşı bazı durumlarda *"belirli bir süre kapatılma"* yaptırımının uygulanabilmesi mümkün olursa, o zaman *"temelli kapatılma tertimi"* önem kazanabilir. Anayasanın 149. maddesinin yeni şeklinde, değindiğimiz, *"siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalar"* ayrımı da; ancak, ileride temelli kapatılma dışında, belirli bir süre kapatılma yaptırımını öngörülürse anlam kazanabilir. Böyle bir ihtimal gerçekleşirse, beyan ve eylemleriyle, üyesi bulunduğu partinin bir süre kapatılmasına neden olmuş bir milletvekilinin milletvekilliği, Anayasa böyle bir yaptırımını yalnızca temelli kapatılmaya neden olan milletvekillerine öngördüğü için, düşmeyecek demektir.

7) Cumhurbaşkanı seçilmek

Milletvekilinin Cumhurbaşkanı seçilmesi, 1982 Anayasasında milletvekilliğini kendiliğinden sona erdiren bir başka neden olarak öngörülmüştür. Anayasanın, Cumhurbaşkanının niteliklerini ve tarafsızlığını düzenleyen 101. maddesinin son fıkrasında,

"Cumhurbaşkanı seçilenn, varsa partisi ile ilişti kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği sona erer"

denilmektedir. Madde hükmünden de anlaşılacağı gibi, ilgili milletvekilinin TBMM üyeliğinin sona ermesi için, Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin oylama sonunda Cumhurbaşkanı seçilmiş olduğunun anlaşılması yeterlidir. Gerçekten, Anayasanın 102. maddesi uyarınca, mevcut Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanacağına ve bu sürenin ilk on günü aday belirlemeye, sonraki yirmi günü de seçi-

me ayrılacağına göre, seçim için ayrılan yirmi günlük sürenin hemen başında seçilen bir Cumhurbaşkanı'nın, görevi başlaması için bir müddet bekleyecek olmasına rağmen, Cumhurbaşkanı seçimi tamamlandığı ve ilgili milletvekilinin Cumhurbaşkanı seçilmiş olduğu anlaşıldığı için, milletvekilliği o an kendiliğinden sona erecektir.¹⁶³ Bunun için ilgili milletvekilinin istifasına da, yasama organının üyeliğın düşüşüne ilişkin bir karar almasına da gerek yoktur.

8) Türk vatandaşlığının kaybı

Anayasanın 84. maddesinde sayılan TBMM üyeliğının düşmesi nedenleri arasında yer almamış olsa da, bir milletvekilinin Türk vatandaşlığını kaybetmesi halinde, milletvekilliğinin de sona ermesi gerekir. Gerçekten, Anayasanın milletvekili seçilme yeterliğini düzenleyen 76. maddesinin birinci fıkrasında, *"Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir"* denilmekle, milletvekilliği için Türk vatandaşı olmak şart koşulmuştur. Kuşku yok ki, milletvekili seçilebilmek için aranan bu nitelik, milletvekilliği süresince de korunmalıdır. Bu nedenle, seçildiği zaman Türk vatandaşı olan bir milletvekili, daha sonra 11.2.1964 tarih ve 403 sayılı *"Türk Vatandaşlığı Kanunu"*nun 19-26. maddelerinde öngörülen nedenlerden herhangi biri uyarınca Türk vatandaşlığını kaybetmişse, milletvekilliğinin de düşmesi gerekir. Milletvekilliğinin, Türk vatandaşlığını kaybetme nedeniyle düşmesinde, TBMM'nin bir kararına gerek olmadığı; Meclis Başkanlığının, durumu Genel Kurulun bilgisine sunmasıyla milletvekilliğinin düşeceği savunulabilir. Çünkü, milletvekilliğinin düşmesi için TBMM'nde oylama yapılan bütün durumlarda, oy veren her milletvekilinin bir takdir hakkının olacağı doğaldır. Oysa, Türk vatandaşlığını kaybeden bir kişinin buna rağmen milletvekilliğine devam etmesine izin verilemeyeceğine göre, milletvekilleri bu konuda bir takdir hakkının da tanınamaması gerekir. Bu nedenle, söz konusu durumda, bir oylamaya gerek kalmadan, TBMM Başkanlığının Genel Kurula konuya ilişkin bilgi vermesiyle birlikte, milletvekilliğinin de düşmesi icabeder.

163 Nitekim, Evren'in görev süresinin sona ermesinden otuz gün önce başlayan seçimin üçüncü turunun yapıldığı 31.10.1989'da Cumhurbaşkanı seçilen İstanbul Milletvekili Turgut Özal'ın o gün milletvekilliği sona ermiş; ancak, Özal göreve Evren'in süresinin tamamlandığı 9.11.1989'da başlamıştır (TBMMTD, Dönem 18, C. 33, s. 128-129, 302). Cumhurbaşkanı Özal'ın vefatı üzerine yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin 16.5.1993 tarihindeki üçüncü turunda Cumhurbaşkanı seçilen Isparta Milletvekili Süleyman Demirel'in milletvekilliği de kendiliğinden sonra ermiş ve Cumhurbaşkanlığı makamı zaten boş olduğu için Demirel aynı gün göreve başlamıştı (TBMMTD, Dönem 19, C. 35, s. 506-508).

Buna karşılık, çifte vatandaşlık durumunda kişinin Türk vatandaşlığı korunduğuna göre, milletvekilliğinin düşürülmesine de gerek kalmayacaktır. Gerçekten, 20.5.1982 tarih ve 2675 sayılı "Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun"un 4. maddesinin (b) bendinde

"Birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları halinde Türk Hukuku... uygulanır"

denmekle; Türk hukukunda bu gibi kişilerin sadece Türk vatandaşlığının dikkate alınacağına işaret edilmektedir.¹⁶⁴ Aynı şekilde, kamu hukuku ilişkilerinde de, Türk vatandaşlığının yanısıra başka devlet vatandaşlığına da sahip olan bir kişinin, sadece Türk vatandaşlığının dikkate alınması gerekir. Nitekim NOMER de

"... gerek kamu hukuku gerekse devletler hususi hukuku alanında sahip oldukları herhangi bir yabancı devlet vatandaşlığı sebebiyle bir Türk vatandaşının diğer Türk vatandaşlarından farklı bir muameleye tâbi tutulması mümkün değildir"

demektedir.¹⁶⁵ Bu nedenle, çifte vatandaşlık durumunda, milletvekilliğinin düşürülmesi söz konusu olamaz.

IV. MİLLETVEKİLLİĞİNİN DÜŞMESİ KARARININ YARGISAL DENETİMİ

Milletvekilliğinin düşmesi kararının yargısal denetimi, Anayasanın 85. maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu maddede,

"... milletvekilliğinin düşmesine 84 üncü maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptal için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içerisinde kesin karara bağlar"

denilmektedir. Madde hükmünden de anlaşılacağı gibi, iptal istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurabilmek, 84. maddede öngörü-

164 NOMER, Ergin: *Devletler Hususi Hukuku*, 6. Bası, İstanbul 1990, s. 126.

165 NOMER, Ergin: *Vatandaşlık Hukuku*, 9. Bası, İstanbul 1993, s. 35.

len bütün düşme nedenleri için değil; milletvekilliğinin düşmesine Anayasanın 84. maddesinin, birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre Meclisçe karar verildiği haller için mümkündür. Bilindiği gibi, 84. maddenin birinci fıkrasında bir milletvekilinin istifası, üçüncü fıkrasında bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar etmesi, dördüncü fıkrasında ise devamsızlığı nedeniyle milletvekilliğinin düşürülmesi söz konusudur. Bu durumda, 84. maddenin ikinci fıkrasında düzenlenen, milletvekilliğinin milletvekili seçilmeye engel bir suçtan kesin hüküm giyme veya kısıtlanma nedenleriyle düşmesi ile; 84. maddenin son fıkrasında düzenlenen, milletvekilliğinin, beyan ve eylemleriyle üyesi bulunduğu siyasal partinin Anayasa Mahkemesince temelli kapatılmasına neden olma yüzünden düşmesi, Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında kalmaktadır.

Bunlardan, bir siyasal partinin temelli kapatılmasına neden olma yüzünden milletvekilliğinin düşmesi halinin, yargı denetimi dışında kalması doğaldır. Çünkü, bu nedenden ötürü milletvekilliğinin düşmesi için, o milletvekilinin adının, Anayasa Mahkemesinin bir siyasal partiyi temelli kapatan kararında yer alması gerekir. Bir bakıma, o milletvekilinin milletvekilliğinin sona ermesine zaten Anayasa Mahkemesi karar vermektedir. Anayasa Mahkemesine, kendi kararını denetletmek, Anayasanın 153. maddesinde öngörülen Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesinliği ilkesine de ters düşerdi.

Ancak, aynı şeyi, milletvekilliğinin, kesin hüküm giyme nedeniyle düşmesi için söyleyemeyiz. Bilindiği gibi, 84. maddenin ikinci fıkrası uyarınca, milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olmaktadır. İlk bakışta, milletvekilliğinin düşürülmesinin kesin bir yargı kararına dayandığı ve bu nedenle ortada Anayasa Mahkemesinin denetimini gerektirecek bir hususun bulunmadığı ileri sürülebilir de; bu düşünce her zaman doğru olmayabilir. Gerçekten, hatırlanacağı gibi, kesinleşmiş olmalarına rağmen, bazı yargı kararlarının, milletvekilliğinin düşmesine yol açıp açmayacağı konusunda kuşku duyulabilir.¹⁶⁶ Örneğin, ertelenmiş bir mahkûmiyet veya yabancı bir ülke mahkemesi tarafından verilmiş bir mahkûmiyet hükmünün, bir milletvekilinin millet-

166 Bkz. yukarıda, "III-2-b Milletvekili seçilmeye engel bir suçtan hüküm giyme durumuna ilişkin bazı sorunlar".

vekilliğini düşürmek için Meclis Başkanlığınca TBMM Genel Kurulunun bilgisine sunulmasının gerekip gerekmediğine ilişkin taktır, kişiden kişiye değişebilir. Milletvekilliğinin düşmesine yol açmaması gerektiği düşünülen bu tür bir mahkeme kararı, Meclis Başkanlığınca farklı değerlendirilip, Genel Kurulun bilgisine sunulur ve bu nedenle bir milletvekilinin milletvekilliği düşürse, bu tartışmalı düşme durumunun doğurabileceği haksızlığı gidermek için, Anayasa Mahkemesine başvurabilmek yerinde olurdu. Nitekim, Anayasa değişikliğine yönelik teklifte, bu düşme nedeninin de Anayasa Mahkemesince denetlenebilmesi önerilmişse de;¹⁶⁷ Anayasa Komisyonu bu öneriye katılmamış ve söz konusu denetim imkânı Anayasada yer almamıştır. Anayasa Komisyonunun, bu düşme nedeninin yargı denetimine tâbi tutulmasına karşı çıkış gerekçesine katılabilmemiz mümkün değildir. Çünkü, Komisyon, bu denetim yolu ile, Anayasa Mahkemesinin bir milletvekili hakkında mahkemelerce verilen ve Yargıtaydan geçerek kesinleşen bir hükmü denetleyeceğini ve bunun sakıncalı olacağını ileri sürüyordu ki;¹⁶⁸ bızce teklifte önerilen düzenlemenin bu tür bir sakıncaya yol açabilmesi mümkün değildi. Zira, böyle bir denetim imkânı kabul edilseydi, Anayasa Mahkemesi, mahkemelerce verilen ve kesinleşen ceza mahkûmiyetlerinin yerinde olup olmadığını değil; bu mahkûmiyetlerin, milletvekilliğini düşürüp düşürmeyeceğini denetleyebilecekti.

Anayasada, milletvekilliğinin düşmesi kararına karşı, kararın alındığı tarihten başlayarak 7 gün içinde, ilgili milletvekili veya bir başka milletvekilinin, bu kararın Anayasaya, kanuna veya içtüzü-

167 85. maddeye yönelik değişiklik teklifinde

"... üyeliğin düştüğüne Meclisce karar verilmesi veya üyeliğin düştüğü hususunun Genel Kurula sunulması hallerinde, karar veya Genel Kurula sunma tarihinden başlayarak bir hafta içinde ilgili üye veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden herhangi biri bu karar veya işlemin... iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir"

deniyordu (TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 57. TBMMTD. Dönem 19, C. 88).

168 Anayasa Komisyonunun gerekçesinde,

"Anayasa Mahkemesinin bu gibi kesinleşmiş yargı kararlarının hukukluluğunu incelemeye davet edilmesi, onun uzmanlık alanının ziyadesiyle dışında kalan bir hal olacaktır... Komisyonumuz başta Yargıtay olmak üzere bağımsız mahkemelerimizin milletvekili hakkında hüküm verir ve karar alırken tarafsız ve nesnel davranmayabileceği kuşkusunu ön plana alan böyle bir sistemi uygun görmemiş ve ayrıca çoğu hallerde Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay'ı karşı karşıya getirebilecek bir yöntemden kaçınmak gerektiğini düşünmüştür..." demekteydi (TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 38. TBMMTD. Dönem 19, C. 88).

ğe aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurup, iptalini isteyebilecekleri öngörülmektedir. Maddede, açıkça kararın alındığı tarihten başlayarak dendiğine göre, söz konusu 7 günlük süre, milletvekilliğinin düşmesine ilişkin Meclis kararının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten değil; Meclisin bu kararı aldığı tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır.¹⁶⁹ Ancak, ilgili üyenin, kendisi hakkındaki düşme kararının alındığı oturumda Mecliste hazır bulunmayabileceğini düşünürsek; kanımızca, bu sürenin, düşme kararının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren işlemeye başlaması, daha isabetli olurdu.

Milletvekilliği, TBMM'nin bu yönde karar verdiği an düşeceği için,¹⁷⁰ Anayasa Mahkemesi bu kararı iptal ederse; söz konusu milletvekili, milletvekilliğini yeniden kazanmış olacaktır. 84. maddeye yönelik değişiklik sırasında, bu konuda Anayasa Komisyonunca daha farklı bir düzenleme önerilmişti.

Bu öneride,

"Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içerisinde kesin karara bağlar; aksi takdirde, Meclis kararı yürürlüğe girmez"

deniyordu.¹⁷¹ Böylece, milletvekilliğinin düşmesine yönelik Meclis kararının yürürlüğe girip girmemesi, bu karara karşı Anayasa Mahkemesine yapılacak başvurunun sonuçlanmasına erteleniyor demektir. Bu durumda, milletvekilliğinin düşmesi, iptal için Anayasa Mahkemesine başvurulmazsa, başvuru için tanınan 7 günlük sürenin sonunda; Anayasa Mahkemesine başvurulursa, Anayasa

169 Nitekim, üyeliğin düşmesine ilişkin kararların Anayasa Mahkemesince denetimi hakkında 1982 Anayasasındaki düzenlemenin aynısının yer aldığı 1961 Anayasası döneminde, Anayasa Mahkemesi, devamsızlıktan ötürü Cumhuriyet Senatosunca üyeliği düşürülmüş olan Bitlis Senatörü Z.N.Ş.'nin iptal istemini, başvuru, söz konusu kararın alınmasından itibaren bir hafta içinde yapılmadığı için ilk inceleme evresinde reddetmiştir (bkz. Anayasa Mahkemesinin 3.8.1967 gün ve E. 1967/25, K. 1967/25 sayılı Kararı, AMKD, Sayı 5, s. 176-178). Anayasa Mahkemesi, aynı kişinin, iptal için başvuru süresinin, üyeliğin düşmesi kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra başlaması gerektiğine dayanarak yaptığı ikinci başvuruyu da, ilk Kararındaki gerekçeyle reddetmiştir (Bkz. Anayasa Mahkemesinin 12.9.1967 gün ve E. 1967/26, K. 1967/26 sayılı Kararı, AMKD, Sayı 5, s. 179-180).

170 Bu konuda GÖZÜBÜYÜK, aksi bir görüş ileri sürmekte ve düşme kararının, Anayasa Mahkemesi iptal başvurusunu karara bağlayıncaya kadar yürürlüğe girmeyeceğini savunmaktadır (GÖZÜBÜYÜK-1997-: s. 180-181).

171 TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 592. Ayrıca bkz. TBMM'nin 14.6.1995 tarihli 123. Birleşim Tutanağı sonuna ekli S. Sayısı 861, s. 38.

Mahkemesinin bu istemi reddettiği tarihte yürürlüğe girecekti. Eğer, Anayasa Mahkemesi iptal istemini kabul eder veya 15 günlük sürede hiç bir karar vermezse, milletvekilliğinin düşmesi kararı, yürürlüğe hiç girmemiş olacaktı. Bu düzenlemenin, yasama organınca alınacak bir milletvekilliğinin düşmesi kararının yürürlüğe girmesini geciktirmesi; özellikle Anayasa Mahkemesinin süresi içinde karar vermediği zaman kendiliğinden yürürlükten kalkmasıyla da, TBMM'nin kararının geçerliğini Anayasa Mahkemesinin çalışma hızına bağlaması gibi sakıncalı sonuçları olacağı açıktı.¹⁷² Bu nedenle, maddenin TBMM'nde ikinci görüşmesi yapılırken, söz konusu düzenlemenin metinden çıkarılmasına yönelik önerilere Komisyonun da katılmasıyla, maddenin şimdiki şekliyle kabul edilmesini yerinde buluyoruz.¹⁷³

Anayasa koyucu, üyeliğin düşmesi kararının Anayasa veya içtüzük hükümlerine aykırı olduğuna ilişkin iddiaların, sürüncemede kalmayıp, bir an önce çözümlenmesi için, Anayasa Mahkemesinin bu konuda yapılmış iptal istemini onbeş gün içinde karara bağlayacağını öngörmüştür. Ancak, bu hükümden, söz konusu onbeş günlük süre geçerse, Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin karar verme yetkisinin kalmayacağını anlamamak gerekir. Nitekim, Anayasa Mahkemesi de 1961 Anayasası döneminde verdiği bir kararda, bu konuda,

"Anayasa Mahkemesine tanınan onbeş günlük sürenin, bu türlü işlerin en kısa bir zamanda ve süratle çözümlenmelerini gerekli kılan özel nitelikleri gözönünde tutularak konulduğu ortadadır. Bu sürenin dolmuş olması halinin Anayasa Mahkemesinin iş inceleme yetkisini ortadan kaldıracığı veya ilgilinin durumuna olumlu veya olumsuz bir etkiyle bulunabileceği tasavvur dahil edilemez"

demektedir.¹⁷⁴

Anayasanın 85. maddesinde, sadece milletvekilliğinin düşmesine yönelik Meclis kararları için Anayasa Mahkemesine başvurulabileceği öngörüldüğüne göre; yasama organının, bazı düşme nedenlerinin varlığına karşın, milletvekilliğinin düşmesini reddettiği

172 Maddenin, TBMM'nde görüşülmesi sırasında, bu düzenlemeye yönelik bazı eleştiriler için, bkz. Nevşehir Milletvekili Mehmet Elkatmış ve Kahramanmaraş Milletvekili Ökkeş Şendiller'in konuşmaları. TBMMTD, Dönem 19, C. 89, s. 595-596.

173 TBMMTD, Dönem 19, C. 93, s. 252-253.

174 Anayasa Mahkemesinin 14.11.1968 gün ve E. 1968/58, K. 1968/53, sayılı Kararı. AMKD, Sayı 6, s. 321.

durumlarda, bu ret kararına karşı Anayasa Mahkemesine gidebilmek mümkün olamayacaktır.

Anayasa Mahkemesi, yasama organının, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına veya TBMM üyeliğinin düşmesine ilişkin kararlarını denetlerken, kendisini Anayasanın 152. maddesi anlamında bir "mahkeme" olarak görmemekte ve bu nedenle, üyeliğin düşmesi kararında uygulanmış bir kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı söz konusu olduğunda, bunu bir bekletici sorun olarak ele alıp, gerekiyorsa o kanun hükmünü iptal edemeyeceğini, ancak, bu kuralı ihmal edip, doğrudan konuya ilişkin Anayasa kurallını uygulayabileceğini belirtmektedir.¹⁷⁵ Nitekim, 10.11.1983 tarih ve 2949 sayılı "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun"un, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini belirleyen 18. maddesinin 2. bendinde,

"Mahkemelerce kendisine Anayasanın 152 nci maddesine göre intikal ettirilen işleri ve Yüce Divan sıfatıyla çalışırken veya siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda aynı madde gereğince ön mesele olarak bakması gereken işleri karara bağlamak"

denerek; Anayasa Mahkemesinin, uygulamakta olduğu bir kanun hükmünün Anayasaya aykırılığına, sadece Yüce Divan sıfatıyla çalışırken veya siyasal partilerin kapatılmasına ilişkin davalara bakarken karar verebileceği öngörülmektedir. Ancak, kanımızca, dokunulmazlığın kaldırılması veya üyeliğin düşmesi kararlarını denetlerken de, ortada bir çekişme olduğu ve bu çekişme gözlem sonrasında kesin hükümle karara bağlandığı için; Anayasa Mahkemesi, bu işlevi sırasında da bir mahkeme olarak kabul edilmeli ve uyguladığı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığını bekletici bir sorun¹⁷⁶ olarak ortaya koyup, o hükmü gerekiyorsa iptal edebilmeliydi.¹⁷⁷

175 Bkz. Anayasa Mahkemesinin 17-19.8.1971 gün ve E. 1971/41, K. 1971/67 sayılı Kararı, AMKD, Sayı 11, s. 67.

176 Her ne kadar, bu konudaki kararı yine Anayasa Mahkemesi vereceğinden burada "ön sorun" teriminin kullanılmasının gerekeceği düşünülebilirse de; Anayasa Mahkemesinin, üyeliğin düşmesi kararını denetleme işlevi ile normların Anayasaya uygunluğunu denetleme işlevlerinin birbirlerinden farklı olduğunu ve Anayasa Mahkemesinin bu sorunu ayrı bir oturumunda, norm denetimini yerine getirirken izlediği yöntem içinde çözeceğini dikkate aldığımızda, biz "bekletici sorun" terimini kullanmayı tercih ediyoruz.

177 Bu konuda bkz. ÖZEK, Çetin: "Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Kararlarının Anayasa Mahkemesince İncelenmesi Konusuyla İlgili Bazı Sorunlar", **Onar Armağanı**, İstanbul 1977, s. 739-742; YAYLA, Yıldızhan: "Anayasa Mahkemesine Göre Cumhuriyetin Özü", **Hıfzı Timur'un Anısına Armağan**, İstanbul 1979, s. 995-997.